

Små livserindringer
fortalt til mine børn og børnebørn

Poul Heegaard

Fåvang, 11. februar 1945

Indhold

1	Første barndomstid i Fredericiagade	1
1.1	Fredericiagade 27	1
1.2	Dagligstuen	1
1.3	Spisestuen	1
1.4	Fars værelser	2
1.5	Sovekamrene	2
1.6	Løftet	2
1.7	Småerindringer	2
1.8	Trappen	2
1.9	Barndomslege	2
1.10	Musik	3
1.11	Julen	3
1.12	En måneformørkelse	3
1.13	Spisestuens minder	3
1.14	Klodserne	4
1.15	Fars værelse	4
1.16	Fars omgangskreds	5
1.17	Mit soveværelse	6
1.18	Line	6
1.19	Gæster	7
1.20	Haven	7
1.21	Georg	7
1.22	Havemand	8
1.23	Mormor	8
1.24	Morfar	8
1.25	Fars forældre	9
1.26	Min oldefar	9
1.27	Tante Ta, tante Ine og onkel Holger	9
1.28	Onkel Dørr	10
1.29	Tante Renze	10
1.30	Tante Grethe	10
1.31	Tante Doris	11
1.32	Tante Trine	11
1.33	Spadsereture med far	11
2	I Bondesens Forberedelskole	12
2.1	Skolen flytter	12
2.2	Hr. Nielsen	12
2.3	Læse, skrive, regne	13
2.4	Skøjteløb	14
2.5	Axel Halling	14
2.6	Dans	15
2.7	Skolekammerater	15
2.8	Fasangården	15
2.9	Skolevejen	17

3	I Metropolitanskolen	17
3.1	Optagelsesprøve	17
3.2	Lærerne	17
3.3	Kammerater	19
4	Fars sygdom og Hennys død	20
4.1	Beskæftigelser	20
4.2	Fars sygdom og Hennys død	20
4.3	Fars omvendelse	21
5	Efter fars død	21
5.1	Pensionærer	21
5.2	Udlejning	22
5.3	Antikvitetsboghandler Lynge	22
5.4	Christiansborg Slots brand	22
5.5	Sygdom	22
5.6	Vedbygård	22
5.7	Videre skolegang	23
5.8	Konfirmation	23
5.9	IV. klasses hovedeksamen	23
5.10	Kronprinsen tager artium	23
6	Artium	24
6.1	Matematik	24
6.2	Historie	24
6.3	Oldnordisk	24
6.4	Fransk	24
6.5	Engelsk	24
6.6	Studerterhuen fejres	25
7	Filosofikum	25
7.1	Lærervirksomhed	25
7.2	Forelæsninger	25
7.3	Eigil Schmidts aftener	26
7.4	Filosofikum	26
8	Magisterkonferens	26
8.1	Forelæsninger	26
8.2	Omgang	27
8.3	På Fanø	28
8.4	Undervisning	28
8.5	Magisterkonferens	28
8.6	Admissus	29

9 Udenlands	29
9.1 Studierejse	29
9.2 Til Paris	29
9.3 Bibliothèque Nationale	30
9.4 Den dansk-norske koloni	30
9.5 Besøg hos professorer	30
9.6 Til væddeløb på Longchamp	31
9.7 Koncerter	31
9.8 Les égouts	31
9.9 Forelæsningerne	31
9.10 Professor Tscherning	32
9.11 Beslutter at rejse til Göttingen	32
9.12 Studiet af kinesisk	32
9.13 Optræden som statist i “Over Evne II”	33
9.14 Russerbegejstring	33
9.15 Fastelavn	33
9.16 Koloniens ture	33
9.17 Paris til Göttingen	33
9.18 Modtages af Felix Klein	34
9.19 Studenter	34
9.20 Fräulein Schlote	34
9.21 Heinrich Weber	34
9.22 Schur	34
9.23 Mathematische Gesellschaft	35
9.24 Spadsereture	35
9.25 Harzen	35
10 Skoleundervisning	35
10.1 Borgerdydskole på Østerbro og Østersøgades Latinskole	35
10.2 Kolleger	36
10.3 Timelærer i Metropolitanskolen	37
10.4 Manuduktion	37
11 1894–95	37
11.1 2 venners død	37
11.2 Femte hjul på matematikervognen	37
11.3 Bryllup	37
11.4 Til Dresden	38
11.5 Classensgade 3	38
11.6 Til Norge	38
11.7 Lorenz	39
12 Doktordisputats	39
12.1 Doktormiddag	39
12.2 Korrespondancen med Poincaré	40

13 Militærskolerne	40
13.1 Populær astronomi	41
14 Vedbæk	41
14.1 Undervisningsinspektionen og IMUK	42
14.2 Nye bekendte	42
14.3 Cykleture	42
14.4 Ischias	42
14.5 Til Bayreuth	43
14.6 Medarbejder ved Enzyklopädie der Mathematik	43
15 Kiel	43
15.1 Astronomi	44
15.2 Professor Thiele går af	44
16 Sidste år i Vedbæk	44
16.1 Oversættelsen af min disputats	45
16.2 IMUK	45
16.3 Orientalisk astronomi	45
16.4 Professor Zeuthen går af	46
17 Professor ved Københavns Universitet	46
17.1 1.ste Nordiske Matematikerkongres	46
17.2 Kongressen i Königsberg	47
17.3 Fiskeløs	48
17.4 2.den Skandinaviske Kongres	48
17.5 “Hvalen”s togt til Horten	49
17.6 Petersborgvej	49
17.7 “Stjerneverdenen”	49
17.8 Åges død	49
17.9 Børnene	50
18 Professor ved Kristiania Universitet	51
19 Den gamle danske omgangskreds	51
19.1 Til Kristiania	51
19.2 Domkirkestriden	52
19.3 Flytter til Ljan	52
19.4 Flytning	52
19.5 Nye bekendte	52
19.6 Censorrejser til København	53
19.7 Sophus Lies Samlede Afhandlinger	53
19.8 Folkeakademiet	54
19.9 Rejse til Kautokeino	54
19.10 Dyrtidskomitéen	55

20 Til Jar	56
20.1 Poul bliver indretningsarkitekt	57
20.2 Henrik bliver diplomingeniør	57
20.3 International Matematikerkongres i Bologna	57
20.4 Oxfordgruppen	58

1 Første barndomstid i Fredericiagade

Jeg er født 2. november 1871 i København. Mine forældre boede dengang i et hus i Nørregade 34 overfor Folketeatret. Denne bolig har jeg ingen erindringer om, da vi 15.4.1873 flyttede til Fredericiagade 27. Til dette sted er mine første barndomserindringer derfor knyttet.

1.1 Fredericiagade 27

Vi boede i et lavt baghus, som lå ud mod den for færdsel lukkede plads omkring Marmorkirken, som dengang lå ufuldendt som en ruin. Baghuset havde to etager, og vore værelser lå i den del, der var nærmest Bredgade. Ved siden af boede ørelægen Bremer. I underste etage var der køkken, pigeværelse, brændselskælder og strygestue. Gik man op ad trappen, kom man op på en gang, som løb i husets længderetning mellem væggen ind til spisestuen og et trappegelænder. Den endte med en dør, som førte ind til dagligstuen. Gik man ind ad denne dør, havde man på venstre hånd langs den kortere endevæg den empiresofa med bord, som jeg endnu har i min stue. På den modsatte endevæg stod klaveret og en etagere med noder. Begge mine forældre var meget musikinteresserede og spillede ofte firkædet sammen, f.eks. efter en udgave af Beethovens symfonier for fire hænder. Min far havde forøvrigt lært sig selv at spille klaver i Slangstrup i sine unge dage. I den lave ydervæg var tre vinduer, som vendte ud mod den have, som hørte til ejendommen på hjørnet af Fredericiagade og Bredgade. Et par høje poppeltræer gav udsigten et ejendommeligt præg. Jeg sad som lille ofte og hørte på vindens susen i grenene, og en aften inspirerede dette mig til så dramatisk at sige "suse, suse", at det vakte opsigt hos de voksne, ja hos flere uhygge.

1.2 Dagligstuen

I det vindue som var nærmest sofaen havde min otte år ældre søster Henny sit sybord, i det næste min mor; i det tredje stod et blomsterbord med pelargonier og fuchsia. På den modstående langvæg stod på midten kakkelovnen. Mellem den og døren til venstre, som førte ind til spisestuen, stod et pragtfuldt rokokochatol med en klap som kunne slås frem, når man ville skrive. Min far var meget interesseret i gamle møbler, og købte i tidens løb adskilligt i forskellige sidekældere. Han havde også købt de to skabe, som stod på pillerne mellem vinduerne. Det ene har Louise nu, det andet Thalia. Det sidste havde far opdaget ved et af sine "kælderbesøg". Det var da oversmurt med hvid maling, men da han fik denne fjernet, viste det sig at være belagt med fint rosentræ. På det første stod en mørkegrøn jaspiskrukke med låg, egentlig en smørkrukke, men nu i reglen fyldt med vellugtende urter. På det andet stod et gyldent ur inde i en glasklokke.

1.3 Spisestuen

Gik man ind i spisestuen havde man gennem de to vinduer udsigt til haven med Marmorkirkens ruin som baggrund. Gennem et af vinduerne kunne man komme ud på en trappe som førte ned til den have min far havde lejet af grosserer Tietgen på den nærmestliggende del af pladsen omkring kirken, "malerpladsen", som jeg med misforstået udtale kaldte den. Træet som trappen var lavet af, var gammelt og mørt. I fugtigt vejr sad der på træet massevis af små røde punkter på størrelse med små knappenålshoveder, antagelig svamp eller lignende. De interesserede mig meget.

1.4 Fars værelser

Gik man videre frem gennem huset langs haven, kom man først ind i hans biblioteksværelse og dernæst ind i hans arbejdsværelse. I biblioteksværelset var væggen beklædt med reoler. Her stod jeg engang som lille, da Bjørn Bjørnson¹ trådte ind. Han så sig om og gjorde en mægtig bevægelse med højre hånd rundt mod reolerne og sagde “Har du læst alle de bøger?”. I arbejdsværelset stod dels en sofa med et bord foran, dels et maghoniskrivebord med en stol foran og en lænestol til venstre ved vinduet. Det maghoniskrivebord havde jeg senere selv i lang tid. Da Lorenz giftede sig fik han det, og hos ham brændte det senere. Skrivebordsstolen bruger jeg endnu. Den var lavet af en slægtning i Slangstrup, som var snedker.

1.5 Sovekamrene

Fra den før omtalte lange gang førte en dør modsat dagligstuedøren først ind i et lille værelse, hvor jeg selv havde min seng. Derpå kom man så ind i et større sovekammer.

1.6 Loftet

Henne ved dagligstuedøren fortsatte trappen videre op til loftsetagen. Her kom man dels til et stort tørreloft, dels til et loftsværelse, hvor min søster residerede i den første tid, og senere min far; da han var blevet syg flyttede min søster ned til min mor.

1.7 Småerindringer

Når jeg gennemlæser denne beskrivelse af mit barndomshjem, dukker utallige småbegivenheder frem i min erindring. Hvert værelse fremkalder sine erindringer. De har måske ikke interesse for andre end mig selv, men lad mig dog nævne et par.

1.8 Trappen

Den lange trappe var en yndet legeplads for mig. Jeg husker hvorledes jeg med kolossal energi galoperede frem og tilbage langs den på en kæphest. Ved en mærkelig begrebsforvirring havde jeg kaldt kæphesten for “Næsten”, og nu skrælede jeg i et væk “Næsten; slår ingen mand af hesten”.

Fra samme tid, antagelig i treårsalderen, er også en anden oplevelse som har præget sig så dybt i erindringen, at jeg føler den som hædt i går. Jeg skulle bringe en tallerken fra spisestuen ned i køkkenet. Ved foden af trappen snublede jeg og faldt så lang jeg var. Tallerkenen gik i stykker. Jeg erindrer endnu den følelse af selvmedlidenhed, som bredte sig i mig, da jeg så skårene. Formulert i voksnes ord ville den lyde: “Hvor dumme er de voksne, at de sætter en lille fyr som mig til en så vanskelig opgave?”.

1.9 Barndomslege

Til dagligstuen er knyttet mange småminder. Jeg ser mig selv interesseret undersøge det brogede indhold i chiffenièreskufferne, eller sidde på en skammel ved min mors fødder, når hun syede ved sit sybord. Ofte gav jeg udtryk for, at jeg kedede mig, og da blev det ikke bedre, når mit spørgsmål “Hvad skal jeg lege?” blev besvaret med “Katten aposteje”, antagelig min misforståede opfattelse af

---

¹Det må dreje sig om Bjørnstjerne Bjørnson.

udtrykket “Katten op at stege”. Undertiden fik jeg udleveret nogle papirstykker, som jeg blev opfordret til at sy sammen med ritråd, og når så tråden skar papiret i stykker tudbrølede jeg.

1.10 Musik

Ulige hyggeligere var det, når jeg sad på min lille stol ved siden af mor, når hun spillede på klaveret. Stolen var lavet af en snedker i Slangerup til min far som lille. Senere har både mine børn og børnebørn siddet i den. De sidste rester af den er vist hos Poul på Jar. Her ved siden af min spillende mor ind sugede jeg den klassiske klavermusiks mesterværker, Beethovens, Haydns og Mozarts sonater, og grunden blev lagt til mit senere livs store glæde ved klassisk musik. Min mor spillede også mere moderne ting, f.eks. dansemusik. Et af hendes yndlingsnumre var “Il baccio”. Det har jeg hørt hende spille endnu da hun var næsten 90 år gammel. Også “Champagnegaloppen” hørte til hendes repertoire. Jeg havde fået en “luftpistol” i julegave. Så blev jeg oplært til at affyre den på et bestemt sted i galoppen, og jeg følte mig som en stor udøvende kunstner, når den til en hyssing fæstede korkprop for enden af pistolløbet i det rette øjeblik med et knald fór ud af løbet. En genial opdragelsesmetode til “takt og tone” i ordenes virkelige betydning.

1.11 Julen

Juletræet stod altid midt på gulvet i dagligstuen. Min barndoms juletræer overgik, både hvad det kvalitative og kvantitative angik, langt juletræerne i mit senere liv. Træet var fuldt behængt med æbler og honningkager, og det bugnede af hjerter og net fyldt med rosiner og krakmandler samt de herligste chokolader fra Cloetta og søde sager fra Demant i uanede mængder. At min mave overstod disse juletider er næsten ubegribeligt.

Julen er iøvrigt sammenkædet med en lille oplevelse, som gav mig et sådant chok, at jeg har husket det hver følgende jul. Juleaften var forløbet yderst festlig, og familien beredte sig på at gå til ro. Da opdagedes det pludselig, at min søster ikke havde fået en af sine gaver. Ved kakkelovnen lå en mægtig dyng indpakningspapir, som man allerede var begyndt at brænde. Med hektisk nervøsitet blev nu papirdyngen gennemrodet, og stor var glæden, da den manglede gave blev fundet. Men endnu ca. halvfjerds år efter betragter jeg altid nervøst indpakningspapiret, som hober sig op juleaften.

Til denne hørte uadskilleligt risengrød med mandel og tilhørende mandelgave. Følte man så mandelen i munden, gjaldt det om at få gemt den bort i kinden, så de andre ikke bemærkede det. Hvilken nydelse da at se de andre tømme grødfadet!

1.12 En måneformørkelse

Også spisestuen genfremkalder mange minder. Jeg ser mig selv stå i min natskjorte i vindueskarmen til det første vindue, støttende mig til min far, som stod bagved og forklarede mig forløbet af en måneformørkelse, som var indtruffet. Denne begivenhed gav mig stor interesse for månen, som jeg ofte betragtede. Uden tvivl blev derved min senere så stærke interesse for astronomi vakt.

1.13 Spisestuens minder

Det ovale spisebord i midten af stuen vækker mange minder. Først og fremmest kulinariske. På bedste-forældrenes side havde vi forbindelse med landet og vi levede godt. På fædrene side levede mine bedsteforældre Poul og Trine Heegaard endnu på gården i Slangerup, og på mødrene side min bedstemor Thalia Fensmark på Farumgård. Min bedstefar, general Fensmark, var død få dage efter min fødsel. I slagtetiden indtraf store kasser med medisterpølse og sylte, og i syltetiden duftede hele huset

af de store mængder bær, som omdannedes til “Alliance”, “Tuttifrutti” og saft. I jordbærtiden svælgede vi i jordbær. Men andre retter yndede jeg ikke så meget. Særligt var øllebrød min rædsel; jeg søgte at udsætte det pinlige øjeblik, da nedsvælgningen skulle begynde, ved så længe som muligt med spidsen af min ske at omdanne den lille plet af hvid fløde, som var hældt ned i øllebrøden til slut, til et træ med stamme og krone. Det er iøvrigt mærkværdigt, hvor smagen kan ændre sig. En anden af rædselsretterne i min barndom var fløjlsgrød, nu noget af det bedste jeg kender. Men grønkål med kartofler stod dengang som nu blandt livretterne.

Både min mor og jeg har haft stærke viljer, og særlig spisebordet gav anledning til mange stormfulde sammenstød. Når jeg så henad sengetid var undertvunget, serveredes der et forsoningslækkeri, som lavedes ved at smuldre et kaffebrød eller en “krydder” i en kop halvt fyldt med te. Til slut stillede koppen på hovedet på en tallerken, og det buddingformede produkt fortæredes med en teske, efter at være overstrøet med puddersukker. Jeg husker endnu den følelse af stilhed efter storm, hvormed jeg puttede mig i min lille seng efter et sådant måltid.

Ved frokostbordet fremkom jeg engang med en ytring, som fik karakter af ordsprog i vor familie. Vi havde besøg af min søsters veninde, Augusta Eschricht, datter af distriktslægen i Farum. Da hun ikke ønskede at få sukker i kaffen, udbrød jeg i uskrømtet tilfredsstillelse: “Gud, hvor vi sparer”. Måske hang dette sammen med, at jeg var stærkt interesseret i søde sager.

Min far lavede undertiden en slags brune bolcher til mig ved at lægge et stykke hvidt sukker i en teske og holde skeen ind i flammen fra et tændt stearinlys.

1.14 Klodserne

En meget hyppig årsag til de føromtalte stormfulde sammenstød var forlangendet om, at jeg skulle holde op med at lege med mine klodser, rydde op og putte klodserne i sækken. Det var nogle pragtfulde træklodser, som min bedstefar, General Fensmark, havde ladet lave til sine børn. De var forarbejdet af smukt, glat og hårdt bøgetræ, og de fleste havde dimensionerne $1 \times 2 \times 4$. Derved kunne de sammenbygges på en måde, som sikkert tidligt har opøvet min rumskuelssessans stærkt. Snart byggede jeg fæstninger, tårne og broer, snart stillede jeg klodserne op i geledder, retlinet eller spiralfomet. Når de så var rigtigt stillet op og man væltede den første, forplantede væltningen sig, så alle klodserne til sidst lå ned. Dette så ofte gentagne eksperiment har senere faktisk hjulpet mig til anskuelig forståelse af flere fysiske fænomener. Blandt klodserne var også nogle kileformede, ved hjælp af hvilke man kunne bygge buer. Jeg lærte ved dem at forstå konstruktionen af murbuer.

Indtil jeg kom i skole var disse klodser min vigtigste underholdning. Min søster, som var otte år ældre, var jo den meste del af den tid, jeg ikke var i seng, optaget af skole og lektielæsning, og jeg tror ikke mine forældre satte pris på, at jeg var for meget sammen med de børn fra forhuset, som legede i gården. Der var heller ingen af disse, der var jævnaldrende.

1.15 Fars værelse

Går jeg nu videre ind i næste stue, min fars biblioteksværelse, dukker mange erindringer frem fra de ekspeditioner, jeg foretog mig på hylderne — i stigende grad efterhånden som min læsevne voksede. Her lærte jeg iøvrigt i fireårsalderen de første bogstaver at kende. Det var B, G og T. Jeg havde fundet en bog, som var udkommet på det Teubnerske forlag og på titelbladet stod forneden tegnet **GB**. Det pirrede min nysgerrighed, og min far forklarede mig, at det var sammensat af de tre begyndelsesbogstaver i forlæggerens navn: B.G. Teubner. Denne lille begivenhed lagde i virkeligheden en mærkelig følelsesgrundvold overfor dette for den matematiske litteratur så betydningsfulde forlag, og

det var mig senere altid en stor glæde at stå i forbindelse med dette forlag, dels ved bidrag til den store matematiske encyklopædi, dels ved udgivelsen af Sophus Lies samlede afhandlinger.

Jeg husker iøvrigt, hvorledes jeg senere så en stor mand komme ind i værelset sammen med min far. Han så sig om, slog stort ud med højre arm og udbrød på klingende norsk: “Har Du lest alle de bøkerne?”. Det var Bjørnstjerne Bjørnson.

Ind i det bageste arbejdsværelse vovede jeg mig sjældnere. Min far har i en skitse, “Småfolk”, i “Illustreret Tidende” frit beskrevet mine meriter fra denne tid. Selv efter at min far var blevet professor, måtte han tjene mange penge ved ekstraarbejde. Professorgagen var vist kun 3000 kr. Han var redaktør af et konversationsleksikon sammen med Fog og Königsfeld. Jeg var stærkt interesseret i de mange smukt tilskårne, lysebrune kartonsedler, sammenbundet med gummibånd, hvormed han holdt orden på stofmængden. Han skrev mange anonyme bidrag til “Illustreret Tidende”, bl.a. under mærket B.C. Adskillige af disse er senere udkommet i bogform under titlen “Øjeblikksfotografier taget i marken”. Jeg syntes det var vældig morsomt at se “Illustreret Tidende”s trykkeri, hvortil min far en aften tog mig med. Så skrev han anonymt flere romaner på Gyldendals forlag: En Dobbeltgænger, Et Handelshus, Familien Gorm, Urolige Tider. De var stærkt påvirkede af Dickens, som iøvrigt hørte til familiens hovedlæsning. Georg Brandes, som vistnok vidste, at min far var forfatteren, skrev i en anmeldelse, at disse romaner stod i forhold til Dickens’ som plet til sølv. Min far har næppe regnet denne forfattervirksomhed for at være litteratur på højde med Dickens. Den var jo væsentligst fremkaldt af trang til at tjene penge til familiens underhold, og selv om disse romaner ikke var store mesterværker, var de dog sund folkelæsning. Men Brandes’ ord sårede min far så dybt at han lagde manuskriptet til en ufuldendt roman til side. Jeg har det endnu blandt mine papirer.

Iøvrigt var jeg jo for lille til at få noget indtryk af min fars videnskabelige produktion i denne tid. Ved siden af hans filosofiske forelæsninger, som han udarbejdede smukt — manuskriptet er afleveret til Universitetsbiblioteket i København — kom han ind på pædagogikkens historie i forbindelse med en lærebog “Om Opdragelse”, som han efter Kultusministeriets anordning udarbejdede for seminarierne. Ved dette overanstrengte han sig, og han var allerede de sidste år i Fredericiagade ofte syg. Dette bevirkede atter at selskabeligheden i hjemmet blev meget ringe. Jeg husker derfor kun få af min fars omgangskreds.

1.16 Fars omgangskreds

Til denne havde oprindelig *Georg Brandes* hørt, men jeg har først langt senere truffet ham udenfor mit hjem. Dog må min far endnu i 1871 have omgåedes ham, thi den aften jeg var kommet til verden, ville Georg Brandes have drukket te hos os, men måtte gå igen. Oprindelig var min far og han vist ret gode venner. De deltog ved hinandens side i striden “Om tro og viden”. Min mor har fortalt, at i den tid min far var på sin første udlandsrejse, besøgte Georg Brandes hende ofte og læste fransk litteratur højt for hende. Hun fortalte med et lille smil, at når han læste de saftigste steder af Alfred de Mussets “Rolla”, så savlede han af bevægelse! Hvad der senere har fjernet min far og Brandes fra hinanden, ved jeg ikke. Muligvis var det helt enkelt den store mentalitetsforskel, som bevirkede det. Jeg husker blot, at min mor engang fortalte, at Georg Brandes en aften i et selskab hos Hegel, indehaveren af Gyldendals boghandel, i en diskussion med min far med et infamt smil havde vrænget efter ham: “De er da ikke moralsk”. Er en sådan lille ytring ikke et billede af de åndelige spændingstilstande i halvfjerdserne?

En nær ven af min far var tidligere Frederik Algreen Ussing, som Bergsøe har givet et karikeret billede af i “Fra Piazza del Popolo”, dér kaldt Brandt. Men han var død, før jeg blev født. Det hus, hvor solderierne i “Fra Piazza del Propolo” foregår, skal til model have haft det, hvor Frøbelhaven i Bredgade med legeplads ind til vor have, havde lokale.

Derimod husker jeg meget tydeligt min fars gode ven, kunsthistorikeren Julius Lange. Han var

meget tunghør, så man altid kunne høre helt ind i dagligstuen, når han besøgte min far i hans arbejdsværelse. Jeg husker, at jeg engang i femårsalderen imponerede ham mægtigt, ved at forklare ham, hvorfor Michelangelos statue af Moses havde horn i panden. Julius Lange udviklede netop for min far en lærd kunsthistorisk forklaring herom. Men nu ville skæbnen, at jeg netop i skolen havde hørt skolebestyreren, professor Bondesen, forklare, at årsagen var den, at Gud straffede Moses, fordi han ikke havde haft tilstrækkelig trostillid, men slået vand af et bjerg med en stok, i stedet for at befale det med ord. Derfor havde Moses kun fået to lysstøtter ud fra hovedet i stedet for en hel glorie. Jeg antager, at de to ældre, lærde herrer har været uhyre imponerede over den femåriges forklaring, som blev fremført med overbevisningens varme.

Et stykke tid havde min far ofte besøg af pastor Malling-Hansen. Denne havde opfundet en "skrivekugle", en forløber for skrivemaskinen. Jeg fandt det meget spændende at skrive ved at trykke på de radialt til alle sider strittende stænger, hvis bogstavbærende hoveder var arrangeret i en del af en kugleoverflade.

En mand, som bragte bud fra fremmede sprog, var den filosofiske professor Nyblæus² fra Lund.

1.17 Mit soveværelse

Går jeg nu ind i mit lille soveværelse vækker sengen erindring om to episoder. Den ene stod i forbindelse med mine stærkt udstående ører. Min mor havde opdaget at jeg gjorde sagen værre ved at "ligge dobbelt" på ørerne. Så blev mit hoved bundet ind i en turbanlignende forbindelse. Men mit erindringsbillede viser mig familien samlet ved et lys for under stor munterhed at konstatere at jeg havde formået at vende ørerne den forkerte vej inde i turbanen.

Det andet erindringsbillede er også fra min fireårsalder. Min søster havde med megen møjle fået lært mig dette digt af Goethe:

Die Sterne, die begehrt man nicht
Man freut sich Ihrer Pracht,
Und mit Entzücken blickt man auf
In jeder heiteren Nacht.

Jeg husker nu tydeligt, hvorledes jeg en aften, stående i sengen og omgivet af den beundrende familie, deklamerede dette vers, hvis indhold var mig fuldstændig ukendt.

Fra det inderste sovekammer har jeg ingen anden erindring, end at jeg om morgenen på min femårs fødselsdag sad i sengen hos min mor, som fortalte mig, at jeg nu var lige så gammel, som antallet af fingre på min ene hånd angav.

1.18 Line

Jeg kan ikke forlade husets indre uden at gøre en afstikker ned i køkkenet. Der regerede min barndoms bedste veninde, vores hushjælp Line Blytgen. Jeg følte hende i den grad knyttet til familien, at jeg en gang senere, da en besøgende oplyste mig om, at hun "bare" var et tjenestetyende, blev stærkt forarget, og følte mig meget frastødt af den pågældende. Men denne følelse har holdt sig hele livet, så jeg altid føler mig fremmed overfor hjem, hvor man ser ned på tjenestefolkene som værende en lavere race mennesker.

Lines søster, Trine, havde været hos mine forældre da de boede i Nørregade og Krystalgade. Hun blev gift og havde en søn, Johan Poulsen, som jeg senere kom en del sammen med. Line blev senere

---

²Formentlig Axel Nyblæus (1821–1899).

gift med boghandler Larsen, og hun lever endnu, højt oppe i årene. Krigstiden har desværre forhindret mig i at besøge hende.

Line havde en stærk konkurrent til mine følelser i "Bedstemors Line". Hun var hushjælp hos min bedstemor Thalia Fensmark, efter at denne var flyttet fra Farumgård til en villa på Amalievej.

1.19 Gæster

Indtil min skoletid begyndte, levede jeg således i en stærkt begrænset verden. At der dog undertiden har været nogen selskabelighed, kan jeg kun slutte deraf, at jeg engang nede i Lines værelse hørte en skraben af stole i spisestuen ovenpå, da gæsterne rejste sig fra bordet. Sådanne småbegivenheder havde en billeddannende indflydelse på min fantasi. Jeg bildte mig ind, at tordenskrald skyldtes, at englenerne rejste sig fra bordet i himlen. Jeg har aldrig fået undervisning i frihåndstegning, men fyldte alt det papir jeg kunne få fat i med tegninger. Jeg ser endnu for mig en tegning, jeg lavede af englenerne som spiste i himlen. Skyerne og stolene var meget tydeligt angivet.

Den eneste hyppigere gæst, jeg husker fra denne tid, foruden Julius Lange, var *Harald Høffding*, den senere professor i filosofi. Han havde en søn på min alder, og vi besøgte også undertiden Høffdings hjem ved søerne (?). Men det kom aldrig til noget nærmere venskab mellem os unge.

1.20 Haven

I gården foran havehuset legede jeg kun sjældent med de andre, lidt større børn. Deres leg "fra væg til væg" var for vild til min lidt forskræmte natur. Så meget desto mere opholdt jeg mig i sommerhalvåret i haven ud mod Marmorkirken. En pragtfuld syrenhæk afgrænsede den mod marmorpladsen parallelt med huset. På den ene side var den adskilt fra Frøbelhaven ved et plankeværk, på den anden fra grosserer Jørgensens brændselsoplagering ved et stakit. Ved midten af stakittet stod et stort lindetræ, under hvilket der var et lysthus med bæk og bord. I hjørnet ved Frøbelhaven var der en låge, som førte ud til marmorpladsen og foran denne under en stor syrenbusk i hjørnet en meget magelig tremmebænk. I de to hjørner af haven stod to mægtige akacietræer. En gang havde en kat vovet sig op i toppen og kunne ikke komme ned igen. Den fyldte kvarteret med en sådan "Katzenjammer", at to behjertede folk til sidst satte en brandstige op og tog den ned.

I akacietræet nærmest lindetræet hang i en horisontal gren en lille gyng, og i denne snurrede jeg ofte så længe rundt i "Øllebrød", til det svimlede for mig.

I hjørnet bagved samledes græsset fra plænerne, og det var mig en tid lang en stor nydelse at ligge på græshøjen. Men en dag så jeg en ørentvist i græsset. Og da min mor fortalte mig, at den kunne krybe ind i øret og med sin saks overskære trommehinden, turde jeg ikke mere ligge i græsset.

1.21 Georg

I dette hjørne opstod forbindelsen med brænde??? Jørgensen på den modsatte side. Der var en søn, Georg Jørgensen, på min alder, og indtil jeg flyttede fra Fredericiagade, var vi legekammerater. Hans ældre bror lærte os et kunststykke, jeg beundrede i høj grad. Et bordstykke, ca 1 meter langt, blev lagt på to sten, så den ene ende ragede et par decimeter ud. En lille sten blev lagt på den anden ende. Så tog Georgs bror en knippel og slog af al magt den udenfor ragende del ned mod jorden, hvorpå den lille sten i en flot bue susede gennem luften. Da jeg mange år efter læste Aristoteles' betragtninger over kastebevægelsen, mindedes jeg dette, og sagde til mig selv, at hvis Aristoteles havde set dette eksperiment, ville han ikke have opstillet sin fejlslagne teori om at stenen gik retliniet til al "kraft" var opbrugt og derpå faldt lodret ned.

1.22 Havemand

Jeg var en ivrig "havemand". Hvert forår drog familien ud til "Løves" handelsgartneri ved Strandvejen og slæbte hjem, hvad vi kunne bære af planter og frø. Så langt tilbage jeg kan huske har jeg kunnet håndtere en spade, og jeg havde en heldig hånd med hensyn til at plante. Derfor forstod jeg også det chok min mor fik en forårsdag, da min far sveddryppende kom ind fra haven og sagde: "Så, nu har jeg bragt orden i din gruppe". Han havde luget alle de nyplantede vækster væk!

Selvom vi ikke havde nogen større selskabelighed, kom vi dog sammen med en stor kreds af slægt og venner, først og fremmest med mine bedsteforældre. Mine forældre var flere gange årligt på besøg på Farumgård og i Slangstrup.

1.23 Mormor

Jeg erindrer ihvertfald to af besøgene på Farumgård som ganske lille. Den ene gang var ved vintertid, for jeg husker, at jeg med stor ængstelse gik på den isbelagte Farum Sø. Den anden gang var ved sommertid, for dels husker jeg, at jeg stod i havestuedøren i den store dagligstue med vinduer både ud mod søhaven og ud mod gårdspladsen. Jeg beundrede den sølvbro, månelystet kastede over søen.

Om formiddagen kom jeg hjem fra haven på den anden side af gårdspladsen, hvor jeg havde set min onkel slå græs med en "ljå" (på dansk "le"). Jeg meddelte med en noget sproglig forvirring dette til min mor ved at sige "Næ, onkel Emil kan le". Deroppe stod iøvrigt en udskåret stork af træ. Jeg troede den hed Søren, for en af de voksne havde sagt om en karl, som jeg havde set stå ved storken: "Åh, han har været ude at slå til Søren". Sådanne opstår ofte misforståelser hos observante børn, som kun delvis forstår de voksnes tale.

Jeg husker også, at jeg en dag stod ved min mors sybord, ved et af vinduerne ud mod gårdspladsen. Hun sagde da pludselig meget ivrigt: "Der kommer posten". Hun fik et brev, som hun hastigt lukkede op. Så sagde hun med tårer i øjnene: "Din far er blevet professor (eller docent)". Jeg forstod næppe, hvad disse ord betød.

Efter at min bedstemor var flyttet til en villa på Amalievej på Frederiksberg, besøgte jeg hende ofte flere dage ad gangen. Hun boede sammen med min ugifte tante Octavia Fensmark, Tante Ta. Denne havde fået navnet Octavia fordi hun var det ottende barn, født 8 dage efter Christian VIIIs død. Hos min gamle, milde bedstemor trivedes jeg godt. Jeg ser hende endnu for mig, når hun sad i sin karnap og syede stramajbroderi. Hun havde et langt sakselignende instrument til at tage garnstumper op med, når de faldt på gulvet.

1.24 Morfar

På siden af den gammeldags sofa var en klap, som dækkede over et rum med en masse interessante papirer i. Her fandt jeg et gammelt vittighedsblad. Stor var min jubel, da jeg fandt en tegning af Frederik VII ved siden af grevinde Danner — og min bedstemor med stor krinoline på. Min bedstefar havde nemlig været generaladjutant hos Frederik VII, og som sådan haft meget at gøre med grevinde Danner, hvem han med diplomatisk kunst benyttede til at styre den sindssyge konge med. Tante Ta havde et brev fra Frederik VII til min bedstefar fra dagen før grundlovens givende. Deri skriver kongen "Pallaskerne er vel godt slebne?" En lille korrektion til det skær af ædel frivillighed som lyser ud af rytterstatuen foran Christiansborg Slot: "Folkets kærlighed er min styrke".

Min bedstefar var iøvrigt ved hoffet berømt for sin skarpe og vittige tunge. Den har vores familie desværre fået i arv. En ikke særlig begavet grev Skeel var vendt tilbage fra en mislykket diplomatisk

mission i Stockholm, som blev kritiseret i aviserne. Hans noget letsindige grevinde beklagede sig herover til min bedstefar H. Fensmark: "Tænk", sagde hun, "man siger, min mand er en Corfitz Ulfeld". "Deres nåde", svarede min bedstefar på stående fod, "at nogen skulle mistænke Deres ægtefælle for at være en Ulfeld, er utænkeligt. Hvorvidt han er en Corfitz, må Deres nåde være den første til at kunne bedømme." Korfitz var en meget klog mand, Confils en latterlig person. Denne hentydning til Holbergs Barselsstue har grevinden næppe forstået, men flere hoffolk måtte gå bort og skjule deres smilende ansigter i lommenørklædet.

Forøvrigt var min bedstemor ikke særlig begejstret over mit fund af vittighedsbladet. Det blev hurtigt fjernet.

I Farum boede nogle veninder af min mor, frøknerne Garde. De var døtre af en kommandør Garde. Han har malet det billede af Farum Sø, som jeg har. De boede i et lille hus neden for kirken, og jeg har besøgt dem endnu som voksen. Jeg kaldte dem tante Agga og tante Minna. Distriktslæge Eschricht, hvis datter Augusta var Hennys veninde, har jeg allerede nævnt.

1.25 Fars forældre

Også min fars forældre, Poul og Trine Heegaard, besøgte vi, mens de endnu boede på landet i Slangerup, hvor min bedstefar ejede en gård. Han var landvæsenskommisær, post- og politimester. I den sidste egenskab afslørede han en falskmønsterbande. Jeg husker kun, at min mor og jeg var indkvarteret i et lille hus på den anden side af landevejen gennem Slangerup. Det havde tilhørt min oldemor, som havde været gift med en rytterbonde. Når jeg husker, at vi var indlogeret der, er det vist fordi bunden i den seng, hvori min mor og jeg sov, faldt ud midt om natten, hvilket jeg vel har opfattet som ensbetydende med verdens undergang. Desuden var jeg forarget over, at min et par år ældre fætter Anker Heegaard, Lilleanker, med et pusterør skød ærter mod et spejl. "En græsselig uartig unge", sagde min mor. Først som voksen har jeg lært Anker nærmere at kende og sluttet venskab med ham.

Denne Anker Heegaard blev en berømt industrimand og politiker. En vej er opkaldt efter ham (bag Glyptoteket, ned mod vandet). Hans store fabrik i Frederiksværk hedder nu Forenede Støberier. Han lavede den første brugbare emaille.

Senere flyttede bedsteforældrene Heegaard til København, og jeg besøgte dem ofte i deres lejlighed på Hauser Plads. Min bedstefar døde snart, men min bedstemor levede endnu, da jeg var gift (ca. 1892).

1.26 Min oldefar

Min oldefar kom på torvet (marked). Han så en bondedreng veksle en 100 rigsdaler, Så mange penge kan en sådan fyr ikke have. Han arresterede ham da der i nærheden var begået et mord. Hvad der videre skete ved jeg ikke.

Oldefar var på venskabelig fod med Christian VIII. Han traf min oldefar engang hvert år. De lukkede sig inde 2 timer og ingen fik nogensinde noget at vide om samtalen. Efter hans død fandt man en udnævnelse til Justitsråd, men da han var for nær til at betale en rangskat (ca. 3 rigsdaler pr. år), frabad han sig ordenen. Jeg er stolt af ham!

1.27 Tante Ta, tante Ine og onkel Holger

Mine forældres brødre på begge sider havde vi kun lidt, til sidst slet ingen omgang med. Men så meget desto nærmere var vi knyttet til min mors to søstre, Octavia Fensmark og den noget ældre Caroline la Cour, tante Ine. Den sidste var gift med forpagter Holger la Cour, en meget dygtig landmand. Onkel

Holgers hjem, først på Bodal, siden på Vedbygård, var i min barndoms sommerferier et andet hjem for mig. Jeg havde fra begyndelsen et temmelig sart helbred, men når jeg kom gennem ungdomsårene skyldes det sikkert den kraft, jeg indtogede på mine sommerferieophold hos onkel Holger og tante Ine.

Det var først, efter at jeg var begyndt at gå i skole, at onkel Holger flyttede til Vedbygård. Begge steder oplevede jeg alt, hvad et sommerferieophold på landet kunne give. I høstens tid kørte jeg med slæbetræet, som slæbte høet sammen, og senere med læsset, som kørte det ind til gården. Ude i den store tørvegrav på Bodal fandt vi mange oldsager af flint. Det satte min fantasi stærkt i sving at tænke på de mennesker, som havde levet her for årtusinder siden og brugt disse knive og økser, som vi fandt her i tørvejorden.

Jeg kørte ofte med mejersken ud med mælkevognen til køerne ude på engen. En dag da hestene for afsted i vild karriere, mødte vi min onkel, som mente at hestene løb løbsk. I forskrækkelse over at se mig på vognen, slog han hestene så meget på mulen med sin stok, at de stejlede og standsede. Mejsersken var meget fornærmet, og påstod, at hestene bare havde løbet lidt hurtigt.

Hos onkel Holger havde jeg en god legekammerat i hans datter Lili, kun et år yngre end jeg. De to søskende Peter og Beth var jo yngre, så dem lærte jeg først at kende på Vedbygård.

1.28 Onkel Dørr

Vi kørte ofte over til Nidløse, hvor onkel Dørr var skolelærer. Han havde været huslærer på Farumgård for min mor og hendes søskende. Dørr var en tysk seminarist fra Tønder, uhyre samvittighedsfuld og omhyggelig med alt hvad han lavede. Han var gift med tante Jane. Hun havde været ung pige i huset hos Aksel Hallings bedsteforældre. Hans bedstemor, "tante Tine", var, ligesom min bedstemor Thalia Fensmark, datter af baron Konrad Holck på Holckenhavn ved Nyborg. Undervisningen på Farumgård var sket på tysk, og det første, min mor lærte, var ordene: "Darf ich hinaus gehen?". Vi har en lille tegning af Farumgård som Dørr har lavet. Han var en ivrig havemand, og hans have i Nidløse var et vidunder. Senere flyttede onkel Dørr og tante Jane til København og boede i en villa på hjørnet af Frederiksberg Allé og Platanvej.

1.29 Tante Renze

Jeg havde flere "tanter" end dem jeg har nævnt her. Tante Renze var en grandtante til mig. Hun hed Laurenze Fensmark og var søster til general Fensmark. Efter hende har jeg arvet det lille mahognipillelskab, som nu er hos Poul på Jar. Når jeg besøgte hende, tog hun en lysebrun syltetøjskrukke med kandissukker frem af dette skab, som hun trakterede mig med.

1.30 Tante Grethe

En datter af min fars lærer i filosofi, professor Sibbern, var Grethe Sibbern. Hendes søster var gift med en doktor Møller i Norge, og deres datter er gift med bankdirektør, professor Rygg. Hun boede sammen med sin bror Gabriel, som havde studeret filosofi, men var endt som fattigforstander. Vi besøgte ofte tante Grethe som boede i et hus overfor Nyboder. Her var meget gammeldags brolægning og dybe rendestene, dækket af brede planker. En dag da vi skulle på besøg, var jeg iført en fin, ny filthatt prydet med en påfuglefjer. Et pludseligt vindstød blæste hatten ned i rendestenen og den sejlede afsted ind under plankerne. Nogen tililende mænd, som havde hørt min utrøstelige jammer, fjernede nogle planker og fik fisket hatten op igen. Men glansen var gået af påfuglefjeren. Grethe Sibbern havde en Noahs ark, som jeg elskede at lege med når jeg var på besøg.

1.31 Tante Doris

En søster til tante Agge (Agnes Garde), Doris Jørgensen, var gift med direktøren på sodafabrikken "Øresund", en svoger til grosserer Tietgen, som fremstillede soda af kryolit. Jørgensen havde inviteret mor og mig til at tilbringe sommerferien på deres ejendom, herregården Tidselholt på Fyn. Jeg var endnu for lille til at have nogen rigtig fornøjelse af opholdet på dette smukke sted. Jeg husker kun, at jeg havde fået en tollekniv og skar mig et voldsomt snit i fingeren. Jeg har stadig arret efter det. Det var mig iøvrigt til nytte i skoletiden. Jeg kunne i gymnastik aldrig kende forskel på højre og venstre, men så følte jeg efter arret på venstre pegefinger.

1.32 Tante Trine

Tante Trine var gift med min mors bror Christian, som døde ung. Da bedstemor var rejst fra Farumgård boede hun med sine børn Thalia, Louise og Henrik i den sidelænge, som vendte mod kirken.

1.33 Spadsreture med far

Fra denne tid må jeg også fortælle om mine spadsreture med far. Vi gik som regel ad Bredgade eller Amaliegade ud til Langelinie. Dengang kunne man fortsætte ud over det terræn, hvor Frihavnen nu ligger, og ad Strandpromenaden komme til Becks Badeanstalt. En gang dykkede jeg så tappert at jeg som belønning fik et kinesisk krus, men en anden gang, da jeg skulle forsøge at svømme, blev jeg puffet så brutalt ud, at jeg fik et chok, som desværre forhindrede mig i senere at lære at svømme, noget jeg ofte har savnet færdigheden til. Men reglen var bare, at vi drak chokolade. Beck, som selv serverede den, blev en stor mand i mine øjne ved noget som tante Ta sagde til mig. Jeg fandt nemlig, at det var helt umuligt at kongen, Christian IX, ikke skulle have et efternavn. Da jeg stadig i den anledning pressede min tante Ta, som havde genealogiske interesser, svarede hun til sidst for at få fred, at man kunne sige at han hed Beck (den Beckske side af Oldenborgerne!). Men så måtte badeanstaltens Beck altså være i familie med kongen.

På disse spadsreture holdt far mig i hånden og vi gik fordybede i vore egne tanker. "Den store og den lille abbate" blev vi kaldt. Jeg husker, at jeg engang ville meddele min far resultatet af en tankerække og så op. Stor var da min forbavselse, da jeg så op i et fremmed, smilende mandfolkeansigt. Forvirret så jeg mig omkring og opdagede min far gående i dybe tanker nogle skridt bagved. Hvorledes jeg har båret mig ad med at hægte mig til den fremmede hånd, begriber jeg ikke.

Undertiden gik vi andre steder hen. Jeg erindrer således, at vi engang var inde i St. Paulskirke, hvor der var søndagsskole for børn. Vi var også ofte i Chr. Petersens papirhandel for at købe papir til fars forelæsningsmanuskripter. Den lå dengang i en høj stuebutik i Lille Kongensgade overfor Nikolaj Kirke.

Et sted jeg ofte kom med min far var Universitetsobservatoriet. Min far var meget gode venner med observator Schiellerup, og jeg var fyldt med hellig ærbødighed, når vi kom op i den store kuppel og gennem kikkerten så på månebjerge og Jupitermåner. Herved næredes min tidligt vakte interesse for astronomi. Efter Schiellerups død opretholdt vi venskabet med hans to døtre, Mathilde Schiellerup og Letitia Steenstrup.

Også med mor spadserede jeg ofte. Når vi gik fra Langelinie, hændte det undertiden, at hun med sit falkeblik opdagede, at de kongelige kom kørende. Hun afskyede at stå og neje. Derfor beordrede hun mig halvt omkring, hvorpå vi med dyb interesse i et minut beundrede udsigten til Trekroner. Også i butikkerne fulgte jeg mor, og bar da med stolthed de indkøbte pakker. Strikkegarn blev købt i massevis hos Mitchel på Østergade, papir og bøger hos Jacob Lund i Silkegade, ost i en stor forretning i nærheden af Nikolaj Tårn. Det sidste sted fik jeg altid af kommissen en lille plade dårlig chokolade,

indpakket i et stykke papir, hvorpå var trykt et billede af en af de københavnske kirker. Her spillede ostesmagningen en stor rolle. Det hørte sikkert til kommissens uddannelse at skære en tynd skive ost af og holde den frem til kunden på et stort knivsblad. Jeg havde så ofte set dette, at jeg sagkyndigt nød et billede i "Punch", hvor kommissen i forargelse over, at en dame bliver ved at ville smage oste, råber til karlen: "Hent et stykke brød til den dame; hun vil spise frokost her". Toppunktet på spadsereturene med mor var besøg hos konditoren, enten hos Otto i Store Kongensgade eller hos Otto i Vimmelskaftet, overfor Helliggeistkirken. Om sommeren var delikatessen iskager, som var så kolde, at de gjorde ondt i toppen af hovedet; om vinteren var det pragtfulde Othellokager. Nam, nam!

2 I Bondesens Forberedelsskole

En forårsdag i 1877 kom far ned til mor og mig, som arbejdede i haven. "Nu har jeg meldt Poul ind i Bondesens Forberedelsskole". Bemærkningen gjorde på mig et mærkeligt indtryk af at være mig uvedkommende. Denne følelse holdt sig, da jeg næste morgen gik med mor gennem Store Kongensgade, ind gennem en stor port og op ad en trappe i et baghus, hvor en masse større og mindre drenge netop styrtede ned for at holde frikvarter i en mørk baggård. Men da mor så havde afleveret mig til professor Bondesen i et stort klasseværelse og døren gik i efter hende, følte jeg det pludselig, som om jeg sank ned i en dyb brønd. I virkeligheden var det også en voldsom overgang. En idyllisk barndoms-tid var afsluttet. Fra nu af var det seks timers skolegang hver formiddag, og lektielæsning næsten helt til sengetid. Professor Bondesen var en stor pædagog, som forbandt kærlighed til børn med stor bestemthed og forstod at udvikle pligtfølelsen. Fra den moderne pædagogiks synspunkter kunne skolen sikkert kritiseres på mange måder. Men jeg tænker alligevel tilbage på den med stor taknemmelighed, fordi jeg lærte at arbejde uden at føle det som en forbandet pligt.

2.1 Skolen flytter

Allerede næste sommer flyttede skolen fra det mørke baghus, hen i lyse og venlige lokaler i Dronningens Tværgade. Gennem en port kom man ind på legepladsen, som på to sider var omgivet af en toetages bygning i to længer. I underste etage var værksteder, Gütthlers possementvarefabrik og en spejlfabrik. Klasseværelserne lå på anden etage, de tre for de yngste i den ene længe, de tre andre i længen parallel med Dronningens Tværgade. På den tredje side af legepladsen lå et kapel for Gendøbere. Når man så ind ad vinduerne kunne man se et stort bassin midt på gulvet; den fjerde side begrænsedes af en gårdsplads, som hørte til et højt hus i Store Kongensgade. Skoleelever, som følte sig særlig modige og voksne, forlod i reglen skolen ved at gå ud på Store Kongensgade gennem dette hus, i stedet for gennem porten til Dronningens Tværgade. Uden for den sidste port holdt iøvrigt en kagekone med en vogn, hvorfra vi købte Johannesbrød, lakridsstænger og Bismarcksklumper, som fik en til at savle sød saft ned ad hagen i lang tid. Når hun havde honningfigurer luftede de frækkeste deres mod ved at spørge hende, hvad en kagekone kostede.

2.2 Hr. Nielsen

Disciplinen opretholdtes på en fortrinlig måde af en "hr. Nielsen", en yngre seminarist, som havde indlevet sig i professor Bondesens synspunkter. Den sidste tog sig iøvrigt også meget af os allesammen. Ofte kom han ind i klassen og talte om den høflighed, vi burde vise. Vi havde selvfølgelig alle rejst os fra vores pladser, og nu fik vi ordre til at betragte først den ene dør og så den anden som en betydelig rangperson, overfor hvilken vi skulle vise vor ærbødighed ved et dybt buk. Moderne

mennesker vil måske finde sådan noget latterligt, men det gav os i virkeligheden en vis sikkerhed i at bevæge os mellem mennesker.

2.3 Læse, skrive, regne

Jeg lærte snart at læse, selv gotiske bogstaver, og jeg nød i høj grad alt, der kunne nås ved læseevnen. Med regning gik det imidlertid dårligt. Jeg husker endnu, hvorledes min mor fortvivlet hersede en hel eftermiddag med mig for at få mig til at huske, at 7 betyder “syv”. Og da jeg har vanskeligt ved mekanisk udenadslære, var “tabellen” mig et ligeså stort kors som de mange salmevers, vi skulle kunne udenad. Når jeg blev hørt i tabel, søgte jeg altid i hemmelighed at komme frem til resultatet ved at tælle på mine fingre. Man opgav måske også, efter anmodning fra min mor, noget for tidligt anstrengelserne for at få mig til at lære tabellen udenad. Jeg har derfor i virkeligheden først lært den, da jeg ved logaritmeregning i Metropolitanskolens femte klasse blev nødt til selv at tage arbejdet op. Anledningen hertil husker jeg endnu var, at jeg opdagede, at jeg stadig havde regnet otte og syv til at være sytten. Da hele forberedelsesskolens regneteknik desuden var baseret på tavleregning, lærte jeg aldrig hovedregning, hvilket senere har været mig til stor gene. I øverste klasse forværredes iøvrigt dette forhold yderligere ved, at vores regnelærer, en ung student Jungersen, opdagede, at jeg havde sans for aritmetisk bogstavregning, og det morede ham åbenbart at afløse den tørre regneundervisning med sådan abstrakt matematikundervisning. Dette blev på dobbelt måde skæbnesvangert for mig. Dels svækkede det yderligere min regnefærdighed, dels udviklede det tidligt mine matematiske evner, hvilket atter bevirkede, at mine omgivelser stadig drev mig ind på at beskæftige mig med matematik, for hvilket jeg altså havde evner, men til hvilket jeg ikke har en indre brændende interesse, som jeg har truffet hos andre. Dette føler jeg især ved sammenligning med min interesse for astronomi.

I hjørnet, hvor de to længer stødte sammen, lå gymnastiksalen. De fritstående øvelser deltog jeg med stor glæde i, men jeg var umulig til “smidighedsøvelser”. Jeg nærrede en hemmelig beundring for dem, som kunne “slå vejrmøller”. Det så ud som ingenting, men for mig var det umuligt.

Hukommelse er en mærkværdig ting. Når jeg nu tænker tilbage på disse fjerne tider, trækker det ene erindringsbillede det andet med sig — begivenheder som, da jeg oplevede dem, var betydningsløse, og som jeg ikke har tænkt på i de mellemliggende år. Således husker jeg pludselig, hvorledes professor Bondesen masede forfærdeligt med en af mine kammerater, fordi han havde stavet “samtykke” med to g’er. “Vi tygger vores mad hver for sig, men vi tygger ikke sammen”, sagde han. Undertiden tog han mig sammen med et par udvalgte elever ind på sit kontor i frikvarteret og viste os billeder i et bind med kulørte stålstick af bibelske emner. Der var et billede af Vorherre siddende på en sofa af skyer; med en stor håndbevægelse skabte han solen, månen og planeterne, som svævede ude i rummet. Der var Adam og Eva, Kain og Abel, Noah og arken med regnbue over, Moses på Sinai — mærkeligt nok kun billeder fra det gamle testamente, som alle fyldte min fantasi stærkt.

Så husker jeg, hvorledes jeg som ordensduks så vores lærerinde i frikvarteret med stor omhu tegne et e på tavlen, og så sige: “Nu gælder det om at få jer til at forstå, at når man skriver den første streg oppe til højre, så skal man give den et knæk midt på”, vistnok en gylden regel, man skulle følge bedre. Således kunne jeg blive ved. Men disse tilfældige små erindringer er jo ikke af interesse for andre. De er kun et bevis for en selv på, at man har været til for mange, mange år siden.

Vi lærte tidligt adskillige sprog, både tysk, engelsk og fransk. Derimod havde vi ingen undervisning i frihåndstegning.

2.4 Skøjteløb

Lektielæsningen tog ret meget tid, men der blev dog om vinteren også tid til skøjteløb. Jeg løb i reglen på skøjter sammen med Henny. De første år var det på en bane, som lå på gravene omkring Kastellet med indgang for enden af Grønningen, der hvor Østbanen nu begynder. Selve baneterrænet lå der hvor opfyldningen til Østbaneskinneerne nu er. Jeg husker endnu hvor festlig hornmusikken lød, når man kom glidende frem over isen mod den store bredning i kanalen. Senere løb vi på banen på Sortedamssøen. Jeg var ikke særlig dygtig og drev det aldrig videre end til at løbe fremad. Men det var i hvert fald en sund motion i frisk luft.

Tonen i hjemmet var præget af stor gensidig venlighed og hensynsfuldhed, men hver levede sig eget liv temmelig meget for sig selv. De ganske ejendommelige forhold under hvilke jeg således levede mine første barndomsår, havde udviklet en evne hos mig til at finde mig lykkeligt til rette under alle forhold. Dette kom undertiden min mor på tværs i hendes opdragelsessystem, som hvilede stærkt på straf og belønning. Jeg husker, at jeg engang i mit sjette år til straf for uartighed skulle være alene hjemme en søndag, hvor hele familien drog i Zoologisk Have. Da familien — antagelig lidt spændt på resultatet — kom hjem, fandt de mig siddende på en skammel mellem to lænestole, over hvilke den nederste ende af et gardin var lagt. Værdigt smilende som en arabisk sheik sad jeg der. Jeg legede nemlig, at jeg var Abraham i Mamrelund.

2.5 Axel Halling

Jeg tror nok, at mine forældre har været opmærksomme på disse eneboertendenser, og at forskellige foranstaltninger var forsøg på at modarbejde dem, således bestræbelserne for, at Aksel Halling og jeg skulle være venner, skøjteløbene, danseundervisning, deltagelse i en snitteskole og boldspil.

Aksel Halling var et næstsøskendebarn til mig. Hans bedstemor var nemlig "tante Tine". Ligesom min bedstemor Thalia Fensmark, var hun datter af baron Konrad Holck på Holckenhavn. Jeg tror, at hendes mand var den "brigadér" Halling, som skulle have boet i ørelæge Bremers lejlighed ved siden af vores. Man kunne gennem en sprække i loftsvæggen kigge ind på tørreloftet fra vort eget, og hårene stod stive på hovedet af mig, når vaskekone fortalte om brigaderens bedrifter som kaperkaptajn i søkrigen mod England. Man skulle have set ham gå igen på tørreloftet mellem lagnerne, når det om natten var måneskin.

Aksel var lidt ældre end jeg. Hans tidligt vakte interesse for human kultur var en gavnlig modvægt til min noget ensidige interesse for naturvidenskabelig kultur, og jeg beundrede ham i høj grad. Under stor munterhed havde familien en gang skjult overværet en samtale mellem mig og Aksel, hvor jeg beundrende havde hørt ham sige "Må jeg gøre dig fortrolig med et naturfænomen". Han pillede megen ammestuesnak ud af mig, som jeg var blevet fyldt med af en gammel kone, som i en kælder i forhuset havde en rulle, som det var mig en stor nydelse at dreje håndsvinget på. Hun havde blandt andet bildt mig ind, at hvis vejrhanen drejede sig, mens man gjorde en grimasse, ville denne blive siddende i ansigtet. Nu foreslog Aksel, at vi skulle undersøge sagen eksperimentelt. Ude i haven skar jeg en skrækkelig grimasse, mens Aksel passede på en vejrhane, vi kunne se i nærheden. "Nu drejede hanen sig", meldte Aksel. Og til min store lettelse kunne jeg lade grimassen forsvinde!

Aksels far døde, mens jeg var ganske lille, men jeg besøgte ofte Aksel i den lejlighed ved Sortedamssøen, som hans mor, "tante Petrine", boede i. Vi spillede ofte Oehlschlägers græsseligste komedier på hans dukketeater — uden tilskuere, og jeg nød meget at læse i det eksemplar af "Opfindelsernes Bog", som han havde. Vort venskab varede til hans temmelig tidlige død. Han blev bibliotekar i Universitetsbiblioteket. Han lagde grunden til den interesse for klassisk kultur, som senere blev videreudviklet ved venskaberne med Karl Hude, J.L. Heiberg, Franz Bull og i Oslo Samson Eitrem.

2.6 Dans

Skøjtøløbene har jeg allerede omtalt. Hvad danseundervisningen angår, foregik den i en stor sal i et hus i den gamle by hos balletmester Price. Denne havde et sådant herredømme over sin krop, at det var en nydelse at se ham gå over gulvet. Til de forberedende øvelser blev vi stillet op enkeltvis ud over gulvet, og foretog der de forskellige "pas". Jeg kan stadig med en vis gratie eftergøre disse spjæt. Price passede også på vore ansigtsudtryk. "Sebelien, se lidt mere åndrig ud", lød det engang gennem salen. Alt der havde en lidt geometrisk karakter, kunne jeg lære, f.eks. Mazurka, Francaise og Lanciers. Men runddansene klarede jeg ikke, skønt jeg ofte var lang tid inde i et "repetitionsværelse" hos frøken Price. Jeg tror egentlig det lå i, at jeg var lammet af følelsen af, at jeg troede jeg skulle konversere min dame, og ikke vidste, hvad jeg skulle sige. Forældre i massevis sad på stole langs væggen og betragtede deres yngel, som edderkopper, der sidder og våger over en flue. Det hele ledsagedes af tonerne fra en hvinende violin.

Snitteskolen lå i et baghus på Østergade, vistnok der, hvor Efterslægtens skole har lokale. Læreren hed vist Tscherning. Jeg var meget stolt, da jeg kunne overrække mine forældre en salatgaffel og en salatske. Men så kom en tid, hvor jeg skulle udskære en båd. Uhyre kvaler led jeg, mens jeg med en kniv søgte at udhule træstykket. Jeg følte det som et mirakel, Gud havde gjort, da jeg en aften fandt træstykket flot udhulet. Jeg antager at Tscherning har fået medlidenhed med mig, og sat et huljern ned i båden. Sæderne var små løse træplader, og da jeg gav far båden, skrev han med blæk på undersiden af bagsædet datoen og mit navn. Mange år efter har jeg set båden hos min mor, men senere forsvandt den. Når min mor havde haft modgang foretog hun ofte en autodafé af sådanne mindegenstande, og således er den vel endt i kakkellovnen.

Boldspillet foregik på fælleden ved Blegdamsvej. Vi lærte at spille cricket, men jeg havde ingen evner derfor.

Selve skolegangen modvirkede også mine eneboertendenser. Min ængstelighed forsvandt, så jeg nu turde tage del i legen "Fra væg til væg" i frikvarteret. Jeg havde også lommen fuld af tinknapper, janter, totterter og hvad alle disse i "Klink" benyttede værdigenstande hedder. Og vi fordrev også frikvarteret med at "spille pind".

2.7 Skolekammerater

Jeg havde flere gode kammerater, som jeg også kom sammen med uden for skolen. Jeg var imidlertid den eneste i klassen, som kom over i Metropolitanskolen, og derved blev bekendtskabene afbrudt. Jeg husker f.eks. Snerthing. Han boede i et hus på Østervold mellem Gothersgade og Tornebuskgade. Han blev vist senere officer.

Så var der Linneballe. Han boede på Blegdamsvej. Jeg var engang hos ham til fastelavn for at slå "Katten af tøndens" og fik en vældig bule i panden ved at en kølle ved en fejltagelse ramte mig. Min mor "kølede" bulen ved at lægge en stor dørnøgle på den.

Øller var søn af en guldtrækker, som lavede strålende officersepauletter. Vi beundrede, at han fik sangundervisning, og ved en velgørenhedskoncert havde sunget "Den lille nisse rejste".

2.8 Fasangården

Da jeg havde gennemgået de tre første klasser skete en stor forandring med vores boligforhold. Vort lille havehus havde været som en oase i byens stenørken, men nu truede ørkenen med at begrave oasen. Tietgen havde besluttet at fuldføre Marmorkirken, og for at finansiere dette, skulle der opføres en ring af moderne huse på pladsen omkring kirken. Vores have ville blive byggeplads, og en brandmur op ad vores hus ville skjule vinduerne ud mod Marmorkirken.

Mine forældre gav sig da også ved disse alarmerende efterretninger til at se sig om, og fandt et vidunderligt sted, Fasangården i Frederiksberg Have. Det var netop blevet ledigt og mine forældre lejede det af staten. Inspektør Flint nede ved Runddelen var vicevært. I efteråret 1880(?) flyttede vi derned. Det var et idyllisk, gammeldags sted. Helt sundt var det ikke, for kælderen stod altid fuld af grundvand og måtte pumpes op. Først senere blev der lagt en ledning, som førte grundvandet ud i en af kanalerne i Frederiksberg Have. Der var heller ikke indlagt vand. Vores pige måtte derfor i et åg over skulderen hente to spande vand fra "kilden" nedenfor indgangen til "Zoologisk Have".

Fasangården var et idyllisk sted, men foruden de nævnte gener, var der også andre, som gjorde, at man måtte have en særlig slags begavelse for at kunne leve der. Efter mørkets frembrud var vi helt isoleret fra omverdenen, da haven blev lukket. Man må huske, at der ikke dengang fandtes telefon. Ej heller elektricitet. Og i begyndelsen altså ikke vand fra vandhane. Det blev først indrettet senere.

Det var dengang så landligt, at når man gik ud til Fasanlågen kunne man se ud over agrene helt til Damhussøen. Den store bebyggelse langs Fasanvejen hen til Diakonissestiftelsen er først kommet senere. Jeg spadserede ofte efter mors anmodning ud ad Roskilde Landevejen til en af de to møller, som lå ved jernbaneoverskæringen, og købte "landbrød", en slags runde surbrød. Eller også gik jeg til en bager i Smallegade, som vi efter en roman havde givet navnet "Mantaliwi(?)" og købte "Ambrosiabrød", franskbrød med rosiner i.

Der var mange og store værelser på Fasangården. I den største stue havde vi dagligstue, med den store empiresofa på den ene langvæg og klaveret på endevæggen. Det næste værelse var "kabinet". Så kom spisestuen. I sidefløjen derfra var det store køkken og bag det pigeværelset. I etagen oven over var først to mindre værelser, af hvilke min far brugte det ene til sine reoler og det andet til sovekammer. Så fulgte en stue med to vinduer til hver sin side. Det havde min far til arbejdsværelse. Så kom min mors sovekammer, så et mindre værelse, hvor jeg sov, så hjørneværelset, som var min søsters værelse. De to værelser over køkkenet brugtes i begyndelsen bare som gæsteværelser.

I sidelængen fik en snedker ved Frederiksberg Have gratis bolig mod at udføre portnerarbejde. Blandt andet var jo indgangsdøren fra Frederiksberg Have låst, så man måtte gå ned til den, når der blev kimet på en klokke. Snedkeren hed oprindeligt Lassen, hans frue var "Madam Lassen". Men senere ændrede opinionen sig. Konen blev "Fru Larsen" og datteren blev forlovet med en "batterichef" som passede akkumulatorbatterierne på elektricitetsværket. Men trods navneforandringen var denne familie alligevel lige hyggelige. Snedkeren lærte mig meget løvsavs- og snedkerarbejde, som jeg siden har haft stor nytte af.

Det var jo ingen kort skolevej jeg nu fik. Klokken otte stod jeg op, efter at min mor havde givet mig en kop kakao og to kaffebrød på sengen. Så, ti minutter i halv ni, gik det afsted i skarpt trav ned til Annebakkelågen ud mod Smallegade. Her tog jeg så omnibussen, som kørte ad Gl. Kongevej over Tivoli gennem den indre by til Kongens Nytorv. Undervejs havde jeg anledning til at give lektierne en sidste behandling.

Den følelse af at skulle ordne mit liv på egen hånd, som allerede var opstået under vore boligforhold i Fredericiagade, udvikledes endnu stærkere ved de forhold under hvilke jeg boede på Fasangården. Hvor ofte har jeg ikke, helt fra jeg var ganske lille, vandret i nattens mulm og mørke fra eller til lågen ved Runddelen med en kæmpenøgle i hånden. Om sommeren morede jeg mig iøvrigt, når jeg efter mørkets frembrud, men før lukketid, gik gennem haven med en tillukket, tændt blændlygte, da pludselig at lade lyset falde på en bænk, hvor to elskende sad.

Min interesse for astronomi voksede i de mørke, stjerneklare nætter. Jeg sad ofte overskrævs på tagryggen og sammenlignede ved hjælp af en blændlygte et stjernekort med stjernehimlen selv. Jeg har ofte senere i stjerneklare nætter følt de kendte stjernebilleder som trofaste venner. Min far havde en skibskikkert med 3/4 m brændvidde. Med den kunne jeg se Månens bjerge, Jupiter, Saturns ringe.

Line fulgte foreløbig ikke med til Fasangården. Hun efterfulgtes af en pige, Sophie, som onkel

Holger havde skaffet os. Hun var stor og stærk og passede ypperligt til liver på Fasangården, svingede som ingenting de to spande fra kilden og gravede med lidenskab i køkkenhaven på sydsiden af huset. Hun var forlovet med en karl fra hjemegnen, Niels Peter, og de to drog nogle år efter til Amerika, ud på prærien, hvor vi senere har tabt forbindelsen med dem. Så kom Line tilbage og blev hos os til hun i 1885(?) blev gift med boghandler Larsen, forlæggeren af Alfred Jacobsens dukketeaterdekorationer. Efter den tid havde min mor ingen fast hushjælp, men kun en kone til rengøring — en ordning, som jeg tror har bidraget til, at hun nåede den høje alder af næsten halvfems år.

2.9 Skolevejen

På den lange skolevej oplevede jeg meget. En gang kom jeg i stærk affekt, fordi jeg ved et bump i omnibussen kom til at sluge en blyantstump, som jeg havde i munden.

På vejen gennem Frederiksberg Have mødte jeg nogle dage en sværm af hujende drenge, som kom fra Aluminiums Lervarefabrik, hvor de arbejdede. Synet af denne lille, udklædte og dydsirede burgøjserdreng har sikkert irriteret disse revolutionsfrø. For en dag tog to af de største mig uden nogen anledning og smed mig ud i kanalen, hvor jeg stod i vand til maven. Drengene forsvandt under jubelhyl. Der blev naturligvis stor opstandelse, da jeg kom dyngvåd hjem. Jeg kom i forhør på politistationen på Runddelen, og ledsagedes nogle dage af en civilklædt "opdager". Siden den tid var terrænet rensat for rakkerunger.

Nogle mere skikkelige drenge prøvede ofte om vinteren, hvor langt isen i kanalen ud for Aluminium kunne bære. Det varme vand fra fabrikken holdt nemlig et stykke af kanalen åbent. Her forfærdede min mor dem altid ved at råbe: "Jeg trækker jer ikke op, når I falder i".

3 I Metropolitanskolen

3.1 Optagelsesprøve

I 1883 havde jeg gennemgået Bondesens Forberedelsesskole og blev indmeldt til optagelse på Metropolitanskolen. Da min far hentede mig efter optagelsesprøven og spurgte rektor Bergmann, hvorledes det var gået, spurgte denne mig, hvorledes jeg i diktatstilen havde stavet "Skinnet bedrager". Da jeg svarede, at jeg havde stavet det med to n'er, sagde han beroligende til min far "Det går nok". Og det gik.

Lige så stærkt, som jeg havde følt Bondesens skole som en del af mit hjem, lige så stærkt kom jeg til at føle det for Metropolitanskolens vedkommende. Jeg kan stadig undertiden blive grebet af hjemvé efter klasseværelserne i den gamle bygning ved Frue Plads.

3.2 Lærerne

Den lærer, som fik mest betydning for mig, var matematiklæreren, Eigil Schmidt. Komisk nok er han den eneste lærer, jeg har fået en lussing af, og dét helt ufortjent. Schmidt havde det princip, at der straks fra begyndelsen skulle uddeles nogle lussinger som grundlag for respekten. En del af os, som ikke deltog i svømmeøvelserne ved Langebro, sad under hans opsyn i klasseværelset ved siden af Ilden klasse, hvor han underviste. En af mine kammerater havde siddet noget urolig og Schmidt kom farende ind i klassen. Da jeg sad på hjørnepladsen, fik jeg den principielt udelte lussing. Men det varede ikke længe, før vi blev gode venner. Schmidt var en fortrinlig lærer for de elever, som havde interesse for faget. Men sinkerne havde han ikke tålmodighed nok til. De fik meget hurtigt deres 1 = slet, og blev sendt på plads med en pind i protokollen. Derfor blev han også kaldt "Blodeigil". Ofte

blev “syvstjernen” — de syv dårligste — kaldt op til tavlen, kollektivt eksamineret, og derpå, efter at den komplette uvidenhed om lektien var konstateret, sendt på plads igen. Her hengav syvstjernens medlemmer sig da ganske tilfredse til deres egne interesser.

For at få fuldt timetal måtte Schmidt en tid undervise i geografi. Vi mærkede snart, at han ikke beherskede dette fag. Han var en god ven af min senere svoger, professor Bjerrum, og min kone har fortalt mig, at hun måtte høre ham i næste dags geografielektie. Flere ord udtalte han på en mærkelig måde, hvilket selvfølgelig interesserede os skoledrenge meget. Han udtalte f.eks. ordet “foreløbig” med et lukket o og udtalte Englands hovedstad som “Lundun”.

Skolens inspektør var fransklæreren Christian Giedde. Han havde et buldrende væsen, men jeg kom alligevel godt ud af det med ham. Hans ansigt var vansiret af en hudsygdom, som gjorde det stærkt rødt og opsvulmet. Han havde en vane med at indlede en straffeprædiken ved et øjeblik at tage om sin næse med to fingre, derpå knappe frakken og slå sig på maven. Når han så tog sin signering af og lagde den på katederet med udråbet “Uhhrr! Forberedelserne er de værste”, så vidste den skrækslagne synder, at der om et øjeblik ville ligge to flade lussinger — en på hver side af hans hoved, for ligevægtens skyld. En gang hvor jeg havde glemt at få min karakterbog med, sagde han efter den sædvanlige maveklappen “Hvad kan det nytte, at du kan sige p_1 og p_2 , når du ikke kan huske din karakterbog?”. Hans tragiske død flere år efter, at jeg havde forladt skolen gjorde mig ondt. Han tog sit eget liv ved at drukne sig i Ladegårdsåen.

Tysklæreren Kaper var sikkert en lærer med fortrinlige kundskaber, men han gjorde et træt og opslidt indtryk og interesserede sig ikke for de elever, som var kommet bagud. Ved den sygdom, jeg snart vil omtale, var jeg kommet langt bagud i tysk, og genvandt aldrig dette i skolen. Ved overgangen til Vte klasse, valgte jeg engelsk i stedet for tysk. Denne mangel på et godt fundament i tysk fra skoletiden har senere svedet meget til mig.

Jungersen, den senere professor i zoologi, var lærer i naturhistorie og geografi. Der var noget frisk og fornøjeligt ved ham, og vi holdt alle af ham. Engang havde en kammerat, hvis far havde en fiske- og vildthandel, taget en østers med til naturhistorietimen. Efter at have demonstreret østersens bygning, nedsvælgede han dyret under stor deltagelse fra vores side.

I latin havde vi den gamle kollaborator Møller. Han havde været lærer på latinskolen i Flensborg og var efter krigen i 1864 blevet timelærer i Metropolitanskolen. Han lod os ofte deklinere verbet laborare og indskærpede da, at hvor en kollaborator var fast ansat, var han næste mand efter rektor. Han havde vanskeligheder med at holde disciplinen på grund af sit lidt latterlige væsen og sprog. Engang opdagede han, at to af eleverne sad og snakkede sammen under katederet. Da han bøjede sig ud over dette, opdagede den ene af kammeraterne faren og tyssede på den anden for at demonstrere sin uskyld. Da sagde kollaboratoren de mindeværdige ord, som fik karakter af et ordsprog: “Hvis nogen skal tisse (tysse) på ham, skal **jeg** nok gøre det”.

Det gik desværre med latin som med tysk. Ved mit fravær kom jeg så langt bagud, at jeg aldrig genvandt det. Sagen forværredes ved, at jeg indlod mig på et kompagniskab med en kammerat, som fik løsningen på de matematiske opgaver af mig, mens jeg fik de latinske stile til afskrift. Det gik mig da også elendigt i latin til IV. classes eksamen, og efter den tid var jeg matematiker uden nævneværdig latin. Men jeg har ofte senere angret min mangel på tysk- og latinkundskaber dybt.

I historie og i starten også i dansk, havde vi Herman Mikkelsen. Han var ikke nogen betydelig personlighed, men han formåede virkelig at give mig en interesse for historie, som endnu er levende for mig. Han blev senere inspektør, og jeg hjalp ham på forskellige måder, dels ved at hektografere hans tilføjelser til historielærebogen, dels ved at bringe pakken med klassens danske stilebøger ud til hans bolig på Vordroffsvej, når jeg gik hjem til Fasangården.

Religionslærer var Aksel Sørensen. Han var ikke nogen særlig beåndet lærer i religion, men dog ikke så slem, som en af mine kammerater, Chr. Brorson, fremstillede ham i et smædevers, som be-

gyndte således:

Søren gaber,
Mens han taber
Tråden i sit foredrag!
Stærkt han leder
Mens han sveder
osv.

Han skrev gode viser og var altid repræsenteret med sådanne ved vore skolefester. Han har lagt et betydeligt arbejde i sin store "Rim-ordbog". Han skrev også en lille novelle, "Snorre Sturlasons sidste saga", hvor alle ord begynder med s. Senere fik vi ham til lærer i dansk, og i de højeste klasser læste han godt op af prøver på dansk litteratur.

I løbet af de seks år skiftede lærerne en del. Vi fik Thrige til latin og geografi, Ellinger til fysik, Cohn til fransk og engelsk, og Pullich til matematik, mens Eigil Schmidt overtog fysikundervisningen i de to højeste klasser. De sidste år, efter rektor Bloch, var Rafn rektor.

Cohn var en fortrinlig lærer. Han fik os til at læse fransk på egen hånd, og jeg kom virkelig så vidt, at jeg læser en fransk bog uden besvær. Ellinger interesserede sig mest for at læse små morsomme fortællinger op for os i timerne. Derimod gav Eigil Schmidt en fortrinlig undervisning i matematisk fysik, i et omfang som i virkeligheden blev tilstrækkelig for mig helt til bifagseksamen i fysik ved min magisterkonferens. Den eksperimentelle side var derimod, som skikken var dengang, meget svag.

Pullich var en fortrinlig lærer, måske ikke en sådan ildsjæl som Eigil Schmidt, men med en afvejede, pædagogisk klarhed, som jeg senere, da jeg selv blev lærer, skylder meget. Jeg fulgtes ofte hjem med ham fra skolen. Han boede på Frederiksberg. Han havde fundet en passage gennem Landbohøjskolen og traktørstedet Gimle. Vejen beskrev han ved at sige: "Man skal bare stadig gå, hvor der står 'Adgang forbudt'".

Rafn fik jeg til lærer i oldnordisk de to sidste år. Han var en utrolig energisk lærer. Det er næsten tragisk, at den eneste grammatik, jeg har lært ordentligt, er den oldnordiske. Jeg kan stadig bøje maðr både med og uden artikel.

I gymnastiksalen herskede gamle krigsråd Andersen med gymnastiklærer Rasmussen ved sin side. Andersen havde været en glimrende fægter, som i 1864 havde forsvaret sig alene mod to prøjsere. "Krig er væmmelig, men den er nødvendig", var hans ofte udtalte maksime. Her som i forberedelsesskolen var jeg ikke dygtig til gymnastik. Rasmussen sagde engang: "Du kan være dygtig til matematik og andre sprog, men en kolbøtte kan du ikke slå". Vi var alligevel gode venner, da jeg ikke, som mange af mine kammerater, hånede hans underofficersdannelse med den noget åndshovmodige spot, som desværre herskede blandt metropolitane. Jeg sender ham stadig undertiden en venlig tanke, når jeg med et stykke hyssing binder et såkaldt "laboriestik". Det lærte han mig.

Rektor Bloch har jeg ikke haft som lærer. Han gik under navnet "Bom", fordi han undertiden udtalte denne lyd. Jeg husker, at han engang inspicerede historieundervisningen. Eleven var fræk nok til ordret at aflire en lang sætning angående Cæsars død, anført i Bloch og Thriges historiebog: "Således faldt Roms største mand ved de ikke så meget af fædrelandskærlighed osv. men af ærgerrighed osv. ledede monderes dolke". Så sagde rektor "Bom" og gik.

3.3 Kammerater

Jeg fik nu mange nye kammerater. Der var optaget et par snese nye elever, og disse blev delt i to klasser, en A-klasse og en B-klasse. Den første bestod udelukkende af elever fra Krohns forberedelsesskole. Jeg tror, det havde været bedre, om disse elever var blevet blandet fra begyndelsen. For nu føltes

medlemskabet i A-klassen som en slags adelskab, hvilket gjorde eleverne vigtige og ubehagelige. Den omstændighed, at flere var fra rige københavnske burgeois hjem, gjorde ikke sagen bedre.

Jeg skal nævne nogen af de kammerater jeg kom til at stå nærmest. Skoleduks var i reglen Christian Brorson. Mit eget nummer var de første år i reglen fire. En anden kammerat var Christian Lorentzen. Han boede overfor "Vandkunsten", det gamle Loppetorv. Rømer var søn af en afgået kaptajn i hæren, Bahnsen af en general, som blev krigsminister. Senere sluttede Carlsen sig til. Vi kom undertiden sammen om aftenen og spillede Whist. Knud Møller var søn af en overretssagfører. Endvidere Chr. Lüttichau fra Tjele og Carl Jakobsen, som senere boede på Fasangården.

I Vte klasse blev alle eleverne delt på en ny måde, i sproglige og matematikere. Her kom til i den sidste gruppe fra A-klassen Folmer Hansen, Hein, Rubow, Helge Nissen, den senere operasanger, Ramm og Pullichs svoger Truels Kierboe. En ny elev kom til, bornholmeren Magnus Cornelius Engel. Der kom aldrig nogen rigtig sammensmeltning mellem de to grupper.

4 Fars sygdom og Hennys død

4.1 Beskæftigelser

Alle mine tidligere beskæftigelser fra Fredericiagade fortsattes på Fasangården. Boldspillet blev til langbold på pladsen nedenfor udsigtsbakken ved Frederiksberg Slot. Snitningen afløstes af arbejder hos snedker Larsen. Far blev mere og mere svagelig, så jeg måtte spadsere alene, men jeg udviklede mig, efter at have trawlet Frederiksberg Have, Søndermarken og egnen omkring Damhussøen, til en voldsom fodgænger, som ofte nåede helt ud til Lyngby og Farum. Og havearbejdet fortsattes flittigt i den ret store have. Der var store hasselbuske og gamle æbletræer, et kirsebær- og et blommetræ; desuden et stort gråpæretræ og et vældigt valnøddetræ. Om vinteren foregik skøjteløbet sammen med Henny på kanalerne. Når det var måneskin, var Frederiksberg Have åben for medlemmer af skøjteløberforeningen og der var hornmusik. Jeg husker, at jeg interesseret iagttog, at en student Olrik, den senere bestyrer af Statens Lærerhøjskole, var meget optaget af min søster. Jeg ser ham stadig for mig med en sønderslidt skøjterem, som kan erklærede ikke kunne repareres: "Det er en fysisk umulighed", beklagede han.

4.2 Fars sygdom og Hennys død

Ind i dette idylliske, fredelige liv, brød nu tragiske begivenheder. Min far, som havde overanstrengt sig med sit arbejde ved seminarierne og havde haft både lungebetændelse og et apoplektisk slag, rejste til Italien for at komme til kræfter igen. Men i Florens fik han et nyt apoplektisk anfald, og min mor og søster rejste i al hast derned. Jeg blev anbragt hos min bedstemor på Amalievej og i ferien ude på Farumgård hos tante Trine.

Jeg husker, at gårdens folk opførte en amatørkomedie. Stykkets skurk blev spillet af forvalteren. Han meddelte publikum sine skumle planer i replikker, som kan med hånden for munden brølede ind i kulissen. For at forebygge misforståelser hos publikum indledte han hvert sådant brøl med ordet "afsides".

I Florens blev min søster syg. Man kaldte det tyfus, men jeg tror det har været tuberkuløs cerebrospinal meningitis. Hun døde og blev begravet på den protestantiske kirkegård i Florens. Den buste af Henny, som vi har, blev senere modelleret efter hukommelsen (og et fotografi) af billedhugger Rold Smith, som havde boet i samme pension som mine forældre. Han blev senere en berømt billedhugger i Amerika.

Min mor havde det lille ur, som nu står i min stue, med på rejsen. Hun påstod altid, at det var gået i stå i det øjeblik, Henny døde. Far var en brudt mand efter dette dødsfald, og i min mor var også noget gået i stykker. Jeg selv fik meddelelsen på landevejen ved Farumgård af tante Ta, som kom gående fra Birkerød. Dødsfaldet vakte almindelig medfølelse i vide kredse.

4.3 Fars omvendelse

Min far genvandt efter dette aldrig sit gode helbred. Jeg har det indtryk, at han, når vi gik sammen, ofte tænkte på, at vi ikke havde lang tid at være sammen i, f.eks. da han en dag gik med mig op til fotograf Hansen og Weller og lod tage det billede af os, som vi stadig har, eller da han forærede mig den lille notesplade, som står ved telefonen. Han gik tit med mig i Diakonissestiftelsens kirke. Pastor Dalhoff dér talte ofte med ham, ligeledes en gammel pastor Knudsen. Min far havde oprindeligt været agnostiker, men tog afstand fra Brandesianismens dogmatiske ateisme. Nu blev han en bekendende kristen. Han ændrede i en ny udgave af sin bog om opdragelse forordet i kristen retning, idet han erklærede, at han før havde sat sin lid til videnskaben, men da livets storm kom, sprang disse ankertov som sytråde og han fandt kun ro i en enkel kristen tro. Dette ændrede forord vakte stor opsigt og modsigelse. Man påstod, at hans omvendelse kun skyldtes sygdom og hjerneslaphed.

Min far oplevede ikke mange år efter disse oprivende begivenheder. I marts 1884 fandt jeg ham liggende på gulvet i krampe ved siden af sin sofa, og da vi havde fået løftet ham op, viste det sig, at han havde fået et nyt apoplektisk anfald. Kort tid efter, 24. marts, døde han stille og roligt. Han blev begravet på Frederiksberg Kirkegård. Elever og venner rejste en mindestøtte på hans grav.

Jeg var selvfølgelig dybt rystet over, hvad jeg havde oplevet, men var for lille til rigtigt at forstå og føle hvad jeg havde mistet.

5 Efter fars død

Min mor var hverken efter opdragelse eller af natur økonomisk anlagt. Nu kom vanskelige år. Min far havde ikke efterladt sig noget. En arv efter bedsteforældrene ville først forfalde, når min bedstemor på Hauser Plads døde, og professorpensionen var yderst ringe. De økonomiske sorger i forbindelse med de to dødsfald, og en del andre begivenheder, min bedstemor Thalia Fensmarks død, og de underslæb og den fængsling, som overgik to af hendes brødre, knækkede noget i hende, som hun aldrig forvandt. Hun var en uafhængig, ærekær og familiestolt natur, og særlig de to brødres tragiske skæbne pinte hende dybt. Dette gjorde hende også vanskelig at omgås, så hun vistnok derved forværede de økonomiske udsigter.

5.1 Pensionærer

En tid havde hun pensionærer. Hennys veninde, Augusta Eschricht, boede hos os, ligeledes en søn af digteren O.C. Molbech. Den sidste havde været en ven af min far. Jeg husker, at han en aften var hos os og læste et af sine dramaer højt. Min far fortalte iøvrigt engang, at han havde besøgt Molbech, og denne havde med en cigar i munden sagt: "Jeg byder dig ingen cigar. For min læge har forbudt mig at være i et værelse, hvor to ryger!"

Så boede en lang tid en veninde af min mor, frøken Lawaetz, hos os. Hun havde engang villet bruge et hårfarvningsmiddel, som imidlertid havde affarvet hendes hår fuldkomment.

En frøken Gulstad med et dårligt ben, boede også i flere år hos os.

Endelig boede min farmor, Trine Heegaard, hos os, indtil hun blev så gammel, at hun flyttede ind på Diakonissestiftelsens alderdomshjem, Sarepta.

5.2 Udlejning

Til slut opgav min mor pensionærerne. Hun var for flot i behandlingen af dem, så det ikke lønnede sig. Og så lejede hun det meste af Fasangården ud. Først boede en enke efter en sognepræst Jakobsen der med sine tre sønner. Den ældste blev senere teologisk professor; den mellemste, Carl, var min klassekammerat. Jeg har ofte spillet skak med ham, uden dog at drive det til nogen større færdighed.

Senere flyttede Jakobsens og blev efterfulgt af digteren Lembcke og hans søn, som var teologisk kandidat og lærer. Sønnen fik en byld på hjernen og døde.

I den tid, hvor Lembcke boede på Fasangården, besøgte den senere professor Størmer mig, på gennemrejse til Paris. Lembcke mødte Størmer i haven. Denne spurgte efter mig. Men Lembcke, som var en stor patriot og tyskerhader, misforstod hans norsk, troede det var tysk og svarede derfor på fransk: "Non monsieur, il n'est pas chez lui".

5.3 Antikvitetsboghandler Lynge

Når jeg tænker på, at min mor kunne lade mig gennemleve disse vanskelige år, uden at jeg selv følte det økonomiske tryk, uden overhovedet at ane noget om det, bliver jeg dybt rørt. Jeg forstår nu betydningen af hendes ekspeditioner til antikvarboghandler Lynge med en pose, hvori hun havde nogen af fars bøger fra hans store bibliotek. Men samtidig skærer det mig i hjertet at tænke på, at en stor del af de indtjente penge gik til at betale lejeafgiften i Lynges lejebibliotek, hvor jeg frådsede i Jules Vernes og Marryats romaner.

5.4 Christiansborg Slots brand

I denne tid var det, at Christiansborg Slot brændte. Vi så bålet lyse op i nattens mørke fra udsigtsbakken ved Frederiksberg Slot. Jeg ville selvfølgelig til byen for at se branden på nært hold, og da jeg ikke fik lov til det, var jeg martyr, da vi den næste uge i "dansk stil" fik som opgave at beskrive branden.

5.5 Sygdom

Til mors bekymringer kom nu, at jeg begyndte at blive syg. Når jeg nu ser på fotografier af mig fra den tid, har jeg det indtryk, at jeg har haft adenoide vegetationer i næsen. Men den adspurgte børnelæge Stage tog sagen meget alvorligt. Min mor har senere fortalt mig, at han havde troet, at jeg havde tuberkulose i maven og kun havde et halvt år tilbage at leve i. Jeg blev nu taget ud af skolen og sendt til Vedbygård til onkel Holger og tante Ine.

5.6 Vedbygård

På selve Rudernes gamle herregård boede ejerinden, den gamle fru Lund, enke efter et medlem af jernstøberfirmaet Gamst og Lund. Den lå i en pragtfuld gammel park med vældige træer. Fru Lund havde om sommeren mange gæster, så livet derovre var meget fornøjeligt. Min onkel boede i den nybyggede store forpagterbolig, som lå mellem de mange bygninger til heste, køer, svin osv. Til forpagterboligen hørte en stor have, hvori var mange bærbuske og jordbær. Disse var, sammen med tykmælk og oplagt mælk, en fast del af middagen. Særlig festlig var denne altid den 10. august, min onkels fødselsdag. Da samledes landmændene fra de omkringliggende gårde hos ham. Undertiden foretog jeg rideture på et føl, som imidlertid helst ville gnide sin side mod vejtræerne. Jeg kørte også ofte små køreture med min kusine Lili. Hyppigst var dog de spadsereture, som tante Ta ledede. Hun boede efter bedstemors død på Vedbygård. Der var mange naturlige mål for sådanne ture, f.eks.

kæmpehøjen på Snarebjerg, hvorfra man ud over Tissøen kunne skimte Storebælt. Når vi så havde nået målet, havde tante Ta altid en plade Cloetta-chokolade til uddeling. Hver morgen fulgte jeg efter frokost med tante Ta ned i et værelse, hvor hun havde alle sine pelargonier og fuchsia. Iført de obligate "Randers handsker" vandede og aflusede hun dem.

Omgangskredsen bestod af postmesteren og købmand Gelzers familie. De sidste spillede en amatørkomedie, hvori heltinden knibsk afviste en frier, indtil han vandt en stor gevinst i lotteriet. En for alle letfattelig løsning.

5.7 Videre skolegang

I august blev jeg uden prøve flyttet op i næste klasse i Metropolitanskolen - III. klasse. Jeg sank nu ned til midten af klassen. Matematik og fysik gik det fint med, også med fransk, takket være Cohns fortrinlige undervisning, og med historie hos Mikkelsen. Men med latin, tysk og hukommelsesfaget geografi gik det dårligt.

5.8 Konfirmation

På denne tid blev jeg konfirmeret af kongelig konfessionarius Paulli i Frue Kirke. Han forstod at påvirke mit følelsesliv. men den vakte religiøsitet forsvandt hurtigt. Vi måtte lære hele "bjergprædikenen" udenad, hvilket dengang i høj grad ophidsede mig til raseri. Men mange, mange år senere har jeg været glad for den kundskabsmasse, som jeg på denne måde havde fået stuvet dybt ind i min hukommelses magasin.

5.9 IV. klasses hovedeksamen

Jeg slap dog nogenlunde gennem IV.de klasses hovedeksamen, som gjaldt som præliminæreksamen. De to øverste klasser havde karakter af gymnasieklasser, altså noget nyt, og det reddede mig. Jeg tog fat påny, med friske kræfter, og var snart klassens dygtigste elev. Latin var ikke eksamensfag og reduceredes til en times ugentlig gennemgang af latinske komedier. Jeg valgte engelsk i stedet for tysk, og nød her godt af Cohns undervisning. Der var i virkeligheden ikke længere nogle fag, som hæmmede mig. Men særligt i matematik under Pullichs fortræffelige ledelse, gik det ypperligt.

Selve tonen i klassen var ikke så hyggelig. Matematikerne var plukket ud af de to tidligere A- og B-klasser. Særlig tre elever, Folmer Hansen, Hein og Rubow fra velhavende københavnerhjem, var meget arrogante. De havde arrangeret en smugkro i kælderen hos "kustos", portneren, hvis kone og datter kaldtes "kustodine" og "kustodette". Her drak de i det store frikvarter cognak og spillede hasard med en hjemmelavet roulette. Dette blev opdaget. Rektor rasede og ville bortvise synderne, skønt der kun var nogle måneder tilbage til artium. Men den besindige Pullich fik ham overtalt til kun at arrangere en "standret", hvor de tre syndere, opstillet foran hele klassen, fik at vide, at deres meriter var nedskrevet i en protokol. Bagefter udsprede de det ganske grundløse rygte, at det var mig der havde angivet dem!

5.10 Kronprinsen tager artium

Nu nærmede artium sig. Kronprins Christian var oppe et par måneder før og blev eksamineret i et klasseværelse på Metropolitanskolen. Jeg husker, at vi i frikvarteret gik nede på legepladsen og så op på de vinduer bag hvilke kronprinsen blev eksamineret. Vi havde en følelse af at uvejret, eksamen, nærmede sig.

Iøvrigt havde den gamle overlærer Henrik Smith ved denne lejlighed et uheld, som han som kongetro højremand skal have taget sig nær. Han underviste ikke længere i de øverste klasser, men skulle som ældste lærer eksaminere kronprinsen. For at være venlig, valgte han et spørgsmål på første side. Men hans udgave var gammel, og dette stykke var udgået af pensum. Der stod han altså som en vrangvillig og ondsindet eksaminator!

6 Artium

6.1 Matematik

Min studentereksamen erindrer jeg i det store og hele som en feststund. Kun i de aritmetiske opgaver gik det mig ikke efter forventningerne. Julius Petersen havde givet nogle efter lærernes senere kritik urimeligt vanskelige opgaver. Den ene, der handlede om hasardspillet “rødt og sort”, klarede jeg, vistnok som den eneste af eksaminanderne det år. Aviserne skrev senere, at kun i den for hasardspil berygtede Metropolitanskole, havde man kunnet løse den. Men den talteoretiske opgave kunne jeg ikke helt gennemføre løsningen af. Alt i alt fik jeg dog med de øvrige skriftlige matematikopgaver ug÷ og rent ug i mundtlig.

6.2 Historie

Da jeg gik op ad trappen til mundtlig eksamen i historie, havde censor, professor Erslev, set mig smile. Derfor, sagde han, skal han have et vanskeligt samlespørgsmål. Jeg fik “Lombardiets historie”, som jeg klarede til ug.

6.3 Oldnordisk

Jeg ærgrede mig mægtigt over et uheld i oldnordisk, hvor jeg kom op i at oversætte “Balders balfærd”. Jeg havde været fraværende både ved første gennemgang og ved repetitionen af dette stykke, og kendte derfor ikke en “fælde”, som ordene “og slegit i eldi” indeholdt. Jeg oversatte det med, at liget blev kastet på bålet, mens det skulle oversættes med, at “der blev kastet ved på bålet”. Derfor fik jeg kun ug÷.

6.4 Fransk

I fransk havde Cohn indøvet os i franske taleøvelser i stedet for i oversættelse af stileøvelser i stil med de kendte: “denne lille dreng har en god fader, men ingen blå paraply”. Meidell anførte efter læsningen af dette et andet eksempel: “Hvad er det for en støj i sideværelset?”. “Det er min tante som spiser ost.” Men censor ærgrede Cohn med at forlange stileøvelser. Jeg fik den opgave at oversætte en fortælling om en steward, som tabte kaptajnens sølvtepotte i vandet og sagde “Når man ved, hvor en ting er, da er den ikke borte”. Jeg havde opdaget et vanskeligt sted i teksten. Da jeg kom til det, var censor netop kommet i ivrig samtale med Cohn, og jeg benyttede mig heraf til ganske roligt at springe stedet over.

6.5 Engelsk

I engelsk sad Folmer Hansens mor som en drage og vogtede på eksaminationen. Hun gav bagefter ondt af sig til min mor, fordi hun mente, at jeg havde begået en fejl, som ikke var blevet noteret. Men min mor gav hende rent på. Jeg opnåede ialt $104\frac{2}{3}$ points, hvilket forhøjet til 105 gav mig “Udmærkelse”.

6.6 Studenterhuen fejres

Om eftermiddagen efter sidste eksamination kørte matematikerne minus “smugkroens” deltagere i Charabanc og iført studenterhuer ud ad Strandvejen til Filefærket ved Råvad, hvor vi soldede til den årle morgenstund.

Mit rusårs sommerferie tilbagte jeg i Jylland. Jeg var først nogle dage på Tjele hos min klassekammerat Christian Lüttichau. Sammen med ham og et vidunder af en filolog, vores klassekammerat Jensen, gjorde vi en fodtur langs vestkysten til Bolbjerg. I kroen i Ramme station løb der rotter over dynerne.

Så rejste jeg til Randers for at besøge onkel Holgers søstre, tante Sids og tante Charlotte. De var bestyrerinder for en højere pigeskole. Der lærte jeg deres engelske niecer, altså en slags kusiner, at kende, nemlig Constance og Mabel la Cour fra Edinburgh. Deres far, onkel Holgers bror, var en stor kulgrosserer.

I toget sad jeg alene overfor en jysk bondedreng. Vi kom over noget, som jeg kunne tænke mig var en hedestrækning noget, som jeg dengang endnu aldrig havde set. Jeg spurgte ham derfor, om det var en hede. Jeg syntes han sagde “Du er et fæ”, hvilket jeg føler mig ramt af, så jeg indstillede yderligere konversation. Mine tanter i Randers sagde: “Han har naturligvis spurgt dig om det, som enhver jyde begynder med at spørge om: “Hvor æ do vall fræ — hvor er du vel fra”. Sådan var mit første møde med jysk.

Senere var jeg på Råballegård, som ejedes af en bror til onkel Holger og i Fjellerup, hvor en anden bror var sognepræst.

7 Filosofikum

7.1 Lærervirksomhed

Nu begyndte de fri studiers tid. Jeg var iøvrigt glad for, at jeg ved siden af kunne begynde at tjene nogle penge. Allerede i skoletiden havde jeg efter Pullichs anvisning undervist en kammerat i en lavere klasse. Hun var forældreløs og boede hos sin bedstefar, en gammel pastoremeritus. Da denne til slut spurgte mig om, hvad jeg skulde have i honorar, svarede jeg, at jeg havde opfattet det hele som en øvelsessag. “Nej” sagde den gamle med salvelse, “En arbejder er sin løn værd. Jeg foreslår 10 øre i timen”. Jeg var så lammet, at jeg ikke kunne fremføre et ord.

Nu fik jeg to elever, som jeg læste med, én time om dagen med hver. Det var en sinke fra Eigil Schmidts kursus til polyteknisk adgangseksamen, og en lidt ældre grosserersøn, som skulle tage artium og læste på et kursus. De to kroner om dagen, jeg herved tjente, kom godt med i mors regnskab. Desuden fik jeg snart to stipendier, et Moltkes og et Scheel-Plessensk. Så pengesituationen lysnede nu stærkt.

7.2 Forelæsninger

I mit rusår deltog jeg i matematikforelæsninger hos P.C.V. Hansen på Polyteknisk Lærestanstalt, i kemiforelæsninger hos professorerne Julius Thomsen og S.M. Jørgensen, og i astronomi hos professor Thiele. Jeg begyndte også at deltage i fysikforelæsninger hos professor Christiansen, men opdagede snart, at jeg hos Eigil Schmidt havde lært meget mere. I stedet læste jeg da sammen med Kirstine Meyer elektricitetslære efter Joubert og Mascarts bog hos Eigil Schmidt. På universitetet deltog jeg i filosofiforelæsninger hos Kroman. Jeg havde valget mellem Kroman eller Høffding, men da min mor

havde været dybt krænket over noget Høffding havde skrevet kort efter fars død om hans omvendelse, var det et stærkt ønske hos hende, at jeg skulle følge Kromanns forelæsninger.

7.3 Eigil Schmidts aftener

En ting, som fik stor betydning for mig, var, at Eigil Schmidt inviterede mig til hver lørdag at komme hos ham til de sammenkomster han havde.

Her traf jeg bl.a. regnekunstneren N.P. Bertelsen. Professor Thiele havde opdaget hans usædvanlige regnebegavelse på et hotel i Jylland, hvor Bertelsen havde tjent, og nu videreuddannede han disse evner, så Bertelsen fik stilling i en bank, hvor han lavede ti mands arbejde. Til disse lørdag aftener, som fandt sted oppe i Eigil Schmidts lejlighed i "Panoptikon", var familien Bjerrum faste gæster. Jan-nik Bjerrum var en ungdomsven af Eigil Schmidt. Han var øjenlæge, og havde klinik sammen med Grut-Hansen. Bjerrums kone, Anna, og hans søster, Kirstine Meyer, kom der også, ligesom hendes mand, matematikeren Adolf Meyer og dennes søstre Cecilie og Jenny Meyer. Endelig Bjerrums kone og svoger Theodor Johansen. En aften sad en ung pige og så ind i kaminilden. Hun vendte sig om, så mig, sprang op og hilste på mig. Det hele havde tændt en voldsom flamme i mit unge hjerte. Jeg havde første gang set min tilkommende kone, Magdalene Johansen.

Ved disse sammenkomster måtte jeg ofte spille Tarok. Jeg har aldrig haft sans for kortspil, så heldigvis fik jeg på mange andre måder rigt udbytte af at have lært Eigil Schmidt at kende. Han gik undertiden spadsereture med mig, hvor vi talte om matematiske problemer. Ved en af disse spadsereture traf vi en et år ældre metropolitener, Albert Høst, som studerede matematik og snart blev en god ven af mig. Han fik sin far, smedemester Høst, til at lave et par tappelejer af jern og af disse og resterne af et nedrevet plankeværk i forbindelse med en skibskikkert min far havde, konstruerede jeg et meridianinstrument, ved hvilket jeg i solskinsvejr bestemte sand soltid.

Eigil Schmidt fik ordnet læsning med Kirstine Meyer og mig af forskellig litteratur i matematisk fysik. Kirstine Meyer læste dengang til magisterkonferens i matematik.

7.4 Filosofikum

Tiden gik og nu koncentreredes alt om den forestående filosofiske prøve. Et af spørgsmålene handlede om Fechners lov om sansefornemmelsens størrelsesafhængighed af påvirkningens størrelse. Her var anledning til at integrere en differentilligning og Kroman gned sig henrykt i hænderne. Jeg fik $ug \times$. Pedellen ville ikke skrive det ind i mit eksamensbevis. "Det er kun i pigeskoler, man giver den karakter. Det skal måske også være med slange." Jeg fik ham kun til i eksamensbeviset med en lineal at slå en streg under ordet "udmærket".

Nu var jeg blevet cand.phil. og hele kraften skulle sættes ind på at få embedseksamen så hurtigt som muligt.

8 Magisterkonferens

8.1 Forelæsninger

Jeg hørte forelæsninger om funktionsteori af Julius Petersen. Det almindelige kursus i analyse på Polyteknisk Lærestanstalt var nok så primitivt. Vi vidste lige akkurat, hvad en konvergent række var, men heller ikke mere.

Hos Zeuthen hørte jeg som eneste tilhører hans fremragende forelæsninger om antalgeometri, og opnåede efter hans udsagn et godt kendskab til denne, hans specialitet, som desværre næsten gik helt i glemsel efter hans død.

Hos Thiele hørte jeg forelæsninger om astronomi, både det almindelige kursus og specielle fortsættelsesforelæsninger. Endvidere hans forelæsninger om kvaternionteori.

Fysikken tilegnede jeg mig på egen hånd. Kemien havde jeg stor interesse for, men undervisningens form var meget abstrakt og upædagogisk. Jul. Thomsen arrangerede ganske vist hele fyrværkerier af eksperimenter, men man huskede uhyre lidt af det.

Og S.M. Jørgensen var uhyre tør. Vi skulle bare kunne hans store lærebog i uorganisk kemi udenad, og fik ikke noget særligt anskueligt indtryk af stofferne ved at se ham stå og ryste nogle glaskrukker med hvidt pulver i. Jeg har kun set ham udføre ét eksperiment som lykkedes. Han havde af en metallegering, hvis smeltepunkt lå under 100°C , ladet støbe en ske. Da han så ved forelæsningerne rørte rundt i et kogende hedt toddyglas, smeltede skeen. En anden gang havde han en stor glasbeholder med saltsyre stående. Han kom til at åbne for hanen, så noget syre flød ud og rummet fyldtes med en tåge, så forelæsningen måtte afbrydes. Jeg forsøgte at bøde på den uanskelige abstrakthed ved at lave et lille laboratorium hvor jeg havde et stykke natrium, en flaske svovlsyre og noget lakmuspapir, og jeg deltog i et kursus i kemisk analyse, som ikke var forlangt. Men vanskeligt var det alligevel at lære S.M. Jørgensens kæmpebog udenad.

8.2 Omgang

Mens jeg holdt ved med disse studier, dannede der sig en ny omgangskreds. Jeg har allerede omtalt venskabet med Albert Høst, med hvem jeg studerede matematik. Han var ikke begejstret over undervisningen på universitetet. "Jeg ville ønske at professorerne var ophængt her på Frue Plads, så ville jeg hver dag gå hen og skære stykker ud af dem".

Besøgene hos Eigil Schmidt affødte, at jeg kom til de ugentlige sammenkomster i Dr. Bjerrums gæstfri hjem. De boede først i en villa i Classensgade. Senere flyttede de ud til en villa på Frederikkevej 21 i Hellerup, med have ud til Øresund. Bjerrum var gift med en datter af møbelfabrikant A.L. Johansen i Kolding, min senere svigerfar. Hos Bjerrums boede hans unge svoger Theodor Johansen, som studerede zoologi. Vi blev snart gode venner, ja, egentlig var han det eneste menneske, som jeg i mine yngre dage virkelig følte som en ven i ordets dybeste betydning. Børnene hos Bjerrum var stadig for små, til at man mærkede synderlig meget til dem.

To faste gæster var Bertelsen og den gamle original Hovgård, en seminarist, som studerede fysik. Desuden kom to af Bjerrums venner, Dr. Nielsen og højesteretsassessor Timm med deres familier. Fra Eigil Schmidts kreds kom så foruden Eigil Schmidt selv Adolf Meyer og hans kone Kirstine og søstre Cecilie og Jenny. Cecilie var berømt for sine utrolige beretninger. Undertiden kom også en ungdomsstudiekammerat til Bjerrum, kvindelægen Johannes Kårsberg og kone, Henny Irminger. De var begge så utroligt svære, at droschens vognfjedre knapt kunne bære dem, når de ankom i hestedrosche.

Desuden sluttede jeg venskab med to metropolitanere fra det følgende års hold, nemlig Ove Munck og J.F. Steffensen.

Munck var søn af en jerngrosserer i Vestergade og boede i et hus på Gammel Torv. Efter Artium studerede han til ingeniøreksamen på Polyteknisk Lærestanstalt. Muncks havde et landsted i Tårnbæk, hvor jeg om sommeren ofte besøgte dem.

Steffensen var søn af en overauditør. Han var oprindelig sproglig student, men med store anlæg for matematik. Efter juridisk embedseksamen kastede han sig over studiet af aktuar matematik og talteori.

8.3 På Fanø

Sommeren 1891 inviterede Eigil Schmidt mig til at følge med ham til Fanø bad, hvor han skulle træffe Bjerrum. Her traf jeg atter Theodors søster Magdalene Johansen. Vi blev snart gode venner, så gode venner, at jeg tror det var en skuffelse for Eigil Schmidt, som pludselig rejste til København. Da Magdalene og jeg nogen tid efter besøgte Moltkes malerisamling og mødte ham dér, sagde han bare: "Nå sådan", og gik. Det tjener dog til hans ære, at han efter dette aldrig viste mig andet end venlighed.

En mand, som i denne tid spillede en stor rolle for min åndelige udvikling var bibliotekar ved det kongelige bibliotek, A.C. Larsen. Han lånte mig æstetiske bøger fra biblioteket og fik mig ind i en studenterdiskussionsklub, som hed Sfinx. Her mødte jeg P. Munch, Åge Friis, Christiansen, Jacobsen (senere gift med Lis Rubin) og Fredstrup. Den sidste, som var ansat i det kongelige bibliotek, døde ganske ung.

En anden kreds, som jeg i denne tid kom i berøring med, var en kreds af radikale, som professor Høffding havde samlet omkring sig i sit hjem. Her holdt jeg et foredrag om musikkens rytmiske oprindelse.

8.4 Undervisning

Jeg tjente nu ganske godt ved privatundervisning og ved at rette opgaverne fra Eigil Schmidts kursus til Polyteknisk Lærestanstalt. I frøken Zahles pigeskole vikarierede jeg en tid for Kirstine Meyer, mens hun var oppe til Magisterkonferens i fysik. Det var en artiumklasse af unge piger, som var omtrent jævnaldrende med mig, så frøken Zahle havde været meget ængstelig ved eksperimentet. En af eleverne var Magdalenes veninde Lola Schjøtt, en anden Karen Topsøe, som jeg senere traf i Paris.

Men herunder var det lidt vanskeligt at få samlet det store matematiske pensum. Jeg tog da med tak mod Adolph Meyers tilbud om at deltage i hans kursus i matematik til Polyteknisk Afgangseksamen.

8.5 Magisterkonferens

Tiden var nu inde til at indstille sig til magisterkonferens i matematik med de tre bifag astronomi, fysik og kemi. Zeuthen syntes det var for tidligt, men jeg havde imidlertid hemmeligt forlovet mig med Magdalene, og længtes efter at få min embedseksamen i orden. I december 1892 fik jeg den store 6-ugers opgave. Den gik ud på at studere Chasles' fremstilling af algebraiske kurver på en flade af anden orden ved at karakterisere dem ved antallet af skæringspunkter med frembringerne i de to frembringersystemer. Disse seks uger, hvor jeg helt kunne koncentrere mig om tankeskabningen, mindes jeg som en herlig tid. Zeuthen var meget tilfreds med besvarelsen. Så efter jul begyndte de skriftlige besvarelser, dels af nogle matematikopgaver til besvarelse på 6 timer, dels af en lignende i fysik. Den mundtlige eksamen foregik uden censorer, idet alle fire professorer, Zeuthen, Thiele, Christiansen og S.M. Jørgensen, sad omkring et halvcirkelformet bord, i centrum af hvilket jeg var anbragt. Eksaminationen begyndte kl. 10, og torturen varede til kl. 2. Matematikeksaminationen forløb glat, og det var jo hovedsagen ved en magisterkonferens, hvor der ikke gives karakter, men kun "admissus".

Hos Thiele havde jeg ventet at blive eksamineret i noget af den ekstrateori jeg havde lært i specialforelæsningserne, men han spurgte kun om noget astrofysik, som ikke havde været gennemgået ved forelæsningserne, men som jeg klarede ved, hvad jeg for nylig havde læst i en populær avisartikel af Thorvald Køhl.

Så kom Christiansen til. Han sad lidt og nidstirrede mig. Så sagde han på sit brede jysk: "Når vi fysikere ser en matematiker, så griner vi". Zeuthen rejste børster, men eksaminationen kom dog i gang. Efter en noget tåget samtale om forholdet mellem fisk i en dam og størrelsen af maskerne i et fiskenet, gled vi over til en matematisk teori for induktionsstrømme, og den klarede jeg fint.

Så kom det, jeg havde gruet mest for, kemien, skønt jeg måske havde arbejdet mere flittigt med det end med noget andet. Det første spørgsmål var af teoretisk art, Avogadros lov; det klarede jeg stolt. Men så ville S.M. Jörgensen have noget at vide om kobberets iltforbindelser, og dér kneb det stærkt med at huske enkeltheder. Til slut dukkede en sætning op i min hukommelse, fordi jeg ikke havde forstået hvad dens mening var. Den lød: "Så masserer man det med svovlsyre". Med fortvivlelsens frækhed udslyngede jeg disse ord, hvorpå S.M. Jörgensen med et lille smil nikkede og sagde "Det kan være nok".

8.6 Admissus

Så stod jeg udenfor auditoriedøren. Den gik op og Zeuthen kom ud og sagde det befriende ord "admissus", hvorpå alle fire professorer og nogle studiekammerater med Albert Høst i spidsen ønskede mig til lykke. Så gik jeg hjem til mor, som var overvættets lykkelig.

9 Udenlands

9.1 Studierejse

Efter at have fået min eksamen, ville jeg gerne på en studierejse til udlandet. Zeuthen mente ikke, der foreløbig var nogen udsigter til at skaffe mig et rejsestipendium. Men så fik jeg meddelelse om, at jeg af det Scheel-Plessenske studielegat, jeg havde haft, kunne få et rejsestipendium på 2.000 kr. til et års studier i udlandet. Pludselig fik jeg meddelelse om, at jeg alligevel også fik et mindre tillæg fra universitetet. Det gjaldt nu om at lægge en plan. Jeg havde selv mest lyst til at komme til Göttingen for at studere hos Felix Klein, med hvis anskuelige fremstilling jeg følte mig så fortrolig. Men Zeuthen var stærkt franskvenlig, og ønskede at jeg skulle studere i Paris. Dette rettede jeg mig da efter.

Semestret startede først i august. Sommeren tilbragte jeg i Kolding hos min vordende svigerfar. Jeg foretog lange, herlige ture med Magdalene, og hun medgav mig til rejsen en sofapude og et Rosenborgglas.

9.2 Til Paris

Så i august 1893 drog jeg afsted. Mor var vist nok så benøvet ved at sende sin 21-årige, temmelig grønne søn ud i den farlige verden. Hun havde sagt, at i Hamburg måtte jeg tage ind på "Hotel Kronprinzen", hvor min far havde boet. Droschekusken svarede imidlertid: "Ist schon vor vielen Jahren niedergebrannt". Så fandt jeg ind på et andet hotel. I virkeligheden betød denne lille begivenhed uhyre meget for min udvikling. Det var første gang i mit liv, hvor jeg stod over for en situation, hvor jeg selv skulle træffe afgørelsen. Næste formiddag besøgte jeg Hagenbecks zoologiske have, og derpå rejste jeg til Paris.

Jeg skulle bo i Pension Mauvais i Rue de Bagneux 6. Jeg vidste ikke, at 6 udtales siss, men sagde bare si, hvilket medførte at droschekusken ikke forstod nummeret før jeg skrev det ned på et stykke papir. Så rullede droschen afsted. Jeg var imponeret over de flotte, brede boulevarder, men noget skuffet over Notre Dame kirken, som jeg havde forestillet mig langt større. Det var iøvrigt meget varmt den sommer og kastanietræerne langs Seinen blomstrede for anden gang.

I pension Mauvais blev jeg meget venligt modtaget. En fransk journalist, som var ivrig skakspiller, havde håbet i mig at finde en medspiller, men blev sørgeligt skuffet. En hæsleg, gammel dame ville vide, hvad jeg hed, og da jeg i min naivitet udtalte det med stødtone på dansk, udstødte hun et "mais c'est affreux", og ville ikke længere have noget med en sådan barbar at gøre.

Men en ældre engelsk dame, som sad ved siden af mig ved spisebordet, var meget venlig mod mig. Det gik bedre med at tale engelsk, end fransk, så vi talte meget med hinanden. Jeg husker, at jeg i bogkasserne på kajen ved Seinen, havde købt en udgave af Rousseaus Emile i fire små bind. Jeg havde med blyant sat mærker og skrevet bemærkninger i den. Da hun så det, var hun meget imponeret og sagde "as an old man". Vi var en aften sammen i teatret for at se operaen "Manon Lescaut". Det var noget pinligt for mig stadig at måtte forklare hende den noget vovede handling.

9.3 Bibliothèque Nationale

Jeg var kommet i god tid før forelæsningerne begyndte, for at lære sproget. Jeg benyttede denne tid til at lære byen at kende. Jeg vandrede meget i malerisamlingen i Louvre, og jeg fandt frem til læsesalen i "Bibliothèque Nationale". Jeg frådsede i det store håndbibliotek.

9.4 Den dansk-norske koloni

Desuden lærte jeg den dansk-norske koloni i Paris at kende. Vi samledes ofte hos oftalmologen, øjenlæge, professor Tscherning, som var ansat som professor ved Sorbonne. Der var forfatterne Herman Bang og Sophus Clausen, kunsthistorikeren Hannover, maleren Willumsen og hans kone, maler Thaulow og kone, en maler Christiansen, maleren Strøm, senere professor i Oslo, malerinde, frøken Frederiksen og hendes slægtning fru Topsøe, enke efter redaktør Topsøe. Hun havde sine to døtre, Karen og Ingeborg, med. Endvidere var der billedhuggeren Tegner, juristen Hans Munch-Petersen, en tidligere skolekammerat og senere professor ved universitetet i København. Enken efter den norske professor Munch var der med en datter. Mest omgang fik jeg med den unge gartner Olaf Trier, som for sin uddannelses skyld arbejdede i Jardin des Plantes. Han var søn af den kendte Københavnerlæge, professor Trier. En bror til ham, den senere historiker Aage Trier, havde været min skolekammerat i parallelklassen, og hans ældre bror Viggo Trier var matematiklærer i København. Med Olaf Trier sluttede jeg et venskab, som varede lige til hans død omkring 1930.

Da rue Vaugirard havde en ubekvem beliggenhed flyttede jeg efter to måneders forløb hen til det hotel ved Jardin des Plantes, hvor Olaf Trier boede.

Medlemmerne af den dansk-norske koloni spiste ofte sammen på restauranterne. Vi kom også meget sammen i professor Tschernings hjem og i maleren Willumsens atelier. Karen Topsøe var veninde med Magdalenes veninde Lola Schiøtt fra Kolding. Jeg tror nok, at familien Topsøe havde vejret et muligt parti mellem Karen og mig. Men da tanten, frøken Petersen, havde set sofapuden og Rosenborgglasset, opgav man ethvert håb.

9.5 Besøg hos professorer

Professor Zeuthen havde givet mig nogle introduktionsskrivelser med. Deskriptivgeometeren professor Mannheim tog meget venligt imod mig i sin villa i Passy og indbød mig til frokost. Ved denne spurgte værtinden mig, om jeg ønskede hvid- eller rødvin. Nu ville skæbnen, at jeg aftenen forinden havde hørt en kemiker sige, at man altid skulle drikke hvidvin, fordi den var vanskeligere at forfalske. Derfor røg det ud af mig: "Du vin blanc, s'il vous plait". Nu ville skæbnen, at der ikke var noget hvidvin i huset, og skønt jeg på mit dårlige fransk gjorde mig al tænkelig umage for at overbevise madame Mannheim om, at det i virkeligheden var mig revnende ligegyldigt, om jeg fik hvid- eller rødvin, så blev tjeneren sendt i byen efter en flaske.

Også professor Picard tog meget venligt imod mig, men der kom ikke mere ud af dette høflighedsbesøg.

Professor Darboux' optræden var mere mærkværdig. I hans private bolig meddelte pigen mig, at han kun tog imod i kontortiden på Sorbonne. Han var doyen i det matematisk-naturvidenskabelige fakultet. Så vandrede jeg derhen og afleverede Zeuthens introduktionsskrivelse til en Cerberus i forværelset. Efter at jeg havde ventet tre kvarter, sagde Cerberussen: "Monsieur kan ligeå godt gå med det samme, for professoren kastede brevet i papirkurven efter at have læst det".

Fra Julius Petersen havde jeg en introduktionsskrivelse til professor Lemoine. Han var den, som tog sig mest af mig. Han havde en musikforening, som hed "La Trompette", og til den fik jeg adgang. Jeg hørte der et kuriosum, som den idérige og foretagsomme Lemoine havde fået arrangeret. Det var opførelsen af en symfoni, hvor musikinstrumenterne var menneskestemmer. Syv sangere og sangerinder fra den store opera stod i et par timer og sang "A-e-i-o-u". Måske var det mangelen på vane, som bevirkede, at jeg fandt det uhyre kedeligt. Lemoine havde netop startet et nyt tidsskrift "L'intermédiaire des mathématicien", som jeg gav bidrag til. En dag spurgte jeg ham, om han ikke kunne sætte mig i forbindelse med en yngre fransk matematikstuderende. Lemoine var straks fyr og flamme, og der blev aftalt et møde på en restaurant en aften. Jeg sad og ventede der i flere timer. Så opgav jeg det.

Franskmændene var uhyre tilbagetrukne overfor udlændinge. Derfor omgikkes jeg helt den dansk-norske koloni, til stor skade for min fremgang i at tale fransk.

Tegner havde sit billedhuggeratelier i en forstad, hvor man sagde, at gaderne ikke var ufarlige om aftenen, så jeg købte mig en stor Hirschfänger, som jeg havde i frakkelommen.

9.6 Til væddeløb på Longchamp

Vi var en søndag på Longchamp for at se på hestevæddeløbene. De andre havde set nogle tips i et boulevardblad og købte lodder à 10 fr. på en hest. Jeg har altid haft aversion overfor lotterispil og undlod at købe et lod. Jeg følte mig som vinder af 10 fr., da favorithesten kom humpende langt bagefter de andre.

9.7 Koncerter

Jeg var flere gange til de store Lamoureux-koncerter. Engang, da de opførte Beethovens 5. symfoni, måtte fire municipalgardister bære en rasende fransk modstander af tysk klassisk musik ud af salen i horisontal stilling, mens han rasede og gestikulerede.

9.8 Les égouts

En anden søndag havde jeg fået adgang til at bese Paris' kloakker, les égouts. Synet af de talrige glødelamper som spejlede sig i vanddråberne på jernrørene under taget på den mægtige tunnel under Boulevard Sebastopol var pragtfuldt. Mindre delikat var en sejltur i en pram i det grå, skidne vand i en kanal under pladsen foran Madeleinekirken. Et æble lå og flød i vandet. Inde i de talrige små sidekanaler, som førte ind til husene, hørte man at der blev arbejdet. En mærkelig underverden, man ikke til daglig tænkte eksisterede.

9.9 Forelæsningerne

Imidlertid var forelæsningerne begyndt. Jeg deltog i forelæsninger hos Picard. Han gennemgik ordret sin trykte bog "Leçons d'Analyse". Når han kom ind, modtaget af applaus, løb en pedel med en stor kæde om halsen altid foran ham i let trav. Han skænkede vand op i et glas og lagde små stykker sukker ved siden af. Nogle af tilhørerne førte bog over, hvor mange stykker sukker Picard forbrugte

ved hver forelæsning og havde til hensigt ved afslutningen af semestret at rækkeudvikle resultatet efter kuglefunktioner. De af tilhørerne, som kom fra École Normale, sad på de forreste bænke, adskilt fra de andre ved et rækværk.

Jeg deltog også i forelæsninger hos Jordan på College de France. Heller ikke hos ham blev der holdt foredrag om noget spændende. Han gennemgik sin “Cours d’Analyse” efter korrekturark. En gang imellem stoppede han op og rettede en trykfejl med blyant. Vi var kun en 5–6 tilhørere, som sad omkring et bord midt i værelset. Henne ved kaminilden sad en gammel dame og læste i en roman. Jordan kendte hende vist, for han så altid efter om hun var på plads.

En forelæsning på College de France om flod og ebbe opgav jeg snart som alt for speciel. Senere har jeg altid beklaget, at jeg lod mig fraråde at høre forelæsninger hos Poincaré, som sagdes at være uforståelig. Hans hele, anskuelige fremstillingsform har senere været af stor betydning, når jeg mødte den i trykte bøger.

9.10 Professor Tscherning

De franske matematikers forelæsninger var mig derfor en stor skuffelse, og det var mig umuligt at få kontakt med yngre franskmænd. Så meget større betydning havde bekendtskabet med professor Tscherning. Jeg kom stadig hos ham om formiddagen på Sorbonne, hvor han havde sit laboratorium. Udenfor et af vinduerne stod en stor, støbt, hul kugle af cement. Den havde været anledning til, at han kom til Paris. Professor Javal havde nemlig mere interesse for sine rejser med valgpropaganda til formål, end for at komme på sit laboratorium på Sorbonne. Hver dag mødte hans politiske modstandere op for at konstatere, at de strimler af frimærkepapir, som de havde klistret over sprækken ved indgangsdøren, var ubrudte. For at dække over den skandale, som nu brød ud, indkaldte Javal Tscherning fra København, og da denne nu fandt den omtalte halvkugle ubrugt, fandt han på at benytte den til en undersøgelse af Listings lov om øjets bevægelser.

Jeg kunne hjælpe Tscherning en del med min matematik, desuden gav jeg bidrag til et disputatsarbejde, som en dansk mediciner, Réé, udførte vedrørende synet af et lysende punkt. Jeg lavede tegninger af, hvorledes jeg så et lysende punkt i forskellige afstande, hvorved jeg iøvrigt opdagede at jeg havde stærk astigmatisme. Tscherning forærede mig korrigerende briller. Mine tegninger findes gengivet i Réés doktordisputats i København.

9.11 Beslutter at rejse til Göttingen

Det ringe udbytte af mine matematikstudier modnede den tanke hos mig at tilbringe det næste semester i Göttingen. Efter brevveksling med Zeuthen fik jeg til slut et meget venligt brev fra Klein. Han skrev, at det skulle være ham en særlig tilfredsstillelse, hvis jeg skulle føle, at jeg havde studeret bedre i Göttingen end i Paris. Jeg skulle iøvrigt som forberedelse læse en afhandling af Riemann om $\mathcal{P}$ funktionen. Jeg ilede ud til Bibliothèque Nationale og fik på læsesalen fat i det pågældende bind af Mathematische Annalen. Det var hård kost, men jeg nåede dog så vidt, at jeg var orienteret, da jeg kom til Göttingen.

9.12 Studiet af kinesisk

Den tid, som nu var tilbage, benyttede jeg bl.a. til at tilfredsstille et gammelt, ret besynderligt ønske, nemlig at lære kinesisk. Observator Schiellerup havde kunnet kinesisk. Han havde bl.a. skrevet en populær pjece på kinesisk om telegrafien for Store Nordiske, da de lagde deres telegrafkabel gennem Kina og kineserne var meget overtroiske og ængstelige. Da Schiellerup døde, arvede jeg hans kinesiske

bøger. Nu væltede jeg mig i studiet, dels på Bibliothèque Nationale, dels på Bibliothèque Mazarin og Bibliothèque Sainte Geneviève. Også senere har jeg haft stor fornøjelse af at lære det mærkelige sprog nærmere at kende. Men til sidst forærede jeg dr. Hartner mine bøger for at undgå faren ved at sprede mig så stærkt over mange interesser.

9.13 Optræden som statist i “Over Evne II”

En aften optrådte hele den dansk-norske koloni som statister ved en forestilling som Lugné(?) Poë havde iscenesat. Det var Bjørnsons “Over Evne II”, som blev opført. Herman Bang havde udvirket at vi for at støtte foretagendet skulle optræde som “folkemængde” i slutscenen.

9.14 Russerbegejstring

Jeg husker tre andre begivenheder fra den sidste tid. Dels var der festlighederne i anledning af den fransk-russiske pagts indgåelse. Vi stod som sild i en tønne ved foden af Eiffeltårnet, i hvis restaurant i højden de russiske officerer blev beværtet.

9.15 Fastelavn

Så var der fastelavnsløjerne som foregik på åben gade. Til stor glæde for den ledsagende “koloni”, styrtede en ung pige løs på mig under råbet: “Ah! te voilà mon beau russe”, snuppede min sorte pelshue og løb væk. Lidt efter kom hun slukøret tilbage og afleverede huen med en undskyldende bemærkning om, at hun troede, jeg var én hun kendte. Alt det, der foregik, var nok så løssluppet, men uden at være råt, altid med en vis gratie.

9.16 Koloniens ture

Endelig var der fællesturene til Versailles og Fontainebleau. Når vi ved begyndelsen af et måltid spurgte tjeneren, hvilket land han troede vi kom fra, svarede han: “England”. Var det senere på måltidet, var svaret: “Tyskland”. Men når stemningen mod slutningen var høj, var tjeneren ikke i tvivl om, at vi var hollændere.

9.17 Paris til Göttingen

Imidlertid kom afrejsens time. Jeg rejste bort med en følelse af skuffelse over det matematiske udbytte, men ivoøvrigt følte jeg, at jeg på mange måder var vokset med opholdet. På grænsestationen mod Tyskland skulle jeg skifte tog. Jeg spurgte en konduktør om det tog, som holdt ved perronen, var det rigtige. Jeg forstår nu bagefter, at han svarede: “Wie?”. Men jeg opfattede det som om han i fornemelsen af mine vanskeligheder ved at forstå tysk, af høflighed svarede på fransk og sagde: “Oui”. Så steg jeg ind i toget, men da billetterne blev kontrolleret viste det sig, at jeg var på vej til Frankfurt. Jeg kom imidlertid i tanker om, at Munch-Petersen var rejst til Marburg og jeg besluttede mig så til at tage derhen for at besøge ham. Ankommet fik jeg at vide at han var på en længere udflugt.

Så rejste jeg om eftermiddagen nordpå til Göttingen.

Det var en mørk, stjerneklar nat, da jeg ankom dertil. I Paris havde jeg forberedt ankomsten ved at kopiere et lille bykort over Göttingen, som fandtes i “Encyklopedia Britannica”. Men et mærkeligt uheld havde bevirket, at klichéen stod på hovedet, så verdenshjørnerne var ombyttet. Det beredte mig selvfølgelig adskillige vanskeligheder med at finde frem til “Hotell zur Krone”. men endelig var jeg da i havn.

9.18 Modtages af Felix Klein

Næste morgen drog jeg afsted for at besøge professor Felix Klein. Jeg er stadig rørt over den modtagelse, jeg fik. Først fjernede han min ængstelse for sproget ved at sige, at mit tysk gik ganske godt an; det mindede ham om, hvorledes Sophus Lie havde talt, da han første gang mødte ham i Berlin. Næppe nogen kompliment for Sophus Lies første tysk. Så gik han med hen til universitetet, viste mig læseværelset og præsenterede mig for de derværende studenter. Så spurgte han hos pedellen om, hvor der var værelser til leje. Og så fulgte han mig hen til Frau Kohrse på Johannisbergerweg, helt i udkanten af den lille universitetsby. Her lejede han til mig en af de 8 studenterhybeler i det lille toetages hus. På et par timer var jeg således bragt i position. "Ak, hvis det havde været sådan i Paris", tænkte jeg.

Sproget kom jeg hurtigt efter, da jeg var henvist til kun at tale tysk. Klein satte mig straks til at udarbejde et seminarforedrag. Det var om et stykke han læste om harmoniske funktioner, som stod i Tait's matematiske elektricitetslære. Klein roste mit foredrag meget.

9.19 Studenter

Hos Klein fulgte jeg to forelæsningsrækker. Ved den ene over elementære emner, matematisk behandling af vinkelens tredeling o.l. var mange tilhørere. Men ved forelæsningerne for viderekomne, om integration af differentiaalligninger, var kun én tysker, nemlig den senere professor Lorey, men foruden mig var der 4 udlændinge, italieneren Gino Fano, schweizeren Charles Jaccottet, englænderinden Grace Chisholm og amerikanerinden Miss Winston. Vi fem udlændinge blev snart gode venner og dannede den såkaldte matematiske pentagon.

Foruden dem fik jeg en ven i den engelske astronom Lockyer, en søn af den kendte astronom i Greenwich, Norman Lockyer.

9.20 Fräulein Schlote

I begyndelsen spiste jeg middag på Hotell zur Krone. Men gennem Lockyer lærte jeg et pensionat for englændere at kende, hvor jeg kunne spise middag. Det var det såkaldte "Schloterei" hos Fräulein Schlote i Untere Karspüle. Det var et idyllisk hus med en lille have.

Her lærte jeg to unge amerikanerinder at kende, Miss White og Miss Wheeler. Den sidste var forlovet med Lockyer. Der var også en amerikansk student fra San Francisco, hvis navn jeg har glemt. Ham kunne jeg hjælpe med mine matematiske kundskaber. En dag ville han telegrafere hjem. Jeg fandt så på, at han kunne spare 2 M. ved at skrive Sanfrancisco i ét ord. Gevinsten spiste vi straks op i kager.

9.21 Heinrich Weber

Foruden forelæsningerne hos Klein deltog jeg også i forelæsninger over Höhere Algebra hos Heinrich Weber. Vi var kun to tilhørere, Jaccottet og mig. Fru Weber sagde beklagende: "Ach! Hier in Göttingen wird mein Mann verkleinert". Forelæsningerne begyndte meget tidligt om morgenen, jeg tror kl. $7\frac{1}{2}$, og når jeg havde været ude aftenen i forvejen, kunne det hænde, at jeg kom et par minutter for sent. Så traf jeg Heinrich Weber og Jaccottet halvsovende sidde og vente på mig.

9.22 Schur

Min astronomiske interesse glemte jeg ikke. Jeg deltog i det astronomiske seminar på observatoriet hos professor Schur, "kleine Schur", som han blev kaldt. Han havde gjort et kæmpe regnearbejde ved

at behandle nogle målinger af Plejaderne efter de mindste kvadraters metode. Til et jubilæum forærede studenterne ham derfor et stort stykke tegnepapir, på hvilket var nedskrevet en determinant af uhyre stor orden.

Det fortæltes, at han ved en kongres i Paris, havde villet haft en teske. Da han ikke vidste, hvad en sådan hed, rakte han en spiseske frem til tjeneren, idet han sagde: “Donnez moi un instrument comme cel-çi, mais des plus petites dimensions”.

9.23 Mathematische Gesellschaft

Klein lod mig holde to foredrag i “Matematische Gesellschaft”, hvori jeg resumerede professor Zeuthens forelæsninger over antalsgeometri. Han talte også med mig om den idé, som senere blev grundlaget for min doktordisputats. I det hele taget var der en sådan videnskabelig atmosfære, at den virkede stærkt inciterende på mig — stærkere end noget jeg senere har mødt.

9.24 Spadsereture

Jeg forsømte dog ikke i den anledning min motion. Jeg gik spadsereture op til Rohns, til Ruine Plesse, hvor danselystne kunne tilfredsstilles ved Mariaspring og mange andre ture og udflugter, snart alene, snart med Lorey, Jaccottet eller Lockyer.

9.25 Harzen

I Påsken ville denne sidste gerne en tur til Harzen, og da det ikke gik an for ham at rejse alene med sin forlovede, fik han mig og Miss White til at følge med. En noget dristig form for chaperonerer. Jeg syntes så godt om Miss White, at bekendtskabet kunne have været farligt, hvis ikke jeg havde følt mig så stærkt bundet til Magdalene. Dette talte jeg iøvrigt åbent om til Miss White. Vi havde en meget vellykket tur gennem Harzen. Da vi skulle bestige Brocken, lå der en tæt tåge over den. Endelig skimtede vi indgangsdøren til hotellet gennem tågen, og i døren stod — min svigerfar. Han var nok blevet forskrækket over at se mig sammen med de unge damer, og sagde senere til Theodor, at det vist var slut med forlovelsen!

Miss Wheeler fik senere en tragisk død, idet hun ved en hotelbrand i New York styrtede ud af vinduet. Miss White blev gift med en amerikansk præst; jeg tror han hed Brown.

Senere kom svigerfar med Theodor til Göttingen, og Theodor tog med mig en tur gennem Thüringen. I Pinsen havde jeg den glæde at mødes med Magdalene og hendes familie i Flensburg, hvor de var på tur med deres sejlbåd fra Kolding.

10 Skoleundervisning

10.1 Borgerdydskole på Østerbro og Østersøgades Latinskole

Da semesteret var slut i begyndelsen af oktober, tog jeg hjem til København, meget tilfreds med resultatet af mit studieophold. Jeg havde jo bl.a. idéen til min disputats. Nu gjaldt det om at få en sikret livsstilling så jeg kunne gifte mig. I Göttingen havde professor J.L. Heiberg allerede i forbifarten gjort ophold for at få mig til Dr. Krebs' efterfølger som matematiklærer i Borgerdydskolen på Østerbro. Nu fik jeg tilbud fra flere sider, men knyttede mig kun yderligere til Østersøgades Latinskole, bestyret af komtesse Molke og fru Bay.

Ved disse skoler underviste jeg nu i mange år og trivedes godt med det. Jeg kom godt ud af det med både lærere og elever. De sidste kunne jeg ved forsøg på optøjer altid holde nede ved at bruge den tunge, jeg har arvet fra min bedstefar Fensmark. Jeg husker, for bare at nævne et enkelt eksempel, at klassens uroligste hoved ved min indtræden stod midt på gulvet og børstede sig, og vedblev hermed. Jeg spurgte da: "Hvad er det?". Han svarede: "Det er klassens børste". "Åh", sagde jeg, "det troede jeg var dig" ("børste" er på dansk er også betegnelsen for en grobrian). Klassen brølede af latter og "børsten" gik flov ned på sin plads.

Der var i skolen en elev, som var den mest dovne, jeg har oplevet. Han hed Preben Ahlefeldt, men kaldtes Preben Halefedt. Da fru Bay beklagede sig over hans dovenskab til faderen, som var godsejer, svarede denne: "Jeg var lige så doven, men er dog kommet gennem livet". Da sønnen var oppe til skriftlig eksamen, besvmede han af overanstrengelse. Han havde aldrig arbejdet så mange timer i træk. Gennemgående var eleverne dog både flittige og flinke i begge skoler.

I Østersøgadens Latinskole var inspektør en meget ivrig seminarist, hr Svendsen. Iøvrigt husker jeg herfra især hr Hass, som senere fik en kostskole i Holbæk. I de yngste klasser kendte jeg bestyreren, hr Paulli, en bror til præsten ved Frue Kirke, som havde konfirmeret mig. Han var meget jomfrunalsk, så det virkede så pudsig at de små børn, sådan som tilfældet ofte er i forberedelsesklassen, kaldte ham "frøken".

10.2 Kolleger

I Borgerdydskolen dannede lærerpersonalet et meget godt sammenarbejdet kammeratskab. Der kom jeg til at stå den ene bestyrer, professor Heiberg, meget nær. Den anden bestyrer var professor Tuxen. Inspektører var dels den gamle Wulf, kaldet Wollis, dels den stille, humoristiske Knudsen. Den første havde efter sigende aldrig forsømt nogen time. Han havde fejret sit bryllup i det store frikvarter. Da en nidkær ordensduks opsøgte ham mens han stod i pissoiret, sagde han bebrejdende: "Ser du ikke min dreng, at jeg er beskæftiget?". På skovturen var hans indledningsord altid "Nu munter, drenge". Engelsklæreren var gamle Nissen; da han i længere tid var begyndt at komme for sent til sine timer, satte Heiberg sig ganske roligt ind og læste græsk med eleverne, hvilket havde en øjeblikkelig kurativ virkning. I fysik var Barmwater lærer, i fransk Baruel, som styrtede fra skole til skole. Han var meget temperamentsfuld i sin undervisning. Engang kom jeg gående på gangen udenfor hans klasseværelse og hørte et forfærdeligt spektakel, brøl og bump. Da en elev netop kom ud, spurgte jeg om, hvad der foregik. "Åh, det er bare Baruel, som læser op". Det var et skuespil, hvor helten sparker på døren til et tårn, hvor heltinden er indespærret. Som tårndør måtte klasseskabet tjene. Så var der botaniklæreren, V.A. Poulsen, kaldet Vap. Han underholdt mig med grankogleskællenes geometri. Den gamle, næsten blinde Friis beredte mig den tort den første dag, da jeg havde inspektion på trappegangen i frikvarteret, at ville jage mig ned på legepladsen. Han troede jeg var en elev.

Lærerværelset var i kælderen. Man kom ned til det ad en trappe i værelsets hjørne. En dag rygtedes det, at Baruël, som altid var i pengeforlegenhed, havde fået en søn, en "efternøler". Da Baruëls ben viste sig på trappen, udbød hele kredsen af kolleger: "Gratulerer". Baruël stoppede op på trappen og sagde med en teatralisk gestus: "Kondolér mig hellere". Tysklærer var Bierring, en god ven af Karl Hude, som var lærer i klassiske sprog. Jeg blev særlig gode venner med Hude. Han kom senere til Metropolitanskolen, men vi mødtes som regel på hjørnet af Ørstedsparken og Farimagsgade og fulgtes så til hans hjem, som lå på min vej hjem til Fasangården, hvortil jeg på den tid var flyttet tilbage.

10.3 Timelærer i Metropolitanskolen

Senere skaffede gamle rektor Bloch mig yderligere en timelærerstilling i Metropolitanskolen. Jeg nød i høj grad at være lærer på min gamle skole og kom også dér godt ud af det både med lærere og elever.

10.4 Manuduktion

Desuden manuducerede jeg en tid i matematik til polyteknisk afgangseksamen. På grund af det lejede jeg to værelser af buntmager Trolle på Vimmelskaftet lige overfor Helliggejstkirken. Jeg spiste morgenmad hos Trolle, middag i Studenterforeningen og lavede selv aftensmad. Olaf Trier, som en aften var min gæst, noterede med fryd, at jeg hældte vandet på tekanden gennem sien. Iøvrigt blev mine møbler hos mor på Fasangården, hvor jeg stadig var fra lørdag til mandag.

11 1894–95

11.1 2 venners død

I disse år mistede jeg to mennesker, som stod mig meget nær, Eigil Schmidt og Theodor Johansen.

Eigil Schmidt havde som den ungkarl han var, spist på restauranter og derved fået for meget kød og for lidt grøntsager. Han fik derved en ondartet og meget pinagtig hudsygdom, pemfigus(?), som til sidst gjorde en ende på hans liv.

Min svoger, Theodor Johansen, døde temmelig kort tid efter, at han havde taget sin embeds-eksamen i zoologi. Han var det mest musikalske menneske, jeg har kendt, og en trofast, sjælden god ven.

Begge havde betydet meget for mig, hver på sin måde, afhængig af aldersforskellen. Deres bortgang efterlod et savn hos mig, som mærkes endnu den dag idag.

11.2 Femte hjul på matematikervognen

Ved siden af al den undervisning gik det naturligvis kun langsomt fremad med arbejdet på disputatsen. Desuden følte jeg mig stærkt uden for matematikernes lag. Der havde dannet sig to lukkede klikker, mens jeg var i Göttingen, og jeg fik på mange måder at føle, at jeg var det femte hjul på vognen. Da jeg havde anmeldt et foredrag i Matematisk Forening og dette blev saboteret væk, meldte jeg mig ved foreningsårets udgang ud af foreningen. Det var antageligt en taktisk fejl, men jeg har altid været lidt forsagt, når det trak op til krig. Jeg skal iøvrigt her, som i det følgende, komme så lidt som muligt ind på disse forhold. Jeg kan ikke engang gøre disse ord til mine, som Josef sagde, da han genså sine brødre i Ægypten: "I har villet mig det onde, men I har gjort mig det gode". Thi vel passer de sidste ord også på mig, men ikke de første. Jeg tror ikke, at al den modgang klikkerne skaffede mig på halsen, skyldtes virkelig ondskab, men det var sikkert kun et udslag af datidens stærke konkurrence mellem matematikerne. Jeg tror iøvrigt også, at jeg selv ved upraktisk optræden har gjort situationen vanskeligere.

11.3 Bryllup

Her i 1896 var min pekuniære stilling så sikret, at jeg kunne gifte mig. Jeg var kun 24 år og min mor var stærkt imod, men min formynder, onkel Holger, gav mig medhold, ligesom den gamle, brave rektor Bloch. Det blev bestemt, at brylluppet skulle stå i Gentofte Kirke d. 31. marts. Bryllupsmiddagen skulle være hos familien Bjerrum. Min mor ville ikke med, men min kære onkel Holger mødte

og blev fine venner med min svigerfar; de var gamle krigskammerater. Under bryllupsmiddagen lavede jeg skandale ved ikke at holde den obligate tale. Om aftenen stak svigerfar mig i stilhed nogle hundredekronesedler, så vores bryllupsrejse var godt pekuniært funderet.

11.4 Til Dresden

Første aften rejste vi kun til Roskilde, men næste morgen gik turen til Dresden via Berlin. Vi mødte foråret, træerne var sprunget ud og livet var herligt. Efter at have drukket chokolade på sengen, gik vi en spadseretur i byen. Vi gik på den Brühlske terrasse bag en kraftig, ældre militærskikkelse. Da så vi, at alle ærbødigt bøjede sig for ham og forstod, at det var kongen af Sachsen. Han var på vej til påskemessen i den katolske kirke, og vi fulgte efter ham. Senere var vi i Zwinger og så Dresdengalleriet. Så tog vi på tur gennem Saksisk Schweiz. Da vi om morgenen så ud af karnapvinduet i vort hotelværelse på Bastei, blev vi næsten helt forskrækkede over at se, at karnappen hang ud over en dyb afgrund. Vi kom til Kuhstalls morsomme fjeldhvælvning, til Grosse og Kleine Wasserfall. Det sidste sted trak tjeneren mod betaling af en mark i en "træk-og-slip"-snor, og det lille vandfald, i skikkelse af en spandfuld vand, brusede ud af en afløbstud. I snevejrnåede vi Grosse Winterberg, sejlede gennem Edmundsklamm, gik gennem Schwedische Löcher og endte ved Prebischthor i Böhmen.

11.5 Classensgade 3

Hjemkommet fra denne vellykkede bryllupsrejse boede vi først en kortere tid i et lejet værelse i Gøthersgade, men rykkede så ind i en lille lejlighed i Classensgade 3. Der var tre værelser og køkken. Beboerne i genbohuset betragtede os ofte for nysgerrigt, indtil jeg placerede den store skibskikkert i vinduet og "så" igen. Så hørte kiggeriet op.

11.6 Til Norge

I sommeren 1896 rejste vi i ferien til Norge. Fra Kristiania rejste vi til Lillehammer. På Mjøsen sejlede vi med "Stærkodde" og nød en pragtfuld middag af laks og jordbær med Liebfraumilch som vin. Laks fik vi iøvrigt snart lidt for meget af. Selv i kaffen mødte vi den, fordi kaffen blev "klaret" med lakseskind. I Lillehammer blev vi meget imponeret over det elektriske lys, som blev drevet ved kraft fra Mesnafallet. Dovrebanen gik dengang ikke længere end til Tretten. Ved Fåberg tog vi så med hest og vogn op gennem Østre Gausdal. I forbifarten beundrede vi på afstand Bjørnsons Aulestad. På ben og med bådtransport nåede vi så efterhånden via Slangen Sæter og Styggebræen frem til Spiterstolen ved foden af Galhøppigen. På denne tur mødte vi ofte 4 unge kvindelige studenter som gik til Trondheim, hvor den enes far Lindboe var amtmand. En anden hed Sonja Bettai(?). Hun er senere blevet gift med Dr. Dedichen. En tredje hed Thora Lunde og en fjerde frøken Flagstad. Denne [Galhøppigen] besteg vi så med hjælp af Knut Vole. På toppen drak vi en flaske såkaldt Champagne til 1 kr. flasken. Så gik turen nedover til Røysheim og derfra ned til Geirangerfjord med de syv søstre, syv fosser ved hinandens side. Derefter sejlede vi med båd via Molde til Trondheim. Da vi i en lidet imponerende påklædning trådte ind i Hotel Bristols spisesal, og jeg til en piccolo sagde: "Kan vi få noget at spise?", så han nedladende på mig og sagde: "Ønsker herren kold ????", men forsvandt skyndsomt da jeg barsk sagde: "Ja, og skrub dig lidt".

Nedover tog vi jernbanen over Rørås. Der gjorde vi ophold i et døgn og besøgte kobberminerne. Fra Kristiania rejste vi så hjem med "Forenedes" rutebåd.

11.7 Lorenz

Næste vinter, 27. februar 1897, ankom Lorenz. Vi gjorde visit med ham hos min mor på Fasangården, og da han lå og sprællede i en stor tøjkurv, smeltede han min mors hjerte så stærkt, at der kom en forsoning i stand. Da gamle Dr. Lembcke døde, blev det aftalt at vi skulle flytte ud på Fasangården, i september 1897.

12 Doktordisputats

En dag traf jeg en af de ældre matematikere, som kendte til de problemer, jeg arbejdede med. “Det er jo kedeligt for Dem, at Poincaré nu har løst Deres problem”. Han havde set det i en afhandling om Analysis situs i Journal de l’École Polytechnique. Denne cirkulerede dengang blandt Videnskabs-selskabets medlemmer og blev først tilgængelig på Universitetsbiblioteket efter lang tids forløb. Jeg fik nu bestilt det pågældende hæfte gennem min boghandler. Jeg så straks, at Poincarés fremstilling hvilede på en grov fejl, en bog af Picard og Simart om funktioner af to uafhængige variable. Da jeg fik fat i den, så jeg at Picard havde den samme fejl. Nu kastede jeg mig i juleferien med kolossal energi ud i at udarbejde en kritik af Poincarés og Picards fremstilling, hvori jeg påviste fejlen. Allerede i januar kunne jeg indlevere afhandlingen som doktordisputats med titlen “Forstudier til en teori for de algebraiske fladers sammenhæng”.

Den blev antaget og trykt i kommission hos Ernst Bojesen. Forsvaret fandt sted 5. maj. Jeg husker, at bogen sprang ud den dag. Selve doktorhandlingen forløb uden særligt mærkelige begivenheder. Julius Petersen benyttede en trykfejl, som havde indsneget sig, på en meget vittig måde. Efter at korrekturlæsningen var afsluttet, var bagsiden af titelbladet blevet ødelagt på trykkeriet, og da de på egen hånd havde sat den op igen, havde de under Julius Petersens navn forandret “Dekanus” til “Deskanus”. Nu havde mine elever fra Metropolitanskolen i det store frikvarter indfundet sig i auditoriet, men var lige gået igen. Så så Julius Petersen sig om og sagde: “Jeg ville først sikre mig mod, at doktorandens elever får at vide, at deres lærer ikke kan stave”. Og så gjorde han opmærksom på, at jeg havde kaldt ham “Deskanus”. “Men”, tilføjede han så, “dette er måske det s, som er faldet ud på side —”, og så nævnte han et sidetal, hvor der i en formel var faldet et s ud under trykningen.

Min mor havde givet mig en lille lommelærke med portvin med, som jeg havde i brystlommen. Da jeg bøjede mig over katederkanten for at se, hvad Julius Petersen skrev på tavlen, knuste jeg flasken og en liflig vinduft bredte sig. Julius Petersen standsede midt i skriveriet, snuste og spurgte: “Hvad er det, som lugter så godt?”. Efter at have fået det at vide, vendte han tilbage til videnskaben.

12.1 Doktormiddag

Om eftermiddagen havde mor og Magdalene anrettet en fin middag ude på Fasangården, hvor kredsen af de ældre matematikere var indbudt. Zeuthen havde ikke taget imod indbydelsen, men Julius Petersen var tilstede, og holdt en pæn tale for mig. Han sagde, at Pullich havde bebrejdet ham, at han havde givet en så meningsløst vanskelig opgave, da den elev var oppe, som skulle være hans efterfølger, men jeg ville ikke blive hans, men derimod Zeuthens efterfølger, sagde Julius Petersen. Her spåede han virkelig rigtigt.

En anden gang havde han iøvrigt også samme held. I et selskab hos ham var jeg en aften sammen med en kvindelig matematiker, Elna Sarauw. Hun var meget politisk interesseret og en af gæsterne udtalte, at hun nok endte som minister. “Nej”, sagde Julius Petersen, “men hun ender som ministerfrue”. Det gjorde hun virkelig, idet hun blev gift med den senere minister P. Munch.

12.2 Korrespondancen med Poincaré

Jeg havde sendt min disputats til Picard og Poincaré. Den sidste spurgte mig om forskellige ting, han ikke havde forstået i den danske tekst. Jeg skrev da et fransk resumé af afhandlingen til ham. Dette førte til, at han skrev en artikel, som kompletterede den oprindelige afhandling og derved blev min doktordisputats kendt i udlandet, skønt den var skrevet på dansk. Hjemme i Danmark blev der snart oparbejdet den opinion, at den var værdiløs og ganske latterlig. En af mine udenlandske venner konstaterede dette ved samtale med en af de ældre matematikere, som samtidig måtte indrømme, at han ikke havde læst den.

13 Militærskolerne

Matematiklærerstillingen ved Søkadetskolen var blevet ledig ved Dr. Crones afgang fordi han skulle være aktuar i "Mundus". Jeg indgav ansøgning, men havde egentlig ikke megen tro på, at jeg skulle få den på grund af den store konkurrence både fra ældre og yngre matematikere. Denne ansættelse førte efterhånden til, at jeg fik det meste af min undervisning erstattet med undervisning ved flådens og hærens officerskoler.

Først kom ingeniørelevskolen på orlogsværftet med, så kom undervisningen i ældste klasse på hærens officerskole på Frederiksberg Slot og endelig flådens officerskole på orlogsværftet. Ved en særlig bestemmelse fik jeg oven i købet som anerkendelse særlig gunstige pekuniære forhold. Jeg havde her ved fået en klippegrund under fødderne, som lod mig leve en snes år lykkelig og uanfægtet af, hvad matematikerklikerne kunne finde på. Men selvfølgelig blev der yderst ringe tid til videregående matematisk produktion. I mange år underviste jeg otte timer om dagen gennem hele ugen. Dertil kom, at jeg til undervisningen måtte udarbejde flere lærebøger, dels trykte, dels litograferede.

Jeg kom meget godt ud af det både med elever og lærere. På Frederiksberg Slot var der ganske vist ikke megen tid til at være på lærerværelset, da det jo var et kunststykke ved hjælp af det store frokostfrikvarter på kadetskolen at nå frem og tilbage, men på kadetskolen og ingeniørelevskolen opholdt jeg mig jo mange timer. Jeg har haft en stor del af nutidens danske søofficerer som elever. Jeg husker bl.a. prins Valdemars to sønner, prins Aksel og prins Aage. Den første var meget intelligent, hvilket derimod ikke gjaldt den sidste.

Der var to siamesere, Nai Teck og Nai Sze. Den første, som var ualmindeligt godt begavet, døde desværre i spansksyge-epidemien. Jeg husker deres forbavselse, da der kom is på søerne. "Næ, der er glas på vandet", sagde de. En dag kom de meget ophidsede til skolen. De havde i et urtekræmmervindue set en reklameplaket på hvilken der over en Buddhastatue stod "Buddha Te". Da jeg ytrede, at jeg ikke rigtig forstod deres ophidselse, sagde Nai Teck: "Hvad ville doktoren sige, hvis De i Shanghai så en ølflaske med etiketten "Kristus øl". Nu forstod jeg disse to buddhisters følelser.

Så læste jeg med kronprins Frederik. Han var eneste elev det år i klassen med studenter. Han havde meget vanskeligt med at tilegne sig matematik. Gang på gang lærte han, som var meget flittig og pligtopfyldende, at slå op i en logaritmetabel — men lige så hurtigt fordampede det igen. Derimod havde han en forbløffende hukommelse overfor personaleforhold, antagelig en arv fra forfædrene. Han var meget musikalsk og en yderst behagelig elev. Da jeg rejste til Oslo første gang, havde han bedt om at få lov til at følge med damperen til Frederikshavn, hvilket imponerede skibspersonalet stærkt.

Blandt cheferne stod særlig kommandørerne Bardenfleth, Evers, Kjær og Hammer mig nær. Blandt lærerne talte jeg meget med gamle professor Nissen, professor Vilh. Andersen og dr. Lorentzen. Den sidste var den uskyldige årsag til, at jeg senere blev indviklet i "Macody Lund striden" om Trondheim

Domkirke, idet han en dag bad mig skrive noget om geometriske systemer i anledning af en pjece af arkitekt Sinding Larsen.

Blandt de lærere, som var søofficerer, var det især daværende kaptajn Henrik Ravn, som jeg blev gode venner med. Også kommandør Kiær blev jeg venner med, og i hans cheftid inviterede han mig med på togt med kadetskibet i danske farvande. Da vi lå ud for Samsø, fortalte jeg ham, at mine forfædre i to generationer, oldefar og tipoldefar Heegaard, havde været præster på Samsø. Øjeblikkelig beordrede han en båd sat ud, og kort efter stod vi ved de to præsters gravsteder. Denne lille begivenhed blev frøet fra hvilket min store slægtsinteresse voksede.

På orlogsværftet var underdirektør Rasmussen ingeniørelevskolens energiske chef. To prægtige maskinmestre, den gamle mester Lous og mester Andersen, var inspektører og gav hele skolen sit præg af pligtopfyldende flid. De elever, som gik ud fra denne skole, var kernesunde og dygtige. Mange fik gode stillinger i udlandet. Det var til skade, at skolen senere blev slået sammen med kadetskolen. Blandt lærerne var det især læreren i skibsbygning, senere professor ved Polyteknisk Lærestanstalt, Carl Hansen, som jeg sluttede venskab med. Hans store humoristiske sans kastede et lysskær over livet.

13.1 Populær astronomi

På denne tid begyndte jeg at holde populærastronomiske folkeakademiforedrag. Jeg havde allerede fået et vist navn som popularisator ved min "Populærastronomi" i ugeskriftet "Frem". Denne havde fået stor udbredelse og blev trykt i 5000 eksemplarer. Desuden kom en svensk oversættelse i "Ljus" og en tysk oversættelse "Im Reiche der Sternen", for hvilke jeg dog ingen honorar fik. Jeg var en dårlig forretningsmand, så mens Gyldendals forlag tjente tykt på denne bog, fik jeg selv kun cirka 2 øre pr solgt eksemplar. Forlaget havde nemlig givet mig et fast honorar en gang for alle — 1600 kr. — og stereotyperet teksten.

Nu spurgte professor Erslev, som var formand i kultusministeriets komité for folkeuniversitetsforedrag, om jeg ikke ville udarbejde en serie astronomiske foredrag. Dette gjorde jeg, og dermed var grunden lagt til en virksomhed, som strakte sig gennem to snese år, først i Danmark og senere i Norge.

14 Vedbæk

Forholdene på Fasangården havde imidlertid forandret sig meget. Langs Fasanvejen var der vokset et vældigt kvarter op, og idyllen var forsvundet. En dag så min mor en and forsvinde ud over plankeværket. En driftig yngling havde bogstaveligt talt "fisket" den ved at kaste en snøre, på hvis krog der var anbragt en orm, ind til ænderne, og da en and havde slugt krogen, trak han til. Også andre ting gav min mor uro i blodet, og da vi netop havde arvet nogle penge efter min bedstemor Heegaard, som var død på Sarepta, så vi os om efter en ny bolig. Vi fandt en nybygget villa i Vedbæk, som straks satte min mor i fyr og flamme, og vi købte den. Da kadetskolen startede kl. 7½ om morgenen, var det lidt af et kunststykke at få lagt skemaet. Men jeg kunne lige nå det med et morgentog fra Helsingør. Jeg så naturligvis på den måde ikke meget til børnene, da de var i seng når jeg kom hjem fra byen. Thalia var allerede født på Fasangården. Jeg husker, hvorledes jeg måtte cykle til Smallegade for at alarmere jordmoderen, og hvorledes jeg måtte cykle tilbage med jordmodertasken hængende på styret. Louise blev født i Vedbæk 13. oktober 1901, Aage 5. februar 1905, Henrik 3. oktober 1906 og Bror Poul 26. februar 1908.

14.1 Undervisningsinspektionen og IMUK

Den bølge af reformer for matematikundervisningen, som gik over jorden ved århundredskiftet, kom også til Danmark. En ny skolelov havde grebet ind i pensumbestemmelserne, og nu skulle også undervisningsformen revideres. I stedet for enkeltmandseksamination skulle nu klasseundervisning indføres i stor udstrækning. Tuxen skulle som undervisningsinspektør lede denne ændring, og på hans opfordring blev jeg "faglig medhjælper ved undervisningsinspektionen". Jeg rejste meget rundt til skolerne, ofte sammen med Tuxen.

Felix Klein havde på den internationale matematikerkongres i Rom stiftet den "Internationale Matematikundervisningskommission", forkortet "IMUK". Nu blev jeg af kultusministeriet udnævnt til Danmarks delegerede i denne komité.

14.2 Nye bekendte

Ny bolig skaber ofte nye bekendtskaber. Det fandt også sted her. Dels lærte jeg i toget en ældre embedsmand i finansministeriet at kende, kontorchef Jansen. Han var velstående og ejede en sommervilla i Vedbæk, hvor han med lidenskab dyrkede sin have. Dels stiftede jeg bekendtskab med min genbo, Dr.Phil. Oscar Hansen, som boede på Strandvejen i Villa Tårnhøj lige overfor vores hus. Digteren Drachmann havde i sin tid boet i huset, som var ret mærkeligt bygget, nemlig som en tro kopi af et fransk slot i målestoksforholdet, jeg tror 1 til 3. Oscar Hansen var filosof og politiker. På trods af universitetet havde kultusministeriet udnævnt ham til docent i pædagogik. Sine forelæsninger kunne han i kraft af sin doktordisputats forlange afholdt på universitetet. Men dette nægtede at give ham et eksamenslokale, så eksamen måtte han holde i et lokale i ministeriets bygning. Han var gift med en jødinde, datter af forlæggeren P.G. Philipsen og søster til rådmand Philipsen. Oscar Hansen var svoger til en tehandler Salomon. Hele denne kreds blev jeg altså bekendt med ved min flytning.

14.3 Cykleture

Iøvrigt nød jeg meget de mange spadsereture i Vedbæks smukke omegn. Jeg cyklede også meget. Jeg var allerede langt tidligere begyndt at cykle, f.eks. fra Fasangården til de forskellige skoler. En gang cyklede jeg fra Fasangården over Vedbygård til Korsør. Dér traf jeg Aage Johansen og vi cyklede over Fyn, men tæt ved Odense punkterede min cykel og jeg måtte køre det sidste stykke til Kolding med jernbanen. Fra Vedbæk cyklede jeg ofte til Hillerød, hvor Karl Hude var blevet rektor ved den højere almenkole.

14.4 Ischias

Den megen undervisning sammen med det stadige rejseliv, både som folkeakademiforedragsholder og som faglig medhjælper ved undervisningsinspektionen, var sandsynligvis årsagen til en stærk nervelidelse, jeg fik. Den begyndte som lumbago og endte som ischias. Jeg var næsten krøbling og lå til sengs i lang tid. Så forordnede Dr. Schou, som jeg konsulterede, at jeg skulle tage gytjebade på badeanstalten Kjøbenhavn, og denne massagekur med varm gytje fra Kristiania fjord kurerede mig i løbet af et halvt år. Lidet anede jeg dengang, at jeg senere skulle komme i mere omfattende forbindelse med norsk jord.

14.5 Til Bayreuth

I sommeren 1903 var jeg med Viggo Trier i Bayreuth for at høre “Ringen”. Viggo Trier, som var noget pedantisk, havde planlagt rejsen sekund for sekund. Da vi kom ned i Havnegade, for at tage færgen til Malmö — vi skulle nemlig rejse via Trelleborg til Rygen — viste det sig, at han havde overset, at båden ikke gik den dag. “Hele vores rejseplan er ødelagt”, sagde han fortvivlet. Jeg fik imidlertid oplysning om, at om en time gik en færge fra frihavnen til Malmö. Jeg fik da Trier og bagagen læsset på en drosche, og den fine rejseplan var reddet.

Over Rygen og Berlin nåede vi frem til Ilmenau. Som den beundrer af Göthe jeg er, betalte jeg gerne 1 mark ekstra for at sove i en seng, som påstodes at have været benyttet af Göthe når han opholdt sig i Ilmenau. Vi var oppe på “Kiehlhahn” og inde i den lille hytte, hvori han havde digtet “Über allen Gipfeln ist Ruhe”(?).

Viggo Trier havde en slags knast på den ene hornhinde, en såkaldt keratokonus. En kortere tid kunne han tage et instrument, som så ud som et lille bæger, hvis bund var en slebet glaslinse og som var fyldt med saltvand, op foran øjet. Da neutraliseredes virkningen af keratokonusen, så han så normalt. I Berlin besøgte han den specialist, som havde tilrådet brugen af instrumentet. Han kunne ikke udholde at have det på så længe ad gangen. Men jeg havde ordre til at melde, når vi var et sted med særlig smuk udsigt. En sådan havde vi, da vi stod på toppen af et tårn på Wartburg. Trier tog sit bæger frem og hældte saltvandet op i det af en lille lommelærke. Føreren iagttog med stor sympati denne handling, men stor var hans forbavselse, da Trier førte snapsen til øjet i stedet for til munden.

På en jernbanestation, hvor vi skulle skifte tog, ville Trier, som var passioneret ryger, have en cigar. Buffetdamen tog en cigar op af en kasse. Den skulle koste 25 Pf. “Nein, ich will eine teurer haben”. Damen, som vel intuitivt har følt, hvor dårlig Triers syn var, drejede sig halvt om, stak cigarkassen ind på en hylde, trak den ud igen og serverede en cigar til 50 Pf. Trier dampede så tilfreds på denne, at jeg ikke nænnede at rive ham ud af illusionen.

I Bayreuth var vi en hel uge. Det var en oplevelse, man ikke glemmer. Vi hørte den flyvende Hollænder, Ringen og Parsifal. Modtageligheden styrkedes ved hele miljøet. I mellemakterne gik man ude på pladsen foran teatret, med pragtfuld udsigt over den lavere liggende by. I en længere mellemakt spiste man middag deroppe. Wagnermotiver blæst på basuner kaldte en ind på tilskuerpladserne igen.

14.6 Medarbejder ved Enzyklopädie der Mathematik

Nu fik jeg en meget ærefuld opfordring. Felix Klein havde startet et kæmpe værk på det Teubnerske forlag i Leipzig, en Enzyklopädie der Mathematik, og jeg fik forespørgsel om jeg ville skrive artiklen om Topologi eller Analysis situs til denne. Professor Franz Meyer var som redaktør en uge i Vedbæk for at tale med mig herom. Jeg gik med stor lyst til arbejdet, fik trods dårlig tid dispositionen og litteraturfortegnelsen færdig, men det var vanskeligt at få ro og tid til at udarbejde den teoretiske indledning. Desuden lod jeg mig helt meningsløst påvirke af forskellig ondsindet omtale af mit arbejde med topologien. Jeg besluttede mig derfor til at bede Franz Meyer, om jeg kunne få en medarbejder. Det blev nu ordnet således, at jeg skulle udarbejde artiklen sammen med den unge tyske matematiker Max Dehn, Dr. fra Göttingen.

15 Kiel

Dehn var imidlertid blevet Privatdozent i Kiel, og i sommeren 1905 tog jeg derned for at arbejde sammen med ham. Jeg indviede ham nu i mine synspunkter og han begyndte at arbejde på den almindelige indledning, som han fik meget smukt færdig i løbet af den kommende vinter.

15.1 Astronomi

I Kiel fik jeg imidlertid anledning til at dyrke min gamle kærlighed, astronomien. Jeg havde jo i København ofte ønsket at få anledning dertil, ja, havde til tider haft planer om direkte at studere astronomi. Efter min disputats holdt jeg sågar forelæsninger om astronomi ved Københavns Universitet. Men dette krydsede professor Thieles planer og jeg kom aldrig videre. Især havde jeg ingen anledning kunnet få til at lære at observere. Nu mødte jeg stor velvilje fra professor Harzers side, direktøren for Kiels observatorium. Dels observerede jeg sammen med observator, professor Kobold, ved den store Meridiankikkert, den største på jorden ved siden af et søsterinstrument i Sydafrika, dels observerede jeg sammen med en svensk astronom, Dr. Strømgren, som var ansat hos professor Kreutz ved Astronomische Nachrichtens redaktionskontor.

Jeg husker en lille oplevelse, som i grunden i årenes løb medvirkede til at kølne min lyst til at være observerende astronom. Jeg sad en stjerneklar nat ved 2–3 tiden i meridianhuset og hjalp professor Kobold. Han angav tidspunkterne for stjernepassagen og jeg noterede klokkeslettene. Så blev han træt og ville puste ud lidt. Vi så begge op gennem spalten i taget, hvor man så de talrige stjerner funkke i den mørke nat. Så sagde han pludselig: “Eigentlich ein lächerliches Geschäft”. Når jeg tænkte på, at hér sad en mand, som havde opnået alt det jeg længtes efter, kundskaberne, stillingen og et af jordens bedste instrumenter — og så fandt han i grunden arbejdet “ein lächerliches Geschäft”. Jeg begyndte at frygte, at det skulle gå mig ligesådan.

Denne lille hændelse indtraf dog først næste sommer, da jeg atter var i Kiel, denne gang dog kun for at høre på forelæsninger hos Harzer, som var en glimrende teoretiker, og observere med Kobold og Stømgren. Den sidste var gift med en svensk, kvindelig tandlæge, og jeg havde megen glæde af at komme i deres hjem og deltage i de cykelture i omegnen, som de og deres omgangskreds foretog. En af deres bekendte var en svensk skibsbygningsingeniør Svartling. Når han kom på en restaurant, drak han flaskevis af svensk punch, hvilket forfærdede Kiels beboere, som kun kunne tænke sig at drikke ét glas ad gangen.

15.2 Professor Thiele går af

I København skete det nu, at professor Thiele faldt for aldersgrænsen. Flere af mine venner kendte min interesse for astronomi. Adskillige mente, at jeg burde melde mig blandt ansøgerne til professoratet. Zeuthen udtalte sig meget diplomatisk, idet han til en af mine ivrigste venner sagde: “Dr. Heegaard ved sikkert selv bedst, om han er kvalificeret”. Heri havde han ret. Thi selv om jeg ikke havde nogen dårlig position vedrørende teoretiske kundskaber, manglede jeg tilstrækkelig erfaring i observering og manglede totalt videnskabelig publikation. Det faldt mig derfor ikke ind at melde mig blandt ansøgerne. Blandt disse var Dr. Strømgren fra Kiel, uddannet ved Lunds observatorium, endvidere Dr. Burrau og professor Thieles søn, Holger Thiele. Strømgren blev ansat.

16 Sidste år i Vedbæk

I denne tid fik jeg tilknytning til forsikringsvæsenet, idet jeg blev aktuar ved et nyoprettet selskab, kaldet Carentia. Da dette nogle år senere blev opkøbt af et større selskab — en på den tid almindelig begivenhed i forsikringsverdenen — fik jeg til anerkendelse for mit arbejde en sølvkande med inskription.

Dette var i 1907. Nu forløb et par år uden større forandringer i mine forhold. Jeg var i sin tid blevet “faglig medhjælper ved undervisningsinspektionen” under professor Tuxen, til gennemførelse af den nye skolelov. Blandt andet gjaldt det om at få indarbejdet klasseundervisning.

Jeg rejste nok så meget rundt på inspektion ved de “højere alment skoler”, men jeg blev til sidst træt af det og trak mig tilbage fra stillingen. T. Bonnesen, som var blevet bestyrer af Borgerdydskolen på Østerbro, blev min efterfølger.

16.1 Oversættelsen af min disputats

Fra den franske matematikerforening fik jeg gennem Hadamard forespørgsel, om jeg ville give tilladelse til, at min disputats blev oversat til fransk og trykt i foreningens skrifter. Jeg takkede selvfølgelig herfor. Den senere professor Aleksander i Princeton foretog oversættelsen. Dette var, hvad Georg Brandes ville have kaldt “et dementi fra kendsgerningernes vulgære verden” overfor matematikerklubbernes nedsættende omtale.

16.2 IMUK

Jeg var som delegeret i IMUK med ved et indledende møde i Bruxelles, hvor jeg foruden Klein traf englænderen Greenhill. Jeg lærte flere af de delegerede at kende, f.eks. generalsekretæren for IMUK, schweizeren professor Fehr i Genf, russeren Sintzov fra Ukraine og tyskeren Lietzmann fra Göttingen. Jeg udarbejdede en trykt fremstilling af matematikundervisningen i Danmark. Da jeg skulle aflevere den på en kongres, havde kultusministeriet antydnet overfor mig, at jeg skulle få rejsegodtgørelse, men da jeg aldrig hørte noget endeligt herom, gik jeg op i ministeriet og en kontorchef meddelte mig, at ministeren havde givet disse penge til en kusine, som var lærerinde, og nu var der ikke flere disponible midler.

Da den næste kongres skulle afholdes, havde jeg af egne midler afsat penge til rejsen. Kommandør Kiær betragtede det som en selvfølge, at jeg fik en uges orlov fra kadetskolen, men til hans store overraskelse svarede forsvarsministeren, en ven af den fjendtlige matematiske klike, at “en hovedlærer kunne ikke tillades at være så længe væk fra undervisningen”.

16.3 Orientalsk astronomi

Da børnene voksede op blev huset for uroligt for mor. Først flyttede hun til Rungsted, og så ind til “Guldhuset” i Sølvgade, lige overfor Rosenborg have. Ved mine studier af astronomiens historie havde jeg fattet interesse for arkæologernes resultater vedrørende babylonsk astronomi. Jeg lærte mig lidt assyrisk og kileskrift og fik lyst til at studere de astronomiske kileskriftfragmenter fra biblioteket i Ninive, som findes i British Museum. Så inviterede jeg mor med en tur til London. Det har jeg aldrig fortrudt, for hun nød den rejse overordentligt meget. Hun satte sig med et strikketøj i jernbanevognen i København og kørte så i et stræk strikkende til Esbjerg. Her gik vi ombord i en båd, som dampede til England. I London havde jeg megen glæde af biblioteket og samlingen i British Museum. Jeg kom i samtale med bestyreren af kileskriftsamlingen, Mr King, og han førte mig ind i magasinet, hvor jeg fik anledning til at kopiere flere stadig uudgivne lerstumper. Jeg fik lejlighed til at besøge jesuitten, pater Strassmeier, den førende i forskningen af assyrisk astronomi.

Kort efter var der en orientalistkongres i København. Der lærte jeg til min store glæde den lærde jesuit, pater Kugler at kende, Som Strassmeiers efterfølger havde han forfattet et grundlæggende værk om de astronomiske tabeller fra Ninive. Jeg inviterede Kugler sammen med J.L. Heiberg og Franz Bull. Efter kaffen kom Heiberg, den fanatiske kristendomshader, og sagde af sides til mig: “Nu må jeg gå, ellers omvender han mig”.

16.4 Professor Zeuthen går af

Nu oprandt en mærkelig tid. Professor Zeuthens 70-års fødselsdag nærmede sig, og man begyndte fra alle sider at debattere, hvem der skulle være hans efterfølger. Man begyndte at bestorme mig med opfordringer til at melde mig blandt ansøgerne, men jeg følte mig absolut ikke kvalificeret. Mine bedste forberedelsesår var jo forløbet under så stort arbejdspress og uden nogen understøttelse fra Carlsbergfondet, så jeg kun havde en ringe videnskabelig produktion at møde frem med, egentlig kun min disputats og encyklopædiartiklen sammen med Max Dehn. Dertil kom, at jeg havde en vellønnet stilling, ca. 15.000 kr om året, som jeg udfyldte til almindelig anerkendelse, og at jeg i de kredse levede beskyttet mod de fjendtlighedsindedes intriger, når jeg bare forholdt mig rolig. Da alle opfordringer til at søge i et halvt år prellede af, tog mine venner som ved min modstand bare var blevet endnu mere ivrige, fat fra en anden kant. De begyndte at bearbejde min mor. Hun havde selvfølgelig ikke mine forudsætninger for at bedømme min vurdering af mine kvalifikationer. Rektor Hude kom anstigende helt ovre fra Hillerød for at overtale mig. Han forsikrede, at hvis jeg bare indleverede et stykke papir, på hvilket der stod "Jeg ansøger om det ledigblevne professorat i matematik", ville jeg blive udnævnt. Til sidst var presset så stærkt, at jeg gik til Zeuthen og klagede min nød. Han gav mig helt ret i, at jeg følte mig ukvalificeret, men sagde, at jeg alligevel burde indlevere min ansøgning. Han skulle nok sørge for, at jeg ikke blev ansat. Så indleverede jeg en ganske kort ansøgning.

Dermed havde imidlertid universitetsmatematikernes klike fået vand på deres mølle og midler til at forhindre at den polytekniske læreanstalts matematikere trængte ind i det matematiske fakultet ved universitetet. De havde fremskaffet meget rosende udtalelser fra Poincaré, Picard, Klein og Franz Meyer, vistnok også fra Hilbert.

Nu fulgte en række dramatiske begivenheder, som jeg ikke skal omtale her, da jeg ikke havde med dem at gøre og stod helt magtesløs. Resultatet blev, at jeg blev udnævnt i februar 1910.

Udnævnelsen vakte glæde hos mange. Da jeg kom ud til ældste klasse på officerskolen, havde eleverne i en stor sal, jeg skulle gå igennem, af alle de små tegneborde bygget en veritabel æresport efter mønster af Titusbuen i Rom.

17 Professor ved Københavns Universitet

Nu fulgte en meget vanskelig tid for mig. Professorgagen var med fradrag af bidraget til pensionskassen kun 3.000 kr. Jeg havde kone og 6 børn, var uden nævneværdig formue og vant til en årsindtægt på 15.000 kr. Jeg gav afkald på forskelligt, bl.a. hærens officerskole, hvor min fordums elev fra Metropolitanskolen, Dr. Carl Hansen, blev lærer. Fra kadetskolen havde jeg da en indtægt på 5.000 kr. Jeg kunne derfor klare mig, men arbejdspresset var alligevel så stort, at det var vanskeligt at få tid til selvstændig videnskabelig produktion. Mine bedste ungdomsår var jo gået tabt. Min øvelse i undervisning gjorde dog, at jeg kunne passe mine forelæsninger til tilhørernes tilfredshed. Men på mange måder generedes jeg af den anden matematikerklike, som også havde forbundsfæller i fakultetet.

17.1 1.ste Nordiske Matematikerkongres

I disse syv år oplevede jeg dog forskelligt, som ikke havde forbindelse med disse pinagtige forhold. Straks efter min ansættelse, hørte jeg fra Mittag-Leffler, at der var ønske om at få skandinaviske matematikerkongresser i gang. Efter bruddet mellem Norge og Sverige i 1905 havde sådanne kongresser været umuligt at få foranstaltet. Det lykkedes mig virkelig at få skaffet penge til en sådan kongres i København. Et lille komisk intermezzo hang sammen med Mittag-Lefflers store ordenshunger. Han

antydede i breve, at kongressens lykkelige forløb ville være afhængigt af, at han fik Storkorset af Dannebrog. Jeg fik virkelig ordenskapitlet til at gå med herpå, men ved den obligate forespørgsel i Sverige fik man det svar fra Mittag-Lefflers politiske modstander, minister Staaf, at “den nar måtte man ikke give Storkorset”. Nu var gode råd dyre. Man søgte da hen til den sædvanlige løsning: Fortjenstmedaljen i guld, men for at strø sukker på: “med krone”. Kun Nansen havde denne udmærkelse. Efter Mittag-Lefflers ankomst kørte jeg selv med ham i drosche op til Amalienborg og ventede i droschen mens han var i audiens hos kongen. Da han kom ud med guldmedaljen på sit frakkeopslag, knipsede han ærgerligt til den, idet han sagde: “Latterlig lille tingest”.

En lille episode indtraf da tyskeren professor Study ville deltage, men blev afvist af den for ivrige præsident, professor Niels Nielsen. Det fik senere et efterspil da professor Juel og jeg var til kongres i Karlsruhe. Da forlangte Study, at vi som danskere skulle ekskluderes af den tyske matematikerforening. Professor Engel fik dog beroliget overbevist ham om vor uskyld.

Kongressen forløb iøvrigt meget vellykket. Dr. Carl Hansen, som var søn af en restauratør, stod for spisearrangementet. Han havde tilbragt en længere forberedelsestid med at rejse rundt og “prøvespise” hotellernes banketmiddage.

17.2 Kongressen i Königsberg

I sommeren 1910 var jeg i Königsberg til kongressen for tyske læger og naturforskere. Albert Høsts bror, som var i direktionen for “Forenede”, havde skaffet mig plads ombord på en fragtdamper til Königsberg, som eneste passager. Ud for den tyske kyst hørte jeg pludselig råbet: “Brand, brand”, og jeg så et rødtligt flammeskær komme op fra lugen ned til maskinen. Det var noget tvist, der var gået ild i, og det var slukket på et par minutter. Men disse var dog lange nok til at jeg kunne føle, hvad “Brand ombord” betyder.

Jeg havde en samtale med . . .

HER MANGLER NOGET FRA SIDE 98A

På vejen passerede vi Schweiz. I Lu?? ved Genf besøgte vi Jaccottet, som havde en så fortrinlig vinkælder, at vi nær var gået under bordet. Vi var med Jaccottet ved en ruin oppe i fjeldene, Tour de Grouze. Det var et hult tårn med en stige med jertrin inde i det hule område. Med mas fik vi Magdalene op ad trinene, men større mas var det at få hende ned igen.

Derefter tog vi op til Zermatt, hvor vi traf pater Kugler, som i sommertiden var præst dér. Da Magdalene blev dårlig af at opholde sig i bjergene, gik jeg alene oppe på Gorner Grat, hvorfra man havde en pragtfuld udsigt over til Zermatts stolte fjeldspids. Tilbageturen gik med tovbane. Så næste dag tog vi ned til Brieg. Om morgenen havde det været -20°C og nede i Brieg var det 20°C . Dette udløste sig i et voldsomt tordenvejr, som vi kunne beundre nede fra Posletten, efter at vi var kommet gennem Simplontunnellen.

Ankomsten til Milano traf vi Jaccottet igen. Vi kendte også den svenske repræsentant Helge von Koch og hans frue, og den norske rektor Alfsen samt professor Timerding.

HER MANGLER IGEN NOGET FRA SIDE 98A

Kongressen havde arrangeret en vellykket tur til Boromeeringer(?) Slot på Isola Bella i Comosøen. Mens vi beundrede mosaikgulvene, hørte vi en larm, som stadig kom nærmere. Det var den unge stamherre, som kom susende over mosaikgulvene på rulleskøjter. Et billede på den kommende tids mangel på pietet overfor tradition!

Vi var også en tur med tovbane til en banket på Motterone, hvor vi nød herlig Chateau d'Yquem.

På kongressen havde vi mødt professor Timerding og hans frue. Den første havde hjulpet mig med gennemsyn af det tyske sprog i min fremstilling af matematikundervisningen i Danmark. Da han ikke kunne rejse lige hjem, lovede vi at rejse sammen et stykke med hans frue. Da vi om aftenen kom til et hotel i Zürich, førte portieren os ind i et værelse med tre senge, en situation som var så komisk, at selv den dydsirede fru Timerding måtte le.

17.3 Fiskeløs

I sommeren 1913 var jeg først på besøg hos Max Dehn i hans hytte ved Fiskeløs i Telemarken. Dehn havde købt et meget ensomt gebet højt på fjeldet og ladet bygge en lille hytte der. Man tog over Skien og kanalen til Bandaksvandet, derfra over Veum ind til Fyresdal og endelig fra søen en spadseretur på 6 timer ind til hytten. Vi fik den nødvendige proviant bragt op på bærehest en gang om ugen. Iøvrigt fangede vi mange fisk. Vi havde stærke konkurrenter til fiskene i et odderpar. Hver aften kunne vi i den spejlblanke lille søs overflade se kølvandet efter deres snuder. Da dansede Dehn som en vild indianer på bredden og kastede med sten efter dem.

Dehn havde sagt, at jeg måske ville finde sengelejet lidt ubekvem, da det kun hvilede på høvlspåner. Men det viste sig, at disse høvlspåner var rigeligt blandet med store træklodser. Det var særlig slemt, efter at jeg en dag havde foretaget en opmåling og kortlægning af omegnen. Det var vældig varmt og jeg havde smidt alt tøj undtagen bukserne. Da opdagede jeg, for sent, at snesevis af myg havde slået sig ned på min ryg. Efter at have revideret høvlspånerne gik det dog an.

Vi var en lang tur ad "bispervejen" ned til Valle i "Sætersdalen". Da vi i skumringen nærmede os hotellet, udbrød værtinden, som stod udenfor døren: "Næh, der kommer Holger Drachmann". Det var iøvrigt en forveksling, som jeg undertiden oplevede, fremkaldt af min højde, min h????, min store filthat og mit skæg.

Jeg har et hæfte med fotografier, som Dehn tog af mit ophold på Fiskeløs.

17.4 2.den Skandinaviske Kongres

Fra Fiskeløs rejste jeg over Dalen til Hardanger Fjord, hvor jeg mødte Steffensen, som kom fra Island. Derefter rejste vi sammen til Kristiania, hvor den anden skandinaviske kongres skulle afholdes. Da vi kom ind til portieren på Grand, spurgte Steffensen, om Niels Nielsen var kommet. "Er det ham?", spurgte portieren og førte sin højre pegefingertod ned et stykke fra venstre kind, så horisontalt til højre og så lodret op til højre kind, "Javel", sagde Steffensen og var beroliget ved denne hentydning til Niels Nielsens store skæg.

Jeg holdt et foredrag over Taites Grafer. En aften var vi til gallaforestilling i Nationalteatret og så Bjørnsons "Geografi og Kærlighed". Jeg havde netop med interesse læst en amerikansk afhandling af en matematiker Osvald Veblen. Jeg sad ved siden af Størmer og spurgte ham, om han vidste, hvor i verden Veblen var. "Han sidder lige bag ved dig", svarede han til min store overraskelse. Jeg vendte mig om, og begyndelsen på et langt venskab var gjort.

17.5 “Hvalen”s togt til Horten

Næste sommer, 1914, tog jeg mod en indbydelse til at deltage i en kommission, som skulle sejle på en prøvetur til Horten. Det var opfinderen, ingeniør Vogt, som havde fået løfte om en større pengesum af marineministeriet første gang et skib med hans erstatning af skibsskruer, de såkaldte pendulpropeller, anløb en udenlandsk havn. Nu ville Vogt demonstrere skonnerten “Hvalen” for sejlsportsmændene, som var forsamlet til Europauge i Horten. Skibet blev ført af kommandør Kofoed-Hansen. Foruden Vogt var professor Carl Hansen med, og en frimurerven, overretssagfører Steen-Møller samt nogle af mine tidligere elever på ingeniørskolen. Jeg foretog en del målinger, som jeg udnyttede til en tænkt konstruktion af en vrikkeåre. Men jeg har aldrig kunnet få nogen interesseret i at forsøge at lave denne. Nærmere detaljer fra denne vellykkede tur kan findes i den humoristiske logbog, som jeg forfattede. Vi sejlede hjem langs Jyllands østkyst, besøgte Skagen og Grenå. Under en storm pillede kommandøren Vogts mærkelige sejlkonstruktion ned, til stor fornærmelse for opfinderen. Da vi om natten passede østpå, nord for Storebælt, havde kommandøren set mystiske morsesignaler, som gjorde ham meget urolig. Ankommet til Helsingør næste morgen styrtede han op til telegrafstationen. Det viste sig, at den første verdenskrig var brudt ud og kommandøren måtte skyndsomt tage med jernbanen til København, for at overtage kommandoen af et af krigsskibene.

17.6 Petersborgvej

I 1914 måtte vi flytte fra Sortedamsdosseringen, fordi huset blev solgt og skulle omindrettes. Vi lejede en hyggelig villa på Petersborgvej lige ved Rosenvænget. Der var en gammel have med store træer, men med høje kaserner på den ene side. På bagsiden var et bageri. Fra dette kom engang, da bageriet en tid lang under verdenskrigen måtte lukke, tusindvis af kakerlakker marcherende i regelrette geledder.

I disse år virkede jeg som officiel opponert ved forskellige doktordisputater: ved Niels Bohrs, ved Nørlunds, ved Steffensens og ved geodæten kaptajn Buchwalds.

17.7 “Stjerneverdenen”

En dag traf jeg en bekendt, som gratulerede mig med, at min “Populær Astronomi” i Frem var kommet i nyt oplag. Den havde været udsolgt en tid, men var igen til at købe. Men han kritiserede, at når jeg nu havde en sådan indtægt fra den, var det galt, at jeg ikke bragte den nu noget forældede fremstilling ajour. Jeg måtte da meddele ham, at bogen var stereotyperet, og at jeg ikke havde nogen indtægt fra nyoptryk.

Jeg forespurgte dog hos Gyldendal, om der ikke var mulighed for en revision. Men jeg fik det svar af Hegel, at man stadig solgte godt af den, så der var ingen grund til det.

Kort tid efter spurgte Gad mig, om jeg ville skrive en ny populær astronomi. Det var på meget favorable vilkår, og jeg slog med glæde straks til. Således opstod min bog “Stjerneverdenen. Verdensbilledet gennem tiderne”. Da Hegel ca 14 dage senere atter ringede op og erklærede, at han havde skiftet mening, kunne jeg kun svare, at jeg nu havde arrangeret mig på anden vis.

17.8 Åges død

Her på Petersborgvej havde vi den sorg at miste vores lille Åge. Han fik meningitis cerebros spinalis og kom ud på Øresundshospitalet. Da jeg en dag kom derud hørte jeg på gangen udenfor den åbentstående dør til hans værelse, at han lå og bad Fadervor. Da jeg kom ind, var han uden bevidsthed og kom ikke siden til den. Dette gjorde et voldsomt indtryk på mig; jeg måtte finde min skolekatekismus frem for at lære Fadervor igen.

Nogle dage efter blev der ringet til Magdalene og mig, at nu nærmede afslutningen sig. Da vi kom ud til sygeværelset, stod en sygeplejerske med telefon for øret, i forbindelse med et stetoskop. Noget som en grå skygge fór over hans ansigt og sygeplejersken sagde: "Nu standsede hans hjerte". Da foldede jeg stille mine hænder og bad Fadervor. Det var afslutningen på en lang hovmodighedskamp. Jeg havde måttet opgive kampen mod Gud. Men som en belønning blev der mig umiddelbart efter givet den faste tro, at lille Åges ånd levede videre og var i gode hænder.

Magdalene havde længe været sygelig. Men dette dødsfald tog hendes sidste kræfter. Hun fik blindtarmsbetændelse og lå og svævede mellem liv og død. Ved dr. Kochs omhyggelige pleje kom hun dog over det. Åge blev begravet på min bedstefar Fensmarks gravsted i Farum, som jeg havde fornyet for 100 år. Magdalene kunne jo desværre ikke være til stede ved begravelsen.

17.9 Børnene

Thalia og Louise gik nu i komtesse Moltkes pigeskole. I Vedbæk havde de gået i skole, først hjemme hos frøken Rohrlapper, så i Thorngrens kostskole i Nærum. Louise havde først lært at spille klaver hos frøken Rohrlapper, senere hos Augusta Eschricht. Thalia spillede hos frøken Kuhmann i nærheden af Rungsted, senere violin hos en frøken Philip og til sidst klaver hos Augusta. Det var en stor dag, da jeg første gang hørte dem spille Schumanns militærmarch firhændigt.

Thalia havde et medfødt stort talent for at tegne. Fik hun et stykke papir og en blyant i hånden, var papiret snart fyldt med tegninger. Hun var også begyndt at male på egen hånd. Hun havde blandt andet malet en lille skitse af Åge, sovende i en lænestol. Nu satte vi hende ind i "Industriskolen for Kvinder", som havde et tegnekursus. Her blev hun veninde med en ung norsk pige, Gunvor Rusten. Hendes far var skibsreder i Bergen og havde stor indtægt af malmeksporten til Tyskland. Næste år kom Gunvor Rusten til at bo hos os. Senere kom Thalia ind på Kunstakademiet i København, væsentligst på grund af det lille maleri af Åge.

Da Gunvor Rusten rejste, kom en ung, forældreløs juridisk student fra Kolding, Poul Madvig, til at bo hos os. Han blev næsten vores adoptiv søn. Han havde to venner fra Kolding. Den ene hed Sven Brun, han var søn af rektoren i Kolding. Den anden havde ved navneforandring fået navnet Heno, fordi faderen var fra He og moderen fra No. Alle disse unge havde megen fornøjelse af en kammeratskabsklub, som de havde dannet. Den kaldtes HP, hvilket kunne udlægges som "hænger på den" eller "Halepude". De havde lavet en amatørkomedie, som under stor tilslutning blev opført i vores dagligstue, som jeg ved hjælp af maskinpapir havde omdannet til en teatersal.

Lorenz gik oprindeligt i Rungsted kostskole, men efter opholdet på Refsnæs kom han efter eget ønske til min fætter Peter la Cour, som var ingeniør i Canada. Da den store arbejdsløshed som følge af verdenskrigen brød ud i 1914, kom han hjem igen og kom i den højere almenskole i Helsingør, hvor Krüger ...

HER MANGLER SIDE 103-4

... hun: "Hvad ville far mon have sagt til dette?". I det samme ringede telefonen. En stemme sagde: "Dette er pastor Dalhoff. Jeg kommer fra et besøg i Norge hos min svigersøn, professor Guldberg. Han har bedt mig spørge, om De ville tage imod en udnævnelse, hvis De bliver kaldet til professor ved universitetet i Kristiania". Pastor Dalhoff var den præst, min far talte med ved sin omvendelse til bekendende kristen. Dette virkede derfor som svar på mors spørgsmål, som en hilsen fra min far.

18 Professor ved Kristiania Universitet

Der kom nu en brevveksling i gang. Professor Størmer kom til København for at holde foredrag i Astronomisk Selskab om nordlyset. Så godt forstod nordmændene at tie, at ingen i København anede noget, før udnævnelsen til professor i matematik med særlig pligt til at forelæse i geometri forelå. Det var et nyoprettet professorat, til hvilket ingen kvalificeret havde meldt sig. Gagen var 10.000 kr, stadig på den tid højere end det normale. Desuden fik jeg 2.000 kr i flyttegodtgørelse.

19 Den gamle danske omgangskreds

Hvert bosted giver sin omgangskreds, og overflytningen til Norge gav mig ikke alene en helt ny, men afsluttede også i det væsentlige den gamle danske. Her bestod den hovedsagelig af en række ældre matematikere.

Chr. Juel, som havde været student sammen med Eigil Schmidt, havde jeg haft meget at gøre med. Han havde været redaktør af "Matematisk Tidsskrift", en stilling jeg havde overtaget efter ham et par år før min overflytning til Norge. Jeg var hans censor i mange år på Polyteknisk Lærestanstalt i Rationel Mekanik og matematikpensum for kemikere.

Så var der Zeuthens to ældste elever, forsikringsmatematikeren J.P. Gram og Herman Valentiner. Særlig med den sidstnævnte havde jeg megen omgang og efter hans død med hans kone, f. Nannestad. Hendes far havde været godsbestyrer for den Scheel-Plessen, hvis legat jeg havde nydt godt af som student. Valentiner havde en datter, som var god til fransk. Hun læste dette sprog med Thalia. Han havde også en bror vi kendte. Han var lektor i matematik på Metropolitanskolen.

Min forgænger på kadetskolen, Dr. Chr. Crone, var altid ligesom Valentiner meget elskværdig mod mig. Han stod udenfor klikkerne, som de yngre havde dannet.

Først efter at jeg var kommet til Norge kom Jakob Nielsen til København som Juels efterfølger. Han var topolog og elev af Dehn. Han har været mig en trofast ven gennem mange år.

Man rejser jo ikke lige så let fra et land til et andet som man skifter frakke, men forholdene var sådanne, at jeg følte forandringen som en nyfødsel, og derfor har jeg været fyldt af en taknemmelighedsfølelse overfor Norge, som om jeg var født i landet.

Skønt jeg ikke er begejstret for ordensvæsenet, glædede jeg mig over, at jeg som anerkendelse af mit 20-årige arbejde ved Kadetskolen blev udnævnt til R. af D. [Ridder af Dannebrog?].

19.1 Til Kristiania

Jeg måtte først selv rejse op til Kristiania for at forberede flytningen. Jeg rejste i de første dage af januar 1918. Det var et forrygende blæsevejr med sjasket, snavset føre, da jeg gik til Østerbro station om aftenen, men dejlig stille, hvid sne da jeg vågnede i Øxnared i Sverige for at drikke morgenkaffe.

Om aftenen hentede Størmer mig på banegården i en flot ekvipage, og vi rullede i snevejret til kaptajn Bull-Bergs bolig, hvor jeg skulle bo de første måneder. Mine nye kolleger, særlig Guldberg og Størmer, modtog mig med den største venlighed og gæstfrihed. Desuden blev jeg af den gamle fængselspræst Bugge, som jeg havde lært at kende da han i Frimurerlogen i København havde holdt et foredrag, indført i "Den norske store landsloge". Det varede ikke længe før jeg blev overflyttet fra min moderloge "Christian" til logen "St. Olaf til den hvide leopard", den ældste loge i Norge. Her blev jeg snart Bugges efterfølger som taler. Jeg fik mange meget gode venner i logen.

19.2 Domkirkestriden

Således slog jeg hurtigt rod og følte mig meget lykkelig. Et spørgsmål, som dengang satte sindene i stærk bevægelse, var restaureringen af Trondhjems Domkirke. Som jeg allerede har nævnt, havde jeg i København skrevet en artikel om Macody Lunds geometriske system. Det var det første velvillige indlæg, og havde derfor vakt opsigt her i Norge. Nu hilste arkitekt Sinding Larsen og Macody Lund mig velkommen med begejstring. I min tiltrædelsesforelæsning kom jeg lidt ind på spørgsmålet.

19.3 Flytter til Ljan

Familien Guldberg havde imidlertid opsporet, at der om nogle måneder ville blive en lejlighed ledig på anden etage i departementchef Øyens villa på Ljan. Jeg kunne ovenikøbet straks flytte ud i et enkelt værelse.

19.4 Flytning

Da rejste jeg ned til København og fik alt ordnet til flytningen. Jeg ansøgte om at få lov til at tage det brændsel, jeg havde liggende der med, men fik afslag. Så tjente jeg mange penge ved at sælge det. Jeg måtte også sælge mange af bøgerne i mit dengang store bibliotek. Vi havde toldere i huset, som vågede over, at ingen forbudte sager smugledes ud, og endelig trillede flyttevognen afsted. Langt om længe nåede den Ljan, forsynet med en dansk, en svensk og en norsk hængelås. Alt var kommet godt frem, med undtagelse af den store skibskikkert, som desværre var stjålet.

Magdalene og jeg kom velbeholdne til Ljan. Magdalenes sengetøj var ikke kommet den første nat. Heldigvis fandt hun i en kasse en lammeskindspels, som hun hyllede sig ind i. Hun blev meget forskrækket næste morgen, da det ringede, fordi hun troede det var flyttefolk, som kom for at hente pelsen. Men det var heldigvis bare fru Øyen, som bragte os morgenkaffe.

Børnene blev foreløbig anbragt rundt omkring hos slægt og venner, da møblerne endnu ikke var ankommet. Men efterhånden samledes alle. For Magdalene og mig var de første dage vanskelige, fordi vi ankom i påsken og rationeringskontorerne var lukkede i helligdagene, så vi ikke kunne få vore rationeringskort. Krigstiden var i det hele taget vanskelig for Magdalene, da man i butikkerne sagde: "Vi tager ikke mod nye kunder". En tid lang måtte vi sende de to små drenge, Henrik og Lillebror, ned til Danmark. De var på Skovsgård og næste år hos Poul Madvig, som var blevet landsretssagfører i Toflund.

Louise var kommet ind på Musikonservatoriet i København og boede hos min mor, som var flyttet hen i Naboløs, hvor hun boede i et gammelt hus, som en frøken Melchior havde testamenteret til bolig for embedsmænds enker.

19.5 Nye bekendte

Efterhånden fæstnede vor omgangskreds sig på det nye sted. På Ljan var det især forsikringsmanden, den senere professor Palmstrøm med børn jævnaldrende med vore egne, som vi omgikkes. Også redaktør Thorstein Diesen og rigsdagsstenograf Paulsen, som jeg havde truffet i Frimurerlogen. Jeg talte hver dag med dem alle, når jeg i jernbanetoget rejste til eller fra Kristiania.

Af kollegerne var det i begyndelsen fruden Guldberg og Størmer professorerne Sylow, Thue og den kvindelige professor i zoologi Kirstine Bonnevie, som jeg omgikkes. Nogen tid senere sluttede Palmstrøms efterfølger som aktuarprofessor, Birger Meidell og professor Schrøter sig hertil efter deres

ansættelser ved universitetet. Professor Schröter kom jeg iøvrigt sammen med allerede fra begyndelsen mens han var observator. Desuden sluttede jeg et nært venskab med professor i statsøkonomi, Oscar Jæger.

I Frimurerlogen lærte jeg en mængde mennesker at kende. Særligt sluttede jeg mig til professor Meidells bror Sigurd Segelcke Meidell, til fængselspræst, dr. theol. Bugge og hans søn Anders, senere professor i kunsthistorie, samt som nævnt til redaktør Thorstein Diesen ved Aftenposten, og hans tvillingebror, som var præst i Kristiania. Jeg nød imidlertid i jernbanen hjemad at give Thorstein Diesen idéen til en af hans kammerartikler??. Han døde ret pludseligt af et hjerteslag. De sidste ord jeg hørte fra ham var, da jeg så ham stå nede på perronen på Ljan, og et tog, som lige var kommet fra Kristiania, med det samme skulle vende. Jeg spurgte ham da: "Går du, eller kommer du?" "Jeg går", sagde han. Få timer efter indtraf hans død.

Segelcke-Meidell beskyttede mig i en karakteristisk episode, da min bog "Stjerneverdenen"

HER MANGLER SIDE 109

I Frimurerlogen var bibliotekaren den danskfødte revisor Lehmann. Han havde store frimurerhistoriske kundskaber, og jeg havde megen fornøjelse af at tale med ham. Da han faldt for aldersgrænsen, fik jeg den opgave at reorganisere biblioteksvæsenet. Jeg blev udnævnt til overbibliotekar og fik til sidst 10. grad. 11. grad ønskede jeg ikke at modtage.

19.6 Censorrejser til København

Jeg havde i sin tid været censor i København, både ved skoleembedseksamen på universitetet og ved eksamen i mekanik, hos professor Juel, på Polyteknisk Lærestanstalt. Det første bortfaldt ved min ansættelse som professor i København, men den sidste stilling beholdt jeg, selv efter at jeg var kommet til Kristiania. Jeg fik da anledning til hver sommer at komme ned at besøge min mor. Så længe hun blev i København boede jeg da hos hende i Naboløs. I flere år boede jeg hos Olaf Trier, som var blevet graver ved Mosaik Kirkegård. Senere boede jeg på Missionshotellet i Løngangsstræde.

Efter at Juel var faldet for aldersgrænsen, fik professor Jakob Nielsen hans undervisning i rationel mekanik. Disse rejser til København fortsatte jeg med indtil jeg i 1934 blev syg og lå på Rigshospitalet med Basedow. Jeg benyttede lejligheden til at fortsætte mine slægtsstudier på arkiverne. Resultaterne delte jeg med min fætter Anker Heegaard, som boede i en villa, han ejede på Grundtvigsvej.

19.7 Sophus Lies Samlede Afhandlinger

Jeg havde fået en opfordring til at deltage i udgivelsen af "Sophus Lies Samlede Afhandlinger" på Teubners forlag. Allerede før verdenskrigen havde en sådan udgave i 6 bind været planlagt, samt et syvende bind med "Nachlass".

Nu da den første verdenskrig var slut, tog man sagen op på ny. Professor Engel havde allerede det meste af manuskriptet i orden; de fleste af noterne havde han udarbejdet, kun et par til de geometriske afhandlinger, særlig den første, vanskeligt tilgængelige, havde han som ikke-geometer ikke beskæftiget sig med. Det norske forskningsfond lovede at give den nødvendige betydelige, pekuniære støtte, men da måtte en nordmand træde ind som medudgiver. Jeg var i og for sig ikke særlig begejstret ved tanken. Arbejdet ville tage mig lang tid, da jeg ikke tidligere havde givet mig specielt af med Sophus Lies arbejder, og jeg ville derved blive hindret i min plan om at genoptage undersøgelserne fra min

disputats. Men da fremkomsten af udgaven på denne måde blev afhængig af min tilslutning, følte jeg mig som professor i geometri, netop i den fagkreds Sophus Lie havde virket i, moralsk forpligtet til at gå ind for udgivelsen. Jeg besøgte flere gange professor Engel i Giessen, en gang med Magdalene, og professor Engel med sin kone var en måned på besøg hos os på Ljan.

19.8 Folkeakademiet

Observator Schröter, som på den tid var formand i Kristiania Folkeakademi, fik mig til at holde populærastronomiske foredrag der. Selv om jeg ikke havde fået mit livs inderste ønske, at blive astronom, opfyldt, så var det dog en tilfredsstillelse for mig at holde populære foredrag over dette emne. Dette førte nu efterhånden til, at jeg blev formand i Kristiania Folkeakademi, og at jeg kom til at foretage mange og lange rejser som foredragsholder i provinsen.

19.9 Rejse til Kautokeino

Den mest interessante af disse rejser var den som førte mig til Kautokeino i Nordnorge. Jeg har beskrevet denne rejse i breve til rektor Hude, trykt i Frederiksborg Amtstidende, så her skal jeg kun omtale den i korthed.

Statsråd Løvland havde fået så mange klager fra Nordnorge om, at man i Kristiania forsømte denne landsdel, at han lod forespørge, om jeg ville foretage en foredragsrejse derop, uden andet honorar end tjenestefrihed, rejse og diæt. Jeg rejste da op gennem Guldalen til Trondhjem, derfra videre med hurtigruten til Hammerfest, mens jeg stadig holdt foredrag undervejs. Fra Hammerfest gik turen med båd ind til Bosekopp og derfra med slæde op til Gorgia ved randen af den sneklædte højslette Beskades. Det var i sneløsningens tid og lige ved Gorgoa væltede slæden og jeg faldt i et vandhul, hvor jeg sad i isvand til halsen. Heldigvis var vi lige ved Gorgia, hvor jeg klædte mig af og lå nøgen i sengen til tøjet var blevet tørt ved ovnen.

I Gorgia ventede en lappe-raide mig. Raiden bestod af en halv snes rener, spændt for pulke og en slæde, som jeg skulle ligge i. De var bundet sammen i en lang række, så hver ren var bundet til en ring bag i pulken foran.

Vi overnattede i to af statens hytter undervejs. Jeg vovede ikke at lægge mig i sengen af frygt for utøj, men sov på gulvet i min "pesk" [rensdyrskindskofte]. Jeg var nemlig i Hammerfest blevet udstyret med lappedragt. Jeg fik iøvrigt noget udslæt i panden, sikkert smitte fra lappedhuen. Flere somre efter kom det frem igen, når det blev varmt. Min familie kaldte det "finnefnat".

Det vakte stor opsigt, at jeg gik over Beskades i lavsko. Jeg fik imidlertid ved den første hytte købt finnesko, såkaldte "skaller" [lappiske sko med sål af rensdyrpandehud], som fyldt med "senegræs" var meget behagelige. Men da der ikke var snørebånd at få, bandt jeg dem til benene med lommetørklæder. Disse vakte stor opsigt ved den næste hytte, hvor jeg imidlertid fik købt nogle nydelige, vævede "skallebånd".

Da vi om aftenen kom til den næste hytte, fandt vi en lensmand og betjent, som lå og sov på gulvet ved siden af en mand med håndjern. Det var en finne fra Sverige, som var listet ind over grænsen, og nu skulle transporteres ud igen. Næste nat var han, efter hvad jeg senere hørte, forduftet gennem et hul i arrestens mur.

Engang passerede vi en strækning, hvor der stod en mængde stive pinde, omtrent 1/2 meter høje. Jeg fik at vide, at det var Europas nordligste skov.

Den lap, som kørte i den forreste pulk, "vappus" [vejviser] kaldtes han, kom altid når vi holdt rast, hen og sagde noget, som jeg forsøgte at svare på. Da vi kom til Kautokeino, styrtede han ind til landhandleren og sagde: "Morsomste mand truffet. Forstod ikke en ord, hva'n sagde".

Næste dag var Påskesøndag. Det var en anstrengende dag for sognepræst Schmidt, da de fleste af årets kirkelige handlinger var koncentreret på denne dag, hvor lapperne fra et stort område havde forsamlet sig. Der var bryllup, barnedåb og begravelsestaler. Det var et malerisk syn at se de mange lapper iført deres farvestrålende sjaler, sidde omkring på kirkegulvet. Mærkeligt, at lapperne ikke har fået en maler i stil med Exner på Fanø.

Kautokeino var forbundet med Hammerfest med en telefonledning. Når man havde ringet op, hørte man i begyndelsen ganske tydeligt, men så lagde der sig ligesom vat over lyden. Så havde alle de mellemliggende nysgerrige telefoncentraler taget deres telefoner for at lytte. Der var netop stor ophidselse over, at en afholdsmand på denne måde havde hørt landhandleren i Kautokeino sige: "Tak for apparatet", hvilket straks blev udlagt som at han havde fået et apparat til hjemmebrænding.

Sognepræst Schmidt klagede over, hvor vanskeligt det var at få et grundlag for norsk livsopfattelse hos lapperne. De almindeligste forbrydelser var rentyveri, og da var det lige så godt som et rejsestipendium at blive indkaldt som vidne til Hammerfest. Og de lapper, som havde udsønt deres straffe i statsfængselet i Trondheim, "seminariet" kaldtes det, blev store mænd, når de kom hjem. Disse såkaldte "seminarister" havde lært både at male og snedkerere.

Mit foredrag blev oversat sætning for sætning til lappisk af landhandleren, som fungerede som tolk. Da jeg spurgte sognepræsten om, hvorledes oversættelsen havde været, svarede han: "Åh, temmelig fri". Da jeg f.eks. efter 1/2 times forløb fandt det trættende med denne oversættelse, sagde jeg: "Nu kan lapperne gå. Jeg fortsætter på norsk for nordmændene." Lapperne rejste sig da, men faldt straks ned igen. Ordene var blevet oversat således: "Hvad er det for et spektakel, I laver? Sæt jer ned."

Afrejsens time var kommet. Ved en ængstelig telefonopringning fra Hammerfest var der blevet spurgt, om jeg var nået frem til Kautokeino, og man kunne svare, at jeg var ved at rejse hjem igen. På hjemturen havde jeg et lille eventyr. Det blæste om aftenen op til en vældig snestorm, og vappusen mistede "vejen", som var afmærket med varder. Han kom hen til mig og sagde, "hvor er nord", hvilket jeg selvfølgelig i snetykningen ikke kunne sige ham. Men ved hjælp af vindretningen kunne jeg sige, i hvilken retning varden måtte ligge. Efter nogen søgen fandt vi virkelig også en varde, men vi var kørt sådan rundt, at vi uden at mærke det, var kommet over vejen og tilbage igen. Vi ville derfor sikkert have været på vej tilbage til Kautokeino hvis ikke varderne havde været forsynet med et horisontalt bræt tilspidset i retning af Bosekopp.

19.10 Dyrtidskomitéen

Det var meget vanskelige tider for studenterne, både med bolig og dyrtid. Kristine Bonnevie havde sammen med advokat Henning Bødker fået dannet en *dyrtidskomité* med statsstøtte. De havde fået indrettet kontor på universitetet til udlevering af rabatkort til spisestederne og til boliganvisning. Men nu var Kristine Bonnevie kørt træt og opfordrede mig indtrængende til at gå ind i hendes sted. Jeg kom med friske kræfter, og det lykkedes mig virkelig at få blæst liv i institutionen. Jeg kom til at sortere direkte under minister Løvland, hvilket ved flere lejligheder gav mig en stor aktionskraft. Jeg lejede et hus på Inkognitovejen og en del lokaler på museerne på Tøyen. Mens den tidligere indrettede beliggenhed på øverste etage af universitetsbygningen kaldtes "Hotel Babylon", fik de sidste nu navnet "Hotel Ninive". Der er stadig rester af dette på øverste etage af "Botanisk Museum". Senge lånte jeg på "Fæstningen". Det var gamle jernsenge anskaffet til et påtænkt frivilligkorps i 1864.

Min beslaglæggelse af lokaler var ikke sket uden sammenstød dels med boliginteresserede departementsfolk, dels med professor Victor Goldschmidt. Men Løvland gav mig en kraftig støtte.

Med min erfaring fra dansk presse fik jeg en uge igennem avisen til at skrive om bolignøden, så statsråd Løvland til sidst var ganske mør. For at skaffe flere boliger, drog Løvland og jeg en dag op på Holmenkollen, hvor vi besøgte flere nybyggede villaer. Vi lejede en af disse. På nedturen standsede

Løvland pludselig og så med et dybt suk ud over Oslo. Han havde et par dage før haft et uheld, som han åbenbart tog sig nær. Som vikarierende statsråd havde han underskrevet “lommelærkeloven”, men havde et par dage efter ved en fest hos skolefolk udbragt en skål i perlende whiskey. Et asen af en journalist havde øjeblikkelig bragt dette til torvs i et boulevardblad med billede af statsråden med hævet glas. Nu rakte han en vældig lab fladt op i luften og sagde: “Gid jeg havde alle Norges journalister her i denne hånd, så ville jeg gøre sådan”. Og med et vældigt klask smækkede han den anden flade hånd mod den første. Dette klask syntes at have trøstet ham noget. Nu spadserede vi nedover, idet han underholdt sig med mig om danske skole- og politiske forhold. Antagelig vidste han noget om et stort murhus, som

HER MANGLER SIDE 118

København havde været mig en nyttig forskole, så denne periode af min universitetsvirksomhed kan jeg tænke tilbage på med tilfredshed.

Der var en række netop færdigeksaminerede realkandidater. Almar Næss satte jeg ind på studiet af vektorregning og dens moderne fortsættelse, tensorregning. Det satte senere frugt i hans doktordisputats. Det samme var tilfældet med Thalberg, som fik impulsen til sine undersøgelser af algebraiske kurver fra besvarelsen af en prisopgave, jeg havde stillet. Nagell talte jeg ofte med, men han var en udpræget talteoretiker, så geometri havde han ikke megen interesse for. Den senere rektor Selberg tog meget sent sin magisterkonferens hos mig. Han var meget interesseret i pædagogiske spørgsmål, men boede jo ikke i Oslo, så vi havde kun ringe anledning til forhandling.

Blandt de første studenter husker jeg især Ingebrigt Johansson, min senere efterfølger som professor, endvidere Kay Piene, Øystein Ore, hvis fremragende evner jeg snart opdagede, og Knut Alfsen, som havde udpræget gode evner for ren, syntetisk geometri. Hans far, rektor Alfsen, var i mange år min censor.

En gang havde jeg indrykket en forelæsningsrække over topologi. Der mødte kun én tilhører frem, nationaløkonomen Frisch, og det var på grund af en misforståelse af emnet. Så aftalte vi at gennemgå nationaløkonomiens matematiske grundlag — til stor forfærdelse for Oskar Jæger.

At lade alle de sikkert over tusinde norske studenter, som jeg i årenes løb har eksamineret, passere revy, er ugørligt. Fra de allersidste år husker jeg især en søn

HER MANGLER SIDE 120–132

20 Til Jar

Jeg har altid følt mig bedst tilpas og haft de bedste arbejdskraft, når jeg boede alene med familien i mit eget hus. Jeg tænkte derfor mere og mere på at få det indrettet således. Efter flere resultatløse forsøg fandt jeg en passende byggegrund på Jar, og her flyttede vi ud d. 15. oktober 1925. Huset var ikke færdigt i rette tid, så vi levede i begyndelsen temmelig meget på feltfod.

Min mor var i 1922 kommet til Norge. I begyndelsen boede hun hos os på Ljan. Så flyttede hun, efter at Louise i 1922 var blevet gift med arkitekt von Hanno, ind til hende. Men da vi flyttede til Jar

kom hun tilbage til os. Jeg tror, de fire år hun levede på Jar, var en lykkelig tid for hende. Hun oplevede at se sit yngste barnebarn Poul færdig med sin snedkeruddannelse. Hun døde 31. maj 1929, næsten 90 år gammel.

På denne tid blev Thalia (1926) gift med arkitekt Otto Hald. I 1927 fik de datteren Maren Otte, kaldt Motte.

20.1 Poul bliver indretningsarkitekt

Efter at Poul havde afsluttet sin uddannelse som snedker, gik han på kunst- og industriskolen i Kristiania. Han ville nu gerne have en afsluttende uddannelse i Stockholm. Først fik han meddelelse om, at han måtte gå hele kurset igennem, men jeg gav ham lov til at rejse til Stockholm og tale med skolen, og det lykkedes ham at blive indskrevet på et afgangskursus. Her i Stockholm traf han Milly Hermansen, som blev uddannet på skolen som illustratør, og de blev snart enige om at gifte sig. I 1932 stod brylluppet i Stockholm. De boede først inde i Oslo, men da boligforholdene dér var meget uheldige for deres førstefødte, i generationernes rækkefølge den sjette Poul eller "Lillemand", besluttede vi i 1835 at sælge huset på Jar til Poul for restgælden og selv rejse til Øvre Næs, som Louises anden mand, arkitekt Mads Nissen, netop havde købt.

I de følgende år udviklede ikke alene Pouls virksomhed som indretningsarkitekt sig betydeligt, men Milly havde meget held med sit tegnetalent ved fremstilling af børnebilledbøger og julekort.

20.2 Henrik bliver diplomingeniør

Henrik var blevet student i 1924(?). Han studerede en tid kemi hos professor Goldschmidt, men tog så efter dennes råd til Dresden for at blive diplomingeniør. Han afsluttede dette studium i 1930(?). Han havde under sin studietid lært en datter af generaldirektør Güttschow i cigaretfirmaet Remtschma at kende, Kathleen Güttschow. De blev forlovet og gift i juni 1932. Henrik boede først en tid i Berlin, hvor han blandt andet var direktør for en skrivemaskinefabrik. Senere flyttede han til sin svigerfars gods Burg Tzschocha ved Marklissa i Nedre Schlesien. Her er han mere og mere gået over til landvæsenet, tog til sidst eksamen som Landwirt. Han er sin svigerfars højre hånd.

Kathleen blev slemt medtaget ved en ulykke, hvor et hotel i Tyrol, som hun boede i, en nat blev begravet under en lavine. Men takket være nutidens høje lægestadium er hun kommet godt over det.

De har to børn, Aileen, kaldet Päulein, og Henrik. Da jeg besøgte dem i 1942 var lille Henrik allerede en fremragende akrobat, som stod på hovedet som ingen ting. Den evne har han i hvert fald ikke arvet fra mig.

20.3 International Matematikerkongres i Bologna

I sommeren 1933 deltog jeg med en del nordmænd i den internationale matematikerkongres i Bologna. Først rejste jeg alene rundt i Italien.

Jeg begyndte i Florenz. Jeg ankom om natten og gav droschekusken adressen på det forudbestilte pensionat. Vi kørte afsted gennem gaderne i den stjerneklare mørke nat. Jeg blev opmærksom på, at vi for tredje gang passerede et gadehjørne, hvor tre temmelig skumle personer stod. Ved iagttagelse af stjernerne konstaterede jeg, at droschekusken stadig kørte rundt om nogle kvartaler for at stimulere taxameteret. Så rejste jeg mig i den åbne drosche, råbte gang på gang adressen og gestikulerede og skældte ud på dansk, som om jeg ville myrde ham. Så ændrede han kurs og i løbet af fem minutter var vi ved pensionatet. Jeg var næste dag i Ufficien og gjorde de følgende dage udflugter i omegnen.

Så tog jeg til Venedig, hvor jeg et par dage boede i Pension Dinesen. Det var morsomt at se alle de bygninger, far havde haft fotografier af på væggene i studereværelset, Kampanilen (genopbygget efter sammenstyrtningen), Rialtobroen, Markuspladsen. Det sidste sted fodrede jeg duerne med ærter. Jeg lagde et par ærter i toppen af min filthat, hvorpå der straks opstod slagsmål blandt duerne om at sidde på hatten. Nogle engelske misser fotograferede henrykte synet. De har måske troet, at jeg var ansat af Venedigs magistrat.

Derefter rejste jeg til Rom, hvor jeg boede nogle dage i et pensionat, som bestyredes af en norsk dame. Hun var en uræd personlighed. Da Mussolini havde sendt et par soldater op i lejligheden for at undersøge, om der var utøj, smed hun dem ud.

I anledning af min interesse for oldtidsmysterier op søgte jeg flere Mitraer. Jeg havde det indtryk, at den katolske kirke søgte at gemme dem bort. Jeg fandt blandt andet et i "brandmændenes foreningshus" i ruinerne af Roms gamle havneby Ostia, som nu ligger oppe på land.

Jeg var også en tur oppe ved Nemisøen. Da jeg gik hjemad et stykke i det herlige måneskin, kom jeg pludselig til at tænke på, at jeg på brystet havde 1000 kr i sedler. Min tanke gik uvilkårligt tilbage til erindringen om beskrivelsen af usikkerheden i Roms omegn i "Fra Piazza del Popolo". Retssikkerheden var dog gået fremad siden da.

Derefter rejste jeg til Neapel. En dag var jeg ude i Pompei. Det var et højst interessant besøg, selvom helhedsindtrykket er blevet noget forringet, derved at en stor del enkeltheder er blevet bragt til Nationalmuseet i Neapel. Her sydpå havde Mussolinis forbud mod drikkepenge ikke virket. Under en plakat, hvor ikke alene den som bad om drikkepenge, men også den som gav drikkepenge, blev truet med de strengeste straffe, bestormedes jeg med anmodninger af nogle førere, som til sidst sagde: "Giv os ihvertfald nogle cigaretter".

Derpå besteg jeg Vesuv. I jernbanen tilbage til Neapel var jeg sammen med et rejseselskab af danske folkeskolelærere og -inder. De var stærkt "angeheiterte" efter nydelse af den berømte Vesuvvin, Lachrymae Christi. Jeg mødte dem igen dagen efter, da vi med en lille dampbåd sejlede til Capri. To durkdrevne italienerne gik omkring og solgte perlehalsbånd. Den første køber kom af med 20 lire. Men efterhånden sank prisen. Til sidst kom den ene hen til mig, krængede to lommer ud og sagde "Bankerotto, was wollen Sie geben". Jeg foreslog 2 lire og fik straks halsbåndet, som jeg tror Motte nu ejer. Jeg så et lignende i en butik på Capri til 1,90 lire, så særligt snydt blev jeg altså ikke.

Om eftermiddagen var vi i den blå grotte. Fra en damper gik vi i en båd, som roede ind i grotten med dens mærkelige grågrønne belysning. Da vi kom ud igen parlamenterede skibskaptajnen længe med bådføreren. Han ville ikke lade os komme om bord igen, før betalingen var erlagt.

Fra Neapel gik turen så til Bologna, hvor jeg traf en mængde norske matematikere, Guldbergs, Størmers, Nagell, Ore, osv. Jeg traf også professor Snyder og frue fra Amerika, og vi udvekslede ungdomserindringer fra Göttingen. Endvidere talte jeg med Hadamard.

Ved kongressens afslutning blev det vedtaget, at man tog imod indbydelsen til Oslo som næste kongresmødested.

20.4 Oxfordgruppen

I 1934 mødte jeg Oxfordgruppen på Geilo. Jeg har allerede omtalt, hvorledes jeg var kommet ud af min studentertids Brandesianisme. Men min religiøse indstilling var i begyndelsen meget søgende og famlende. Jeg har i skriftet "Under Hellig Olafs mærke, II" givet en udførlig fremstilling af, hvorledes jeg trinvis nåede frem til at blive en bekendende kristen. Jeg skal derfor ikke her gå nærmere ind på dette.

I 1934 var gruppebevægelsen kommet til Norge. Jeg følte mig på en gang tiltrukket og frastødt af den. Meget i dens væsen var mig imod, men jeg havde en ubestemt følelse af, at den kunne give noget,

jeg savnede. I november besluttede jeg mig til at deltage i et møde på Geilo. Jeg søgte at forklare for mig selv, at jeg kun rejste derop som skeptiker, som ønskede at kunne kritisere den. Men harpunen satte sig fast.

Det, jeg især lærte, var åbenhed i familielivet. Dernæst så jeg megen egoisme i min egen kristendom, som i mange andre samtidiges.

Bevægelsen fik også tag i Thalia og Magdalene. Jeg deltog i mange møder, men blev dog efterhånden mere og mere skeptisk overfor disse, da jeg så hvor overfladisk mange mennesker tog sagen, og efter 9. april 1940 trak jeg mig tilbage fra bevægelsen, som på grund

HER SLUTTER MANUSKRIFTET BRAT